

Володимир Поліщук

ТРЕТІЙ ПАСАЖ

Книга публікацій

Кропивницький

2019

КАПЕЛАН АРМІЇ УНР

До 145-ліття народження і 75-ліття смерті Начальника Управи Душпастирства Армії Української Народної Республіки генерал-хорунжого протоієрея Павла Пащевського

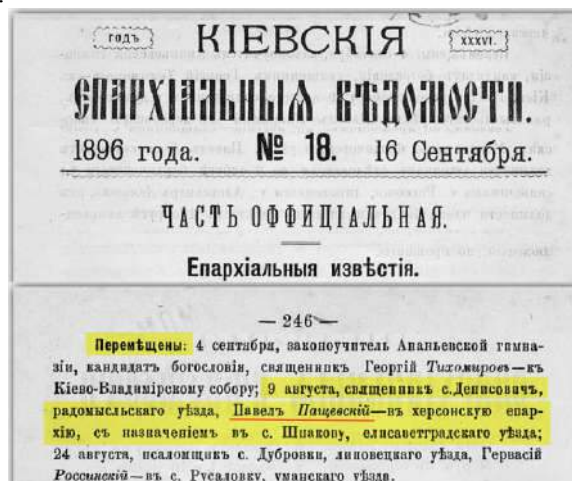
Днями до автора цих рядків звернувся давній знайомий Микола Сімашкевич. Він уже кілька років займається дослідженням свого родоводу. Працюючи з архівними документами, знайшов, зокрема, багато цікавих фактів про перебування в Єлисаветградському повіті свого родича Павла Пащевського.

Павло Пащевський (15 січня 1874 року - 26 січня 1944 року) – православний священник, капелан 1-го українського запасного полку Армії УНР, згодом - Сердюцького полку ім. Петра Дорошенка, протоієрей УАПЦ. Працівник Департаменту віросповідань Міністерства внутрішніх справ УНР. Брав участь у створенні Кирило-Мефодіївського братства, у 1-му Зимовому поході та підготовці до Всеукраїнського Церковного Собору.

Народився Павло Григорович Пащевський у селі Великі Прицьки Канівського повіту у сім'ї священника. Закінчив Київську духовну семінарію і два курси юридичного факультету Київського університету. Ще студентом брав участь в українському русі. Узяв шлюб у 1894 році з донькою священника Ганною Яківною Панасевич. 13 вересня 1894 року призначений на місце священника у село Зікрачі Київського повіту, замінивши свого батька, який був у Зікрачах священником з 1875 року. 21 листопада того ж року «рукоположен» в сан священника. 15 лютого 1895 року переміщений у церкву села Денисовичі Радомисльського повіту.

Як повідомляли «Київські Єпархіальні відомості» від 16 вересня 1896 року, 9 вересня священника села Денисовичі Павла Пащевського перевели в херсонську єпархію, з призначенням у село Шпакове Єлисаветградського повіту. Село відоме тим, що тут мав невеликий маєток російський поет і перекладач Микола Гнедич. 1821 року в його родичів у селі гостював друг поета Олександр Пушкін. Станом на 1886 рік у селі Шпакове Панчівської волості Єлисаветградського повіту мешкала 371 особа, налічувалось 74 дворів господарств, існувала православна церква.

За даними «Херсонських Єпархіальних відомостей», 8 грудня 1898 року священника села Шпакове Павла Пащевського, згідно його прохання, перевели у село Ерделієвку. Свято-Георгієвська церква у цьому селі була побудована у 1793 році. У «Довідковій книзі Херсонської єпархії» сказано, що у 1906 році Павлу Григоровичу Пащевському 31 рік, одружений, батько чотирьох дітей (загалом у нього було семеро дітей), служить у церкві Георгія Победоносця села Ерделієвка.

— 514 — Елисаветградський уездъ				Новомиргородський Округъ. — 515 —			
Название прихода; церкви; расстояние отъ Одессы и уѣздного города; приходскія деревни, ихъ расстояние отъ прихода; национальность прихожанъ; число раскольниковъ и сектантовъ и другія замѣтки.	Коммунальное имущество въ приходахъ	Общее количество прихожанъ		Училища и школы разнаго наименованія.	Капелла церкв.	Штатъ причта.	Содержаніе причта.
		м. п.	ж. п.				
18. Эрделіевка, той же волости, Новомиргородскаго стана. Церковь жемчужная, построена въ 1793 г. изъ средствъ помѣш. Якова Павловича Эрдели; одностолбная — въ честь великомученика Георгія Побѣдоносца.	74	363	346	Земская (32 м., 10 ж.)	—	—	Священникъ Павелъ Григоріевъ Пащевскій, 31 г., студентъ Киевской Духовной Семинаріи, закончитъ земскія школы; въ сем. жена и дѣти: 3, 8, 4 и 2 л.
Прих. повенчальство съ 1898 г. Отъ Одессы 256 вер., отъ Елисаветграда 70 вер. Прихожане русскіе. Адресъ почтовое отд. — Хмѣлевое (6 в.), телеграфъ — и. Малая-Виска (17 в.). Ближайшая станція жел. дор. — Плетеный-Ташлыкъ (35 в.). Деревня Миролубовка (6 в.).	129	450	416	Земская (40 м., 16 ж.)	—	—	Исп. об. псаломщика Николай Іоанновъ Діановскій, 22 л., изъ 2 класса Одесской Дух. Семинаріи; холостъ.
Итого	203	813	762				Исп. об. псалом. 1903 г. (1) 1903 г.

796
301
ПАМЯТНАЯ КНИЖКА

— для —

ДУХОВЕНСТВА

ХЕРСОНСКОЙ ЕПАРХІИ.

СОСТАВИЛЪ
Священникъ Феодоръ Милановскій.

ОДЕССА.
Типографія Е. У. Фуксина, Рыбальская ул., сос. дома № 47.
1902

Новомиргородскій округъ.

Благочинный протоіерей Евгений Торскій.
Духовникъ протоіерей Василій Гдѣшинскій.
Слѣдователь священникъ Григорій Постриганевъ.
Благочин. миссіонеръ

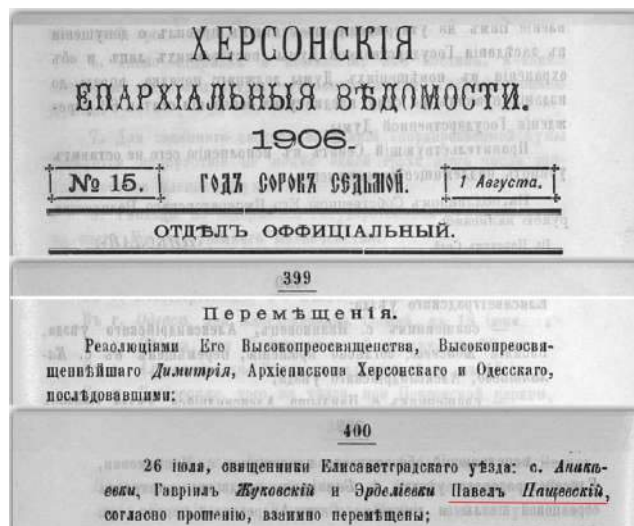
— 145 —

с. Эрделіевка, той же вол., Новомирг. стана; поч. ст. Хмѣлевое—6 в., поч.-тел. ст. Новомиргородъ—25 в., ж. д. ст. Ташлыкъ—35 в.; Георгіев. цер., осн. 1793 г.; прихож. м. п. 789 д., ж. п. 737 д.; земли 102 д. 821 кв. с.; причта по штату—1 священ. и 1 псал.; жалованья—свящ. 94 р. 12 к., псал. 47 р. 4 к.; помѣщен. свящ. обществ., псал.—нѣтъ; земская школа и школа грамоты. Приселки: Миролубовка—5 в.—земская школа.

Священникъ Павелъ Пащевскій.
Псаломщикъ Владиміръ Шокотко.

Це село виникло наприкінці XVIII століття. Належало воно Олександрові Семеновичу Ерделі, якій упродовж 16 років був губернатором Херсонщини. Відразу два міста — Єлисаветград та Херсон (випадок безпрецедентний) — обрали Олександра Ерделі своїм Почесним громадянином. За радянської влади село двічі перейменовували — спершу у Чубарівку, потім - у Леніне. З 2016 року називається Гаївка.

А 26 липня 1906 року Павло Пащевський перейшов служити до церкви у селі Оникієве, нині Маловисківського району, а місцевий священник Гаврило Жуковський переїхав до Ерделієвки. В Оникієвому Павло Пащевського й застав Жовтневий переворот.

У червні 1917-го Павло Пашевський був делегатом від Херсонської єпархії УАПЦ на I-му Всеукраїнському Церковному З'їзді у Києві. Тоді ж Симон Петлюра, голова Головного Українського Військового Комітету (ГУВК), запросив його на службу до українського війська, що якраз організувалося. 25 липня того року Комітет призначив Павла Пашевського військовим священником (капеланом) 10-го українського запасного полку, пізніше Сердюцького полку ім. Петра Дорошенка.

Від 6 серпня 1918 року - капелан Чорноморського коша Армії Української Держави; від 2 березня 1919 року — протопресвітером Амвросієм Вінницьким висвячений у сан протоієрея; від 5 березня 1919 року — капелан і благочинний Запорізького корпусу ДАУНР; від 14 листопада 1919 року — в.о. головного священника ДАУНР, пізніше — протопресвітер АУНР.

У грудні 1919 року - травні 1920 року брав участь у 1-му Зимовому Поході військ УНР, був поранений. Після повернення з походу його призначили начальником Управи Душпастирства (Головним Капеланом) Армії УНР у чині генерала-хорунжого (після вбивства отця Антонія Матеюка на цій посаді).

Після поразки визвольних змагань 1920-х років й інтернування військ УНР до Польщі, перебував у таборі в Каліші. За ініціативою командирів дивізій та згодою міністра віровизнань УНР професора Івана Огієнка та митрополита Юрія Ярошевського - Павло Пашевський організував у таборі курси військових священників. Одночасно був Головою Ради «Братства Кирила та Методія» та «Братства св. Покрови». Значна частина випускників цих курсів, після виходу з табору стали парафіяльними священниками. У березні 1921 року був на з'їзді українських військових капеланів у місті Тарнові, організованому міністром ісповідань УНР Іваном Огієнко. Після укладення Ризького договору 1921 року між Польщею й Росією поза спиною УНР, у Польщу було інтерновано до 40 тисяч вояків армії УНР. Їх розмістили у майже 20 концтаборах. Досі стверджено поховання лише 13 тисяч стрільців і старшин на 19 цвинтарях. 18 вересня 1921 року у польському місті Александрув-Куявський головний капелан Армії УНР, священник Павло Пашевський справив Святу Літургію в табірній каплиці, після чого освятив кладовище.

Про сам Зимовий похід і роль духовенства, на жаль, небагато збереглося документів, окремі епізоди про цю героїчну сторінку українського духовенства можна знайти в пізнішій публікації самого Павла Пашевського («Церква і нарід», 1936 рік).

Родина Пашевського у 1922 році таємно була переправлена з території СРСР до Польщі.

Від 1924 року Павло Пашевський служив у селі Бабин Рівненського повіту Волинського воєводства Польської Республіки, де була станиця колишніх вояків Армії УНР. По виході з табору інтернованих, у 1925 році отець Павло служив настоятелем Христовоздвиженської Церкви в Луцьку. Тут була єдиною на той час Українська Православна парафія в місті і разом з тим гімназійна церква. Протоієрей Павло Пашевський водночас викладав релігію в Луцькій Українській Гімназії ім. Лесі Українки.

У 1939-1940 роках отець Павло виїхав до Варшави і був настоятелем православної кафедральної церкви у Празі. У 1941 році призначений настоятелем переданого УАПЦ собору Святої Марії-Магдалини у Варшаві.

Помер Павло Пашевський 1944 року у Варшаві і похований на православному кладовищі на Волі, на так званій генеральській алеї.

Тим, хто хоче детальніше ознайомитися з життям Павла Пашевського, радимо прочитати історичний роман Івана Корсака «Капелан Армії УНР», який опублікований у 2009 році київським видавництвом «Ярославів Вал». Зі сторінок роману постає людина рідкісної долі, яка є долею української церкви у першій половині ХХ століття. Інтернування, табори, церковна, педагогічна і громадська діяльність під польською займанщиною, а з 1939-го - сперш під радянською окупацією, потім під німецькою - це сторінки життя особливої генерації української інтелігенції (до неї належав і Павло Пашевський). Побудований на документальній основі, роман розкриває ті сторінки нашої драматичної минувшини, які досі були малодоступні чи й заборонені зовсім.

ГУРАЛЬНЯ РОТМІСТРА ДОЛИНСЬКОГО

Одним з найкрасивіших будинків вулиці Дворцової є двоповерхова споруда на розі з Інгульською (Декабристів) вулицею (на знімку). Нині у ній бібліотека ім.Є.Маланюка. Будинок атрибутований лише частково. У різних джерелах фундаторами називають братів Долинських. За даними 1907 року цей будинок уже належав Йосипу Митрофановичу Марущаку, члену облікового комітету міського громадського банку.

Припускаємо, що автором проекту будинку був Олександр Лішневський, головний архітектор Єлисаветграда у 1895-1901 роках. Коли у квітні 1901 року до міської управи надійшла колективна скарга кількох підрядників та майстрів з вимогою усунути Олександра Львовича від приватних та вільних робіт в Єлисаветграді, серед тих, хто заступився за архітектора був і ротмістр Долинський: *“...для каждого гражданина, интересующегося внешним благоустройством и красотой города, ясно, что со времени вступления в должность городского архитектора г. Лишневского, город наш стал поразительно украшаться красивыми и изящными постройками и прочим комфортом, что по нашему мнению должно быть засчитано в большую заслугу г. Лишневскому”*. Далі Долинський зазначив, що коли Лішневський споруджував його будинок, то вони з братом *«никакого гнета или давления не испытывали»*, як про це писали у своїй скарзі підрядники та майстри. Домовласник висловив архітектору Лішневському свою вдячність.

Мали Долинські у місті й іншу нерухомість. Зокрема, з газети «Голос Юга» за 8 лютого 1908 року дізнаємося про будинок по Безпопівській вулиці (частина вулиці Гоголя від Ковалівки до Великої Перспективної вулиці): «...за грязное содержание двора и бакалейной лавочки составлен протокол М.Хавранской по Безпоповской улице, в доме Долинского».

Леонід Федосійович Долинський, нащадок старовинного дворянського роду, народився у 1850 році в Єлисаветградському повіті. Був великим землевласником. Помер у 1919 році. Дружина Віра Іпатівна Шпаковська, 1860 року народження, вважалася першою красунею України у 1880-х роках, померла у 1915 році.

Л.Ф. Долинський верхом на коні на Рів'єрському пляжі в Сочі, 1910 рік

Згадки про перших Долинських на території нинішнього Долинського району Кіровоградської області датовані кінцем XVIII – початком XIX століття. Це були брати Стефан Семенович (*1747 - +22.12.1822) та Іван Семенович Долинські (*1757 - +26.10.1824). У справі про будівництво церкви у селі Варварівка Єлисаветградського повіту за 1798 рік фігурує "помещик корнетъ Долинский".

За даними 1833 року у селі Федосіївка проживав поміщик майор Феодосій Степанович Долинський, а уже у 1848 році Феодосій Стефанович Долинський з дружиною Амалією Гаврилівною проживав у селі Обіток. Землевласниками Олександрійського повіту, нині на території Долинського району, станом на 1896 рік були брати Долинські - корнет Сергій Федосійович, штабс-ротмістр Володимир Федосійович та майор Микола Федосійович.

На знімку: сім'я Долинських – Леонід Федосійович, Віра Іпатівна та доньки Ольга, Людмила, Олександра та Олена, 1900 рік

У номері за 10 серпня 1907 року газета «Голос Юга» повідомляла: *«В экономии ротмистра Долинского при Хмелевской волости пожаром уничтожена скирда сена на сумму 240 рублей. Сгоревшее застраховано в обществе «Надежда».*

Ротмістр Долинський мав в Єлисаветграді «винокурный завод», який знаходився на розі вулиць Михайлівської та Болотяної (Смоленчука). Приміщення цієї гуральні збереглися до наших днів. Коли вона запрацювала - не встановлено. Є документ, датований 1888 роком: *«Долинские Леонид и Петр Феодосеевич братья, Елисаветград, Михайловская ул, директор Л.Долинский, винокурный завод, производство сырого и ректифик спирта, 2 пар котла, 25 раб, керосин освещение, ст Елисаветград, ЮЗ ж/д 2 вер».*

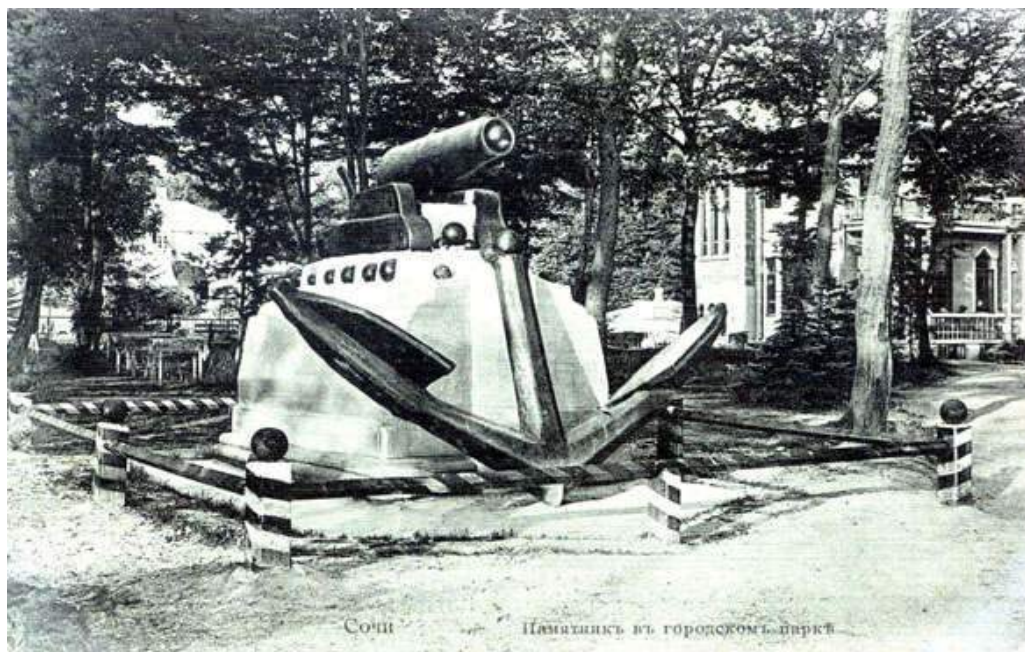

Гуральня Долинських згадується у кількох місцевих газетних повідомленнях початку ХХ століття. Так 18 липня 1907 року газета «Голос Юга» надрукувала наступну замітку: *«Большой пожар. Третьего дня сгорел водочный завод Долинских. Пожар произошел от взрыва спирта в цистернах завода. По словам служащих, 19-летний сторож Исаенко, которому поручалось охранять запечатанные герметически и замками цистерны спирта, в злополучную ночь около 11 часов вечера пригласил к себе своего знакомого, говорят кочегара Леонтия Матвеева, и с ним пошел к цистерне, желая, по-видимому, достать оттуда спирт. Открыв подобранным ключом цистерну, один из них поднес близко к ней огонь, который быстро воспламенил весь спирт. Произошел сильный взрыв и огонь охватил все помещения при цистерне. Матвеев упал в спирт. Исаенко выброшен из окна во двор... Матвеев был извлечен обуглившимся скелетом. Исаенко отвезли в больницу, где он скончался... Завод застрахован в 1-м Российском страховом обществе в сумму 70 тысяч рублей. Убытки определяют в гораздо большую сумму. После 3-4 часов усиленной работы пожарных огонь стал уменьшаться, и к утру был локализован... Владальцев завода в городе нет. Им сообщено о случившемся».*

У газеті «Голос Юга» за 5 березня 1914 року вийшла наступна інформація: *«Контора винокурного завода Л.Ф.Долинского в Елисаветграде предлагает на посев особый сорт ульки под названием «Эврика» из экономии бывшего министра Ермолова, Рязанской области. Также предлагает кукурузу «Чинквантин» урожая 1913 года в початках или в зернах, и пивной ячмень разных сортов».*

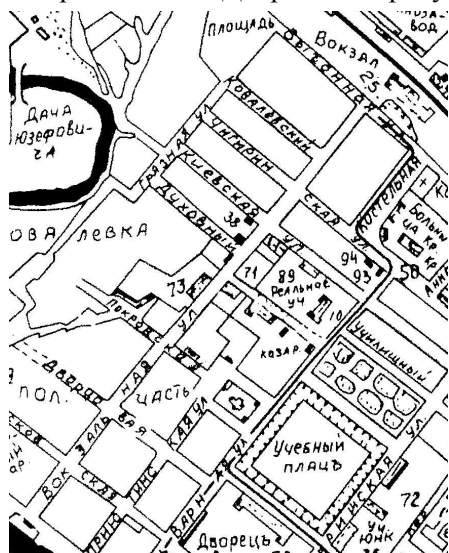
8 листопада 1914 року газета «Голос Юга» повідомляла: *«На винокурном заводе Л.Ф.Долинского производится оптово-розничная продажа денатурованного спирта, изготавливаемого на заводе из чистого хлебного спирта собственной винокурни. Продаж производится с разрешения полиции».*

Мав нерухомість ротмістр Долинський і у місті Сочі. А 23 квітня 1913 року за ініціативи та на кошти Леоніда Федосійовича з нагоди 75-річчя заснування Сочі у місті був встановлений пам'ятник (на знімку). Газета «Сочинский листок» від 21 квітня 1913 року писала з цього приводу: *«Согласно выраженному желанию полковник Долинский получил от гор. управы согласие на устройство монумента в память 75 летия основания Сочи. Место сооружаемого монумента площадка вблизи библиотеки имени А. С. Пушкина. Монумент будет сооружен из пушек и ядер. Надпись даты сооружается из осколков гранат и на днях прибудет готовой в Сочи».*

ВІД ВОКЗАЛУ ДО ІНГУЛУ

Оскільки залізничний вокзал у Єлисаветграді був побудований у 1868 році, то очевидно й вулиця, що йшла від нього на Ковалівку до річки, отримала свою назву після цього року. А починалася вона від Вигонної вулиці (зараз Поповича), перетиналася з Ковалівським провулком, Чигиринською та Київською вулицями, Духовним (Транспортний), Тюремним (Училищний), Покровським та Дворцовим провулками і Московською вулицею (Чміленка). За радянської влади вулиця була продовжена на правому березі Інгулу і отримала назву Жовтневої революції. А 19 лютого 2016 року вулиці повернули історичну назву Вокзальна.

Фрагмент плану м.Єлисаветграда з Вокзальною вулицею за 1913 рік

Замошували Вокзальну вулицю у 1881-1883 роках, і це обійшлося місту у 7395 руб. 34 коп.

На розі з Київською вулицею було духовне училище. В «Историческом очерке г.Елисаветграда», який вийшов друком у 1897 році за редакцією О.Пашутіна, читаємо: *«Духовное училище существует по настоящее время, недавно отпраздновало 75-летие своего существования... Помещается в собственном каменном 2-х этажном доме, при нем домовая церковь»*. Духовне училище відкрили у 1820 році. У 1930 році провулок Духовний перейменували на Тракторний, а духовне училище закрили. З 1922 року тут початкова школа, а з 1935-го – середня.

Це двоповерхова цегляна споруда на мурованому цегляному фундаменті з напівпідвалом. У 50-ті роки минулого століття добудували спортзал. У приміщенні колишньої домової церкви сьогодні шкільний актовий зал, над сценою якого церковний купол. На фасаді немає ані таблички, що це пам'ятник архітектури та історії, ані вказівки на те, що тут у духовному училищі навчався Дмитро

Крижанівський, автор музики пісні на слова Тараса Шевченка «Рече та стогне Дніпр широкий».

Перехрестя Вокзальної вулиці та Училищного провулку. Територію перед будівлею ремісничо-грамотного училища від дороги відділяла загорожа. Фото 80-х років минулого століття з колекції Ю.Тютюшкіна

А от на стіні двоповерхового цегляного будинку на розі з Училищним провулком є охоронна дошка, яка вказує, що це пам'ятка архітектури, будівля ремісничо-грамотного училища. В «Историческом очерке г.Елисаветграда» зазначено, що *«...на Ковалевке 15-го октября 1867 г. открыто было... бесплатное ремесленно-грамотное училище»*. Один із засновників училища М.Ф.Федоровський писав у своїх спогадах, що це був *«...купленный бывший еврейский шинок, здание которого до сих пор сохранилось на углу Тюремнаго переулка (Училищного) и Вокзальной улицы. Отсюда, когда училище было официально открыто, оно перешло на Дворцовую в дом Плескова, но не надолго, а потом опять возвратилось в бывший шинок, так как там был довольно большой двор, где я развел садик»*.

Газета «Голос Юга» у номері за 19 липня 1913 року надрукувала звіт про екскурсію на будівництво: *«На Ковалевке, по Вокзальной улице, заканчивается постройкой новое здание ремесленно-грамотного училища... С улицы главный фасад здания не виден благодаря усадьбе госпожи Дементьевой, врезающейся в школьный двор... Здание строится по проекту и под наблюдением городского архитектора Л.А.Любелского»*.

У номері за 13 жовтня того ж року «Голос Юга» повідомляв: *“Сьогодні в 12 часів дня состоится освящение нового здания ремесленно-грамотного училища”*. У старому приміщенні училища 22 жовтня того року відкрили перший у місті народний дитячий садок.

Двоповерховий будинок М'ячикової, справа одноповерховий будинок Д.Ф.Іванова. Вересень 1987 року. Фото з колекції Ю.Тютюшкіна. Сьогодні це будинки №31 та №33

Будинок головного бухгалтера заводу Ельворті Олександра Тарановського. Справа ковані ворота з ініціалами власника будинку «АТ». Як свідчила прикріплена на них табличка, ворота були виготовлені в слюсарній майстерні Миколи Петренка в Єлисаветграді. Сьогодні це будинок №27. На місці кованих воріт з майстерні Миколи Петренка виріб сучасних майстрів

По Вокзальній вулиці знаходилися будівлі “дивизионной кузни”. Нижче ремісничо-грамотного училища до Покровського провулку знаходився завод В.А. Яскульського, на якому працювало 174 робітники.

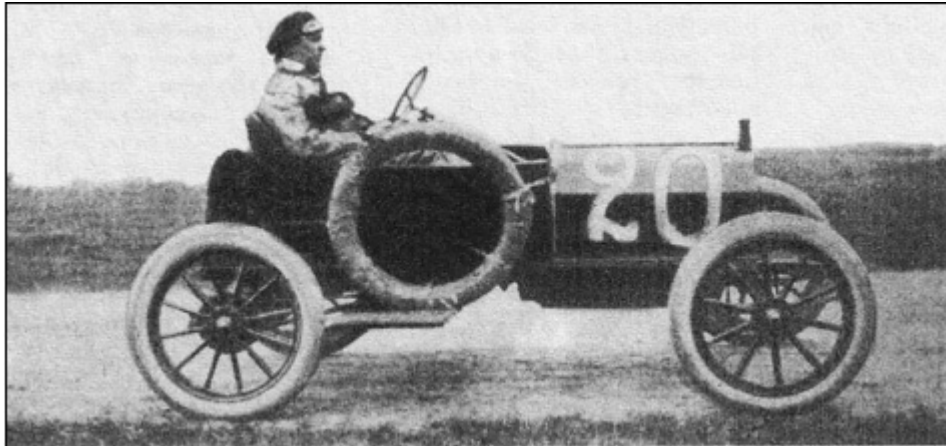
Станом на 1916 рік на вулиці мали нерухомість дворяни Олександр Іванович Добровольський, Емілій Андрійович Ільяшенко, надвірний радник Едуард Вікентійович Піотровський, Станіслав Костянтинович Іодковський, Софія Павлівна Роговська (на розі з Дворцовим провулком), Жозефіна Феліксівна Лалевицька (на розі з Московською вулицею), статський радник Михайло Ростовський, титулярний радник Олексій Ростовський та донька священика Олександра Ростовська (у заміжжі Петрова) – на розі з Покровським провулком.

На Вокзальній вулиці, від вулиці Поповича то Училищного провулку, збереглося кілька будинків, споруджених до Жовтневого перевороту - №№ 4,8,9,10 та13. Усі вони неатрибутовані.

АВТОПРОБІГ ПО ГАНИМИ ДОРОГАМИ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОЇ

З 27 серпня по 1 вересня 1913 року через Єлисаветград проходив круговий автопробіг за маршрутом Одеса – Єлисаветград – Єкатеринослав – Мелітополь – Херсон – Одеса. За шість днів 32 автомобілі подолали шлях довжиною у 1160 верст. До фінішу прийшли 26 машин, 16 з яких – без пошкоджень та штрафних балів. Це були автомобілі таких марок «Віндгоф», «Бенц», «Опель», «Приамус», «Мерседес», «Титан», «Гупмобіль» (на знімку), «Діксі», «Хорх», «Делано-Бельвіль», «Кейс», «Берліс» та «Лоррен –Дітріх». Вони були розподілені на чотири групи за потужністю двигуна. У перший день пробігу колона мала прибути до Єлисаветграда і ночувати у місті. Дивним є те, що місцева газета «Голос Юга» чомусь жодним словом не згадала про це.

А от про відвідування міста учасниками автопробігу у травні наступного року газета повідомляла. У номері за 8 травня 1914 року «Голос Юга» надрукував інтерв'ю з В.А.Анатрою, командиром автомобільного пробігу, який напередодні прибув до Єлисаветграда. До міста заїхало 12 автомобілів, які слідували за маршрутом довжиною у 1100 верст: Одеса – Кишинів – Криве Озеро – Ольвіополь – Лиса Гора – Злинка – Олександрівка – Єлисаветград – Бобринець – Миколаїв – Одеса. Цей автопробіг також був організований Одеським автомобільним товариством, а його головна мета, за словами Анатри, – показати виносливість машин.

6 травня з Одеси виїхало 13 автомобілів. Проте один з них, за кермом якого сидів Скарлатто, з невідомих для Анатри причин повернувся до Одеси. 7 травня учасники автопробігу виїхали з міста Ананьєва на Єлисаветград. Збиралися прибути о другій годині дня, та цьому завадив поганий стан доріг. Тож під'їхали до Єлисаветграда лише о шостій годині вечора. На околиці міста автоколону зустрів комісар В.А.Лартер. З дозволу генерала Петерса (начальник Єлисаветградського кавалерійського училища у 1910-1914 роках Володимир Миколайович Петерс – прим. ред.), автомобілі розмістили у новому манежі юнкерського училища. Переночувавши, о сьомій годині ранку 8 травня автоколонна вирушила у напрямку Бобринця, а далі – на Миколаїв та Одесу.

Газета «Голос Юга» у номері за 24 травня 1914 року розмістила на першій сторінці оголошення, яке потім кілька разів повторила у наступних номерах. У цьому оголошенні запрошували елісаветградців оглянути «Гупмобіль», який знаходився у будинку А.Г.Фальца по вулиці Олександрівській в Елісаветграді. Цей автомобіль у Бесарабському автопробізі отримав приз Одеського автомобільного товариства.

КУРКУ УРЯДНИКУ, АБО НЕ БУДЕШ ТОРГУВАТИ

Люди, наділені владою, часто спокушаються і зловживають нею. Про один з таких випадків «яркой картины полицейского произвола» писала елісаветградська газета «Голос Юга» у номері за 4 листопада 1915 року. Газета повідомляла про суд над урядником Елісаветградської повітової поліції з села Глодоси Федором Белошевським.

Житель Глодос Мошко Лейзер торгував курми. У перший день приїзду у село, а це був базарний день, Белошевський сказав Лейзеру, що за право торгівлі, той повинен йому віддавати по рублю. А потім, протягом наступних півроку, кожного базарного понеділка урядник, або його дружина, приходили на базар і брали у Лейзера курку, яка їм подобалася.

На суді підтвердили здирництво з боку урядника й інші торговці курми – П.Вайнер, Г.Вінер, І.Левін, М.Климентьєв, Г.Липовецький та Ш.Готлінський. Так Шльома Готлінський не захотів віддати дружині урядника курку. Тоді вона накричала на нього: «Если не дадите курицу, вы не будете больше торговать в Глодоссах!».

Навесні 1913 року місцеві парубки вибили у хліві Гершка Вінера вікно. Він пішов до урядника поскаржитися на це хуліганство. Поліцейського не було вдома, тож Гершка зустріла його дружина. Вона сказала, що Гершу треба «ублаговолить урядника», тобто заплатити грошми, і тоді він арештує тих, на кого вкаже Герш та складе відповідний протокол. Вінер дав дружині урядника «целковый» у присутності Еміля Когона. І справді, Белошевський арештував М.Новака.

Селянин Василь Хорунжий восени 1913 року був заарештований за підозрою у крадіжці. Белошевський вимагав у нього 3 рублі за те, що звільнить його від відповідальності. Але у Василя не було таких грошей. Тоді урядник порадив украсти десь для нього пару гусок чи качок замість грошей. Василь украв їх у Івана Лисуна.

Петро Дорошенко навесні 1914 року також був заарештований за крадіжку. Белошевський вимагав у нього за його звільнення від відповідальності уже 30 рублів.

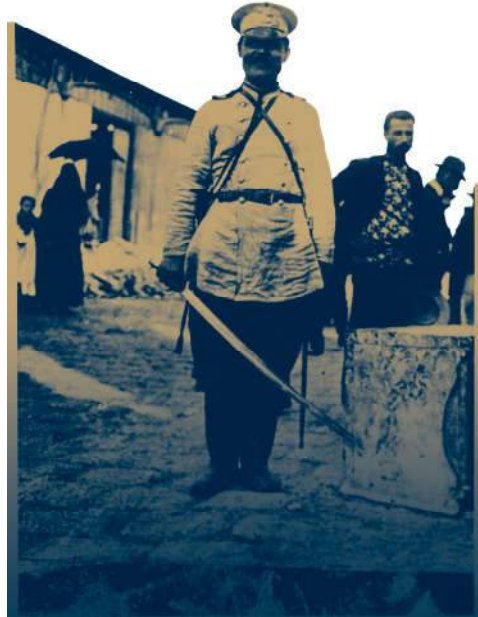
Усі жителі Глодос, з ким розмовляв слідчий, заявляли йому, що вони незадоволені діями урядника. І суд призначив Белошевському чотири роки позбавлення волі.

Як ви думаєте, як би сьогодні суд покарав поліцейського за подібне здирництво?

НА БОЛОТЯНІЙ ВУЛИЦІ НЕБІЖЧИКУ ЗЛАМАЛИ НОГУ

Вулиця Миколи Смоленчука, про яку сьогодні піде мова, бере свій початок від Пашутінської і упирається у вулицю Кропивницького. Це одна з найстаріших вулиць міста, яка виникла під час заселення лівого берега Інгулу. Очевидно свою назву отримала через те, що пролягала паралельно річці, часто підтоплювалася під час весняних повеней, літніх гроз та осінньої мряки, від чого на вулиці постійно була багнюка.

Замошувати Болотяну розпочали у 1873 році. Спершу замостили два квартали – від Невської (Пашутінської) до Михайлівської вулиці, а у 1889 році цю ділянку вулиці перемостили.

Про стан дорожнього покриття можна судити з повідомлення у газеті «Голос Юга» за 16 листопада 1912 року: «...при перевозке трупа в анатомический покой, когда пришлось проезжать по Болотенной улице, изобилующей ухабами и рытвинами, повозка опрокинулась и труп упал в грязь, причем при падении оказалась сломанной нога».

У 1924 році Болотяну перейменували на честь революціонера Льва Каменєва. Та коли у 1936 році його засудили у справі «Троцькістсько-зінов'євського центру» і

розстріляли, вулицю стали називати Пролетарською. Досі на багатьох будинках збереглися таблички з цією назвою, хоча вона уже два роки як інша.

На розі з Пашутінською вулицею був будинок Герша Шльомовича Мексина. У номері за 21 березня 1907 року газета «Голос Юга» повідомляла, що «центральная молочная Н.И.Орлова доводит до сведения господ покупателей, что с 15 марта начинается производится кефир. Абонироваться можно: в главном магазине угол Дворцовой и Ингульской улиц, дом Марушака и в отделении Невская улица угол Болотенной дом Мексина». А 13 листопада 1913 року «Голос Юга» повідомляв, що поліція виявила у квартирі Барановського, який проживав у будинку Мексина на Болотянній вулиці, безпатентний продаж «казенного вина».

На розі з Олександрівською вулицею (Тарковського) був млин Шая Нухимовича Кавуновського. Про нього згадує «Голос Юга» у номері за 5 травня 1911 року: «Жители нижней части Александровской улицы, в районе которой устроена мельница крестьянского помола Кавуновского, просят горуправу обязать владельца мельницы устроить высокую дымовую трубу, дабы дым не стлался низко по земле, и не отравлял и без того не особенно чистый воздух этой местности».

На іншому розі цього перехрестя –

двоповерховий будинок, у якому, як ми припускаємо, було жіноче єврейське училище, а зараз квартирує швейна фабрика «Україна». «Голос Юга» у номері за 31 грудня 1908 року повідомляв, що «...из кладовой казенного еврейского училища третьего дня неизвестным злоумышленником была совершена кража шести стульев и других вещей. На другой день после совершения кражи пять из похищенных стульев были обнаружены у Кричевского, живущего по Болотенной улице, который заявил, что стулья им куплены в мебельном магазине».

На березі Інгулу, від Олександрівської до Михайлівської вулиці, були будинок (зберігся) та молочна ферма Арона Радомисльського, батька революціонера Григорія Зінов'єва. У номері за 7 жовтня 1911 року газета «Голос Юга» повідомляла, що *«полицеймейстер Ф.А.Вершико с помощником С.П.Романовским произвел осмотр коровника Радомысльского по Болотенной улице, и в результате о санитарных нарушениях составлен протокол, который послан в Херсон на усмотрение губернатора»*. У номері за 12 квітня 1912 року була схожа інформація: *«Городской санитарный врач просит городскую управу привлечь к ответственности содержателя коровника по Болотенной улице в собственном доме А.Радомысльского за антисанитарное содержание коровника»*.

У кварталі між Олександрівською та Михайлівською вулицями, на іншій стороні, був млин Мошка Янкелевича Озерянського. З повідомлення у «Голосі Юга» за 15 жовтня 1909 року дізнаємося наступне: *«Городская управа вызвала из Херсона губернского инженера для производства осмотра заново выстроенной мельницы господина Озерянского вместо сгоревшей мельницы. Мельница уже почти готова к работе. Это единственная по своему устройству мельница в Елисаветграде, в которой число рабочих, благодаря особой системе передачи выработки, сведено до минимума. На юге таких мельниц только несколько, в том числе одна в Одессе»*.

На розі з вулицею Архангельською двоповерховий неатрибутований будинок, у якому за радянської влади був радіозавод "Динамік".

В одноповерховому цегляному будинку № 23, який напевне належав комусь з багатих елисаветградців, привертають увагу два входи – зліва та справа по фасаду, над якими збереглися ажурні ковані металеві піддашки, виготовлені на початку минулого століття.

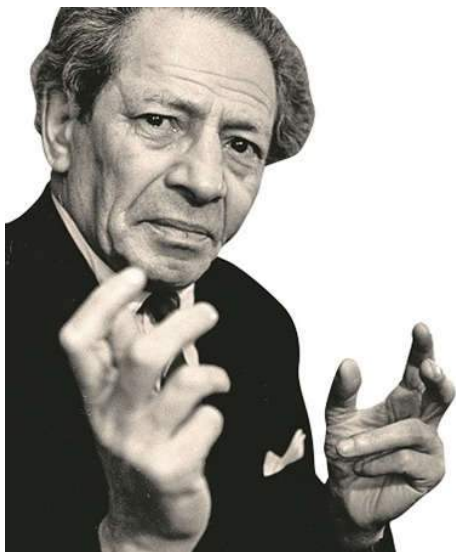
У будинку № 44 – меморіальний музей Марка Кропивницького. На стіні пам'ятна дошка, а на підвір'ї у 2003 році встановили бюст Марка Лукича, автором якого був видатний скульптор, заслужений діяч мистецтв УРСР Іван Гончар. Будинок був власністю Марфи і Петра Зайковських, родичів дружини корифея – Олександри. У 1908-му, після смерті Марфи Петрівни, його успадкувала її онука, донька Кропивницького – Марія Марківна. Згодом будинок придбав підприємець Хаджі-Стоянов, який розгорнув на садибі виробництво овочевих консервів. У жовтні 1962-го тут було створено меморіальний музей митця. До його відкриття багато зусиль доклав письменник Микола Смоленчук. У лютому 2016-го у рамках декомунізації вулиця була перейменована на честь Миколи Кузьмовича.

За даними 1916 року, на Болотянній вулиці мали нерухомість дворяни Марія Андріївна Дуніна-Жуховська (на розі з Пашутінською вулицею, вартість будинку 630 рублів) та ротмістр Леонід Федосійович Долинський (на розі з Михайлівською вулицею, вартість будинків 2222 та 4100 рублів). Що стосується Долинського, то це була гуральня, про яку ми уже писали.

ВОЛЬФ МЕССІНГ ЧИТАВ ДУМКИ КИРОВОГРАДЦІВ ЗІ СЦЕНИ ПАЛАЦУ КУЛЬТУРИ «ЖОВТЕНЬ»

Навряд чи хто не чув про Вольфа Мессінга (1899-1974) – естрадного артиста, який виступав з психологічними номерами з читання думок глядачів. Більше того, дехто навіть був на його виступах. За їхніми розповідями виходить, що Мессінг двічі приїздив до Кіровограда. Хоча жодного повідомлення про його концерти ми не знайшли у місцевій пресі за ті роки.

Була на такому виступі відомого телепата у Кіровограді і Олена Класова. Сталося це приблизно у 1963-1964 роках. «Мені було років з п'ять на той час, тому про щось оригінальне, що запам'яталося б з концерту, нічого сказати не можу. А була я на ньому з батьками та бабусею», - говорить Олена Адольфівна.

Більше вражень залишилося у відомого у місті журналіста Сергія Маштакова. «Було це у 1968 році. Рік запам'ятався тим, що я тоді навчався на першому курсі інституту. Дві одногрупниці узяли квитки на виступ Мессінга у Палаці культури «Жовтень» заводу «Червона зірка», - говорить Сергій Олексійович. - Та оскільки одна дівчина захворіла, мені довелося замість неї йти на концерт. Щось оригінальне з того виступу не можу пригадати, а придумувати не хочу. Взагалі мені довелося бути на виступах кількох артистів - «читачів думок», та нічим виділити серед

них виступ Мессінга не можу. Єдине лише, що запам'яталося, так це те, що я допомагав одногрупниці не впасти, так би мовити, у транс. Сказав їй, що тоді вона стане піддослідним кроликом, над яким буде експериментувати на сцені артист під загальний сміх зали, як це було на інших подібних концертах».

У листопаді 2009 року на телеекрани вийшов багатосерійний фільм про життя великого мага та гіпнотизера Вольфа Мессінга. За основу сценарію була взята книга артиста. З перегляду телесеріалу у читачів склалося враження, що Вольф Гершкович міг зазирнути як у минуле, так і у майбутнє. Сцени у фільмі справді вражають. Приміром, як Мессінг подумки змусив охоронників в'язниці зайти у камеру, замкнути їх там і сам спокійно вийшов на волю. Або ж коли він за чистим аркушем паперу отримав у касира Держбанку 100 тисяч рублів, а потім без перепустки пройшов кілька кордонів охорони до приймальні Сталіна....

Щоправда, останнім часом у деякого з'явилися сумніви щодо того, що усе у фільмі правда. Так криміналіст М.Китаєв стверджує, що «мемуари» Мессінга були сфабриковані у 1960-х роках відомим журналістом-популяризатором, заввідділом газети «Комсомольська правда» Михайлом Хвастуновим. Те, що книгу Мессінга насправді написав Хвастунов, а також, що написано у ній багато вигадок, підтверджує і письменник та журналіст Володимир Губарєв, колишній науковий редактор «Комсомольської правди».

Слід додати, що сьогодні немає у Кропивницькому Палацу культури «Жовтень», який знаходився по вулиці Леніна (нині Дворцова) у кварталі між вулицями Луначарського (Чорновола) та Декабристів. А до Жовтневого перевороту у цій будівлі було Громадське зібрання, зі сцени якого виступав не один десяток знаменитих артистів, поетів та письменників.

ДАЧА ЮЗЕФОВИЧА СТАЛА ПАРКОМ КОСМОНАВТІВ

На плані Єлисаветграда за 1913-й рік знаходимо петлю русла Інгулу у районі нинішнього мосту по вулиці Київській. Доходила вона до вулиці Грязної (вулиця Транспортна, нині - проспект Перемоги), і повертала вправо та у районі провулку Піщаного (нині не існує, зараз це в районі автостоянки) входила у нинішнє русло на Ковалівці. У цій петлі була дача Юзефовича, а по іншій бік запланованого русла та вище петлі по руслу ріки – земля та дача Бошняка.

Олександр Дмитрович Саінсус показує місце по вулиці Київській, де був поворот петлі річки Інгул

Очевидно, дача Юзефовича належала штабс-ротмістру Івану Миколайовичу Юзефовичу, оскільки у «Списку потомственных дворян, владеющих недвижимыми имуществами в гор. Єлисаветграде» у 1916-1917 роках знаходимо запис під номером 689, де вказано, що Іван Миколайович Юзефович мав будинок «вблизи Солодкой балки» вартістю 363 рублі.

Юзефовичі – відомі землевласники Олександрійського повіту. За даними 1894 року, землями у повіті, окрім Івана Миколайовича Юзефовича, володіли його брати – поручики Микола Миколайович і Антон Миколайович та дворянин Віктор Миколайович, сестра – дворянка Віра Миколаївна, дружина корнета Марія Василівна Юзефович, вдова ротмістра Анна Іванівна Юзефович та спадкоємці майора Олексія Миколайовича Юзефовича. Також у «Списку должностных лиц Єлисаветградского уезда за 1901 год» знаходимо ще одного з братів – Олександра Миколайовича Юзефовича, який був земським начальником 15-ї дільниці.

По інший бік запланованого до прориття русла Інгулу були землі Миколи Олексійовича Бошняка (1837 – 1900) – земського та громадського діяча, реорганізатора селянського самоуправління, мецената, спадкового дворянина.

За словами Елли Клавдіївни Тарнавської, яка жила на Ковалівці і навчилася у СШ-14, у старому руслі Інгулу купалися діти, а на леваді, на якій зараз парк, висаджували городину та був баштан. У 1964 році, коли Елла Клавдіївна була у випускному класі, учні СШ-14 на весняному суботнику засадили леваду дерева.

Олександр Дмитрович Саїнкус, який очолював ВАТ «Червона зірка» з 1995 по 2008 рік та був міським головою Кіровограда у 2010–2014 роках, з 1952 року жив по вулиці Молодіжній на Ковалівці. Він пригадує, що на петлі Інгулу було чотири пляжі, де купалися дорослі та діти. Старе русло Інгулу засипали землею екскаватори тоді, коли рили нове русло по прямій. Оскільки на Ковалівці були джерела, то після того, як засипали старе русло, вода з них стала збиратися в озері, яке довелося розширити і поглибити. За словами Олександра Дмитровича, першим п'ятиповерховим будинком на Ковалівці став будинок №12 корпус 4.

На дні старого русла Інгулу

Частину старого русла і сьогодні можна знайти на Ковалівці. У 1965 році на леваді Юзефовича створили парк Космонавтів площею 18 га, у 3 6 червня 1972 року парк став пам'яткою природи місцевого значення.

БОНБОНЬСРКИ ВОЛЬКА ВІНЕРОВА

Згідно річного додатку до газети «Голос Юга» за 1913 рік, в Єлисаветграді на той час працювало п'ять «прянично-конфетних» фабрик з річним обігом коштів 78 тисяч рублів. На цих підприємствах було зайнято 62 робітники. Також у місті було два кондитерських торговельних заклади.

Про кримінальну історію, пов'язану з однією з цих фабрик, повідомляла газета «Голос Юга» у листопаді 1908 року. На фабрику Гольфельда та Орлова прийшов чоловік, який представився Яковом Лернером, і замовив 40 ящиків цукерок. Оскільки начебто у покупця не було при собі грошей, то він залишив товар на фабриці, пообіцявши заплатити за нього у відділенні фабрики на базарі. Через кілька днів Лернер знову прийшов на фабрику і пред'явив безграмотним робітникам якийсь папірець, а ті повірили, що то квитанція про сплату і видали незнайомцю товар.

Знайшли ми також документальні дані про кондитерську фабрику купця Герша Шльомовича Мексина, двоповерховий будинок якого зберігся до наших днів на розі Покровської та Пашутінської вулиць. Поряд з цим будинком було й приміщення фабрики.

«Конфетная и шоколадная» фабрика Волька Елевича Вінерова

Та найбільш відома з елісаветградських кондитерських фабрик – «южно-русская конфетная и шоколадная» фабрика Волька Елевича Вінерова. Знаходилася вона по вулиці Покровській, у кварталі між вулицями Невською (Пашутінською) та Олександрівською (Тарковського). Волько Елевич проживав у сусідньому будинку Герша Мексина.

У фондах обласного краєзнавчого музею зберігається рекламний плакат фабрики В.Е.Вінерова. У правому та лівому верхньому кутах аркушу паперу формату А3 відбитки двох печаток. На одній по колу написано «Криворожское сельскохозяйственное общество О.В.Д.». Текст іншої печатки неможливо прочитати.

У залі історії міста картинної галереї «Єлисаветград» зберігаються дві металеві бонбоньєрки, у яких випускала свою продукцію фабрика В.Е.Вінерова. Бонбоньєрками називають металеві коробки для різних солодощів і цукерок (від французького *bonbonniere*, від *bonbon* - цукерка).

З 1880-х років, коли був розроблений спосіб нанесення зображення на жерсть методом хромолітографії, з'являється і швидко стає популярною жерстяна упаковка. До кінця XIX століття її виробництво набуло промислових масштабів. Над малюнками працювали відомі художники, зокрема Федір Шемякін та Іван Білібін. Найбільш відомі виробники бляшанок знаходилися у Москві та Петербурзі. Отож і елісаветградець В.Е.Вінеров замовляв бонбоньєрки для своєї продукції у якоїсь з цих компаній, та у якої – на коробках відсутні надписи.

Працівник картинної галереї «Єлисаветград» Сергій Каракулін з бонбоньєрками фабрики В.Е.Вінерова

Солодку продукцію на фабриці Волька Вінерова виробляли з допомогою варильної вогневої печі, ручних пресів та відкритих варочних котлів з ручними мішалками, а вироби загортали в обгортку вручну. Асортимент включав в себе практично усі відомі сьогодні види солодошів. У коробки тієї ж форми, що і для цукерок, могли бути розфасовані печиво, пряники, халва і т. п.

З двох боків на кришці однієї з бонбоньєрок закріплені металеві пластинки з текстом «Южно-Русская Конфетная и Шоколадная фабрика. В.Э.Винеровъ. Елисаветградъ». А зверху до кришки прикріплені металева ручка, щоб переносити коробку, та табличка з текстом «Фирма удостоена золотой медали въ 1907 г.» і малюнок двох сторін цієї медалі.

Іншу бонбоньєрку також можна датувати, як виготовлену після 1907 року. На кришці та боках металевої коробки випуклий рельєф рослин. А на її дні знизу методом хромолітографії нанесено текст та малюнки того ж змісту, що й на першій бонбоньєрці.

Різноманітність форм коробок та барвистість оформлення робили більш привабливими упакування у них кондитерських товарів і давали можливість виробникові виділити свій товар.

Крім того, «бляшанки», як їх тоді називали, більш надійно захищали товар, що боявся вологи - бісквіти, пряники, карамель чи монпансьє.

Зазвичай форму коробки і ескіз оформлення розробляли на пакувальному виробництві. Зразки тари розсилали по кондитерських фабриках, а кондитер робив вибір і замовляв надпечатку власного дизайну для своєї марки і сорту цукерок. При використанні однієї і тієї ж коробки для різних видів продукції додатково наклеювали паперову стрічку-бандероль із зазначенням вмісту. Написи на упаковці наносили тільки з дозволу цензура. Кондитери дбали про те, щоб захистити себе від недобросовісних виробників, для цього на коробці розміщували фабричну марку, яку треба було зареєструвати у Департаменті торгівлі і мануфактур, а пізніше у Відділі промисловості Міністерства фінансів.

Передбачалося, що металеві коробки від солодощів у подальшому покупці зможуть використовувати у домашньому господарстві. Цукерки у бонбоньєрках -дорога на той час продукція. Та очевидно в Єлисаветграді на неї знаходилися покупці, оскільки В.Е.Вінеров замовляв для своєї продукції «бляшанки» у виробників з інших міст.

Приміщення, у якому до Жовтневого перевороту була фабрика В.Е.Вінерова, у радянські часи використовували під корпус взуттєвої фабрики.

ПО ВУЛИЦІ ПОКРОВСЬКІЙ

Це одна з вулиць історичного центру Єлисаветграда – Подолу. Починалася вона біля базару і закінчувалася на Скотопригонній площі (нині упирається в Олександрійську вулицю). Кілька місцевих краєзнавців стверджують, що спершу Покровська вулиця називалася Андріївською, і лише у 1826 році її стали називати Покровською, оскільки цього року по вулиці була збудована Покровська церква. Разом з тим на плані міста за 1833 рік ця вулиця позначена як... Архангельська.

У 1795 році на місці старої дерев'яної каплиці на розі з нинішньою вулицею Тарковського розпочали будувати новий храм. Освятили його 13 липня 1826 року в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці. Та правити почали у храмі тільки 1 листопада 1847 року. Очевидно, тоді вулиця й отримала назву Покровської. За радянської влади у будівлі був клуб працівників торгівлі. У серпні 1996 року приміщення церкви міська влада передала православній громаді. Нині тут Свято-Володимирська церква.

25 серпня 1926 року вулиці дали ім'я революціонерки Розі Люксембург, а 25 березня 1993 року повернули попередню назву Покровська.

На розі з Пашутінською вулицею знаходиться будинок, на фасаді якого дві пам'ятні дошки: одна вказує на те, коли вулиця отримала ім'я Рози Люксембург, а інша була встановлена у 1976 році з нагоди 50-річчя заснування панчішної фабрики.

До Жовтневого перевороту будинок належав купцю Хаскелю Давидовичу Камінському. Є дані, що Камінський здавав в оренду будинок і у ньому був готель. У фондах Держархіву області збереглася заява купця до міської управи та два плани на влаштування ходу у підвальний поверх будинку. Датовані ці документи 4 квітня 1901 року. На плані рукою міського архітектора Кішкіна нанесена дозвільна віза.

У роки Другої світової війни будинок був зруйнований. У 1947-му інститут Гіпролегпром розробив проект реконструкції. Замінили дерев'яні балки перекриття на металеві, зміцнили стіни, переклали перемички з боку подвір'я, а дерев'яні елементи замінили на метал та граніт. Фасадна частина будівлі та внутрішнє планування також зазнали змін.

Будинок Камінського відносять до раннього модерну. Він г-подібний у плані, двоповерховий з боку вулиці та триповерховий з боку подвір'я. Декоративне оформлення вуличних фасадів нарядне і має тенденцію до наростання до верху будівлі, а завершується воно нарядним фризом та карнизом з аркадами. В інтер'єрах уже не збереглося слідів початкового декору.

Будинок Хаскеля Камінського

На іншому розі перехрестя з Пашутінською вулицею знаходиться двоповерховий будинок. Належав він купцю Гершу Шльомовичу Мексину, який тримав поряд кондитерську фабрику. А далі по непарній стороні вулиці у напрямку вулиці Тарковського у двоповерховому будинку знаходилася «южно-русская конфетная и шоколадная фабрика» Волька Елевича Вінерова. Є дані, що Волько Вінеров проживав у будинку Герша Мексина, тож не виключено, що вони були родичами. У радянські часи приміщення добудували зліва по фасаду і у ньому був один з корпусів взуттєвої фабрики. Про фабрику В.Е.Вінерова читайте в наступній публікації.

«Конфетная и шоколадная» фабрика В.Е.Вінерова

Млин Мошка Янкевича Озерянського на розі з вулицею Тарковського

Від двоповерхового будинку дореволюційної побудови на розі з вулицею Тарковського залишилася стіна

Газета «Красный путь» у номері за 4 травня 1923 року розмістила інформацію про млин №8, який знаходився по Покровській вулиці: «...загальні збори робітників млина заготконтори ухвалили обрати товарища Леніна почесним вальцювальником, а його платню віддати на користь Повітряного Флоту». У 30-х роках минулого століття на цьому підприємстві було створено одну з перших у нашому місті стахановську бригаду.

Млин купця 1-ї гільдії Шмуля Хаймовича Гріншпуна-Вишневецького на розі з Михайлівською вулицею

Навпроти млина Гріншпуна на перехресті з Михайлівською була парова хлібопекарня сина купця 1-ї гільдії Григорія Лейбовича Когана - Якова.

Навпроти будинку №26 тротуар від проїжджої частини дороги відділяють два кам'яні стовпчики. Подібні стовпчики з'явилися у Єлисаветграді у ХІХ столітті, коли основним міським транспортом були кінні екіпажі, а вулиці міста не були достатньо широкими для роз'їзду двох підвод чи карет. Раніше таких архітектурних форм на вулицях Єлисаветграда було багато. Сьогодні, окрім цих двох стовпчиків по вулиці Покровській, подібні збереглися біля будинку №57 по вулиці Карпи, у кварталі між вулицями Чорновола та Великою Перспективною, та по вулиці Архангельській, у кварталі між вулицями Преображенською та Покровською, навпроти будинку №76.

Кам'яні стовпчики біля будинку №26

Газета «Голос Юга» у номері за 30 листопада 1910 рік повідомляла: «Разрешение стоянки извозчиков. На днях полицией были задержаны на Покровской улице несколько извозчиков за то,

что они устроили стоянку своих подвод в ожидании нанимателей. Городская управа на жалобы 34 извозчиков сообщила полиции, что ею разрешается устройство стоянки на означенной улице».

Комора купця Френкеля на території колишньої Скотопригонної площі, між Одеською та Олександрійською вулицями

На заводі «Червоний дзеркальник», який знаходився на будинком Френкеля, у радянські часи виготовляли дзеркала кількох видів, зокрема для меблів та автотракторної промисловості.

У 1973 році по вулиці, навпроти бази спецуправління №411 на розі з Олександрійською вулицею, почала діяти обласна школа підвищення кваліфікації працівників сільського господарства, так звана «школа Ключа».

На Покровській вулиці мали власні будинки І. Грановський, генерал майор Микола Васильович Аврамов та його син підполковник Микола Миколайович, дружина капітана Євгенія Миколаївна Кураєва, купці Шміль-Герш і Шулім-Пінхус Мексини, Бенямін Володарський, Іван Смирнов та ще кілька відомих у Єлисаветграді людей. По вулиці збереглося зо два десятки будинків дореволюційної побудови, більшість з яких поки що не атрибутовані.

ФІРСОВСЬКЕ НАРОДНЕ УЧИЛИЩЕ

Наше видання розповідало майже про усі навчальні заклади Єлисаветграда, окрім двох народних училищ – Соколівського та Фірсовського. Перше назване за місцем його розташування, а друге - за прізвиськом попечителя та власника будівлі, у якому воно квартирувало. Цей будинок зберігся до наших днів на розі вулиць Шевченка та Карабінерної.

Найбільш відомими учнями училища імені Фірсова були письменник Юрій Яновський, художник Амшей Нюренберг та скульптор Ісидор Золотаревський.

2 грудня 1925 року Юрій Яновський надав свої письмові автобіографічні дані для Постійної комісії, яка займалася складанням біографічного Словника діячів України. При цьому зазначив, що учився в Єлисаветі спершу у Фірсовській народній школі, а потім в реальному училищі.

Єлисаветградська газета «Голос Юга» у номері за 27 травня 1907 року писала: «На выставке.

Награды. Экспертная комиссия по кустарному отделению постановила выдать по этому отделу 18 бронзовых медалей, в том числе Фирсовским малярным классам за выдающиеся работы учеников: Боркова, Кредича, Авраменко и Комаровского. 22 похвальных листа — в том числе г. Золотаревскому за художественные работы».

Художник Амшей Нюренберг писав у своїх спогадах, що *«было 15 лет, когда я пришел экзаменоваться в малярную школу имени богача Фирсова, ее основателя. Руководитель школы маляр Глинянный Аксентий Родионович».*

В училищі було чотири відділення, одних з них малярне. У 1912 році тут було 224 учні, з яких 68 – діти селян, у чотирьох учнів батьки були дворянами або ж чиновниками, а ще у чотирьох дівчаток – почесними громадянами міста.

За даними 1913 року, завідувала Фірсовським училищем Серафима Савівна Котляревська, яка проживала у квартирі при училищі. Закону Божому навчав св. от. Володимир Станкевич. Учителями працювали Антоніна Адріанівна Власова, Олена Павлівна Ковалевська, Єлизавета Іванівна Белявська, Олена Ільвівна Коссюро та Людмила Силівна Добровольська. Учителькою рукоділля була Наталія Василівна Синиціна. Живописно-малярними класами завідував вищезгаданий Авксентій Родіонович Глиняний, майстром був Олександр Гаврилович Кріпак.

Щороку Глиняний брав дозвіл у завідуючої училищем і їхав розписувати церкви. Так у 1909 році це був храм у селі Сербулівці Єланецького повіту, у 1910-му – церква у селі Салганне Єлисаветградського повіту, а у 1911-му – церква у селі Голоківка Олександрійського повіту.

Петро Олександрович Фірсов був гласним міської думи, проживав у власному будинку по вулиці Московській (нині Чміленка). Не виключено, що це був будинок, у якому сьогодні Головне управління поліції області. Згідно *«Алфавитного списка землевладельцев Александрійского уезда на 1896 год»*, у повіті землевласниками були чотири Фірсови, усі потомственні почесні громадяни - Олександр Осипович та три його сини Петро, Григорій та Микола. Згідно *«Списка землевладельцев Александрійского уезда на 1915 годъ»* (Александрія: Типографія Ф. Х. Райхельсона, 1915), Петро Олександрович Фірсов володів землями *«Пустошь Аннендорф, Покров. в. – 1770 дес., Васильевка, Богоявлен. в. – 513 дес. 2240 саж. 2283 дес. 2240 саж.»*. Перше поселення Аннендорф знаходилося у нинішньому Новгородківському районі між райцентром і селом Інгуло-Кам'янкою, а друге – це село Василівка в Онуфріївському районі.

ПОРТРЕТ МАРКА КОЛОСА

Вісімдесятидів'ятирічний житель Кропивницького Всеволод Колос передав працівникам музею історії Долинського району портрет свого дідуся - Марка Захаровича Колоса. Сталася ця акція за сприяння відомого дослідника історії краю та мецената Владислава Сердюка.

- Ця картина написана Степаном Проценком у 1924-1925 роках, - говорить зберігач фондів музею Віктор Маруценко. – Степан Андрійович (1882-1954 роки) – один з найвідоміших художників нашого краю, освоював ази малювання в іконописній майстерні Василя Паученка в Єлисаветграді, куди був узятий прислужником. Там помітили його потяг до малювання, долучали до виконання замовлень, а потім дали рекомендацію для навчання в Києві.

Село Березівка, що нині у Долинському районі, виникло з двох хуторів – дворянина Керстича та відставного генерала Грозмані. Приїжджаючи у село до батьків, Степан Проценко малював своїх рідних. Вважається, що він написав п'ять портретів жителів цього села – батька, матері, племінника Данила та його дружини Анастасії, а також сусіда Марка Колоса.

- Уродженцями Долинського району стали 33 скульптури та художники, - продовжує Маруценко. - Степан Проценко – один з найталановитіших з них. Нам раніше пощастило віднайти портрети батьків Степана Андрійовича і зараз вони в експозиції музею. А тепер ось маємо і третій портрет. За нашими даними, дві інші картини Степана Проценка знаходяться у колекції жителя міста Жовті Води.

Передача картини працівникам музею відбулася у квартирі Всеволода Колоса. Знаходиться вона в одноповерховому будинку на кілька господарів на розі вулиць Михайлівської та Смоленчука у Кропивницькому. Цю квартиру сім'я Колосів отримала у 1945 році. А сам будинок цікавий тим, що до Жовтневого перевороту він належав Аарону Радомисльському, батькові революціонера Григорія Зінов'єва.

Всеволод Колос (зліва на знімку) та зберігач фондів музею історії Долинського району Віктор Маруценко з портретом Марка Колоса

«ВИПРАВДАНИЙ ЗА НЕДОВЕДЕНІСТЮ ВИНИ»

О четвертій годині ночі 20 травня 1938 року до будинку №24 по вулиці Чигиринській у місті Кірово (нині Кропивницький) під'їхав легковий автомобіль, з якого вийшло два міліціонери. Через кілька хвилин вони вивели на вулицю 66-річного Адама Чвалінського, лікаря робітничої лікарні заводу «Червона зірка», і заштовхали до салону автомобіля. Йому висунули звинувачення за ч.2 ст.54-10 Кримінального кодексу УРСР, тобто *«антирадянську пропаганду і агітацію»*. Як правило, тих, кого оголошували *«ворогом трудящих»* за цією статтею, розстрілювали. На диво, ця сумна участь оминула Адама Ансельмовича. Можливо, узяли до уваги вік лікаря. Та, скоріш, комусь із правоохоронців знадобилися його професійні послуги.

Лікар Адам Ансельмович Чвалінський

У матеріалах слідчої справи №74436, яка зберігається у Держархіві Кіровоградської області, читаємо: *«...є учасником польської націоналістичної організації м.Кірово. Проводить активну націоналістичну контрреволюційну діяльність. Займається шпигунством і підготовкою бойових повстанських кадрів на випадок війни в тилу Червоної Армії»*.

Згадали Адаму Ансельмовичу і те, що його батько, який помер у 1886 році, був потомственным дворянином. А от він начебто є учасником польської організації «ПОВ» і *«вихваляв Польщу, її фашистський лад і Пілсудського як військового спеціаліста»*. Під час обшуків у квартирі на Чигиринській знайшли родову шаблю Чвалінських.

3 серпня 1901-го Адам Чвалінський працював земським лікарем в Одеському повіті. У 1911-му разом з сім'єю переїжджає у село Тишківку Єлисаветградського повіту. А уже у наступному році працює лікарем у селі Панчеве. 1925-го наукове об'єднання лікарів Зінов'євської округи звернуло увагу Харківського Держвидаву на роботу лікаря Чвалінського «Сипний тиф» (епідеміологічний нарис).

У 1926-му Адам Ансельмович перебирається до Зінов'євська. У 1927-му його привітали з 30-річним ювілеєм лікарської праці на 5-му окружному з'їзді охорони здоров'я. Чвалінський працює у Зінов'євській центральній робітничій поліклініці та 1-й радянській лікарні заводу «Червона зірка», одночасно викладає предмет «Інфекційні хвороби» у Кіровській фельдшерсько-акушерській школі.

Як зазначено у слідчій справі, проживав лікар у місті Кірово разом з дружиною Антоніною Юліанівною, 34-річною донькою Софією, яка працювала лікарем на санепідемістанції, її 16-річною донькою Зосею і 15-річною Оленою, онукою брата, який помер у 1933 році.

Разом з ними проживала і дружина сина Владислава - Іоланта з тримісячним сином Вітольдом. 27-річний поляк Владислав Адамович Чвалінський та 19-річна італійка Іоланта Гекторівна Маріані одружилися у листопаді 1933 року. Владислав працював художником-постановником театру ім.Занковецької, що тоді перебував у Запоріжжі. В його доробку було усього шість спектаклів. Заарештований 28 вересня 1937 року за звинуваченням *«контрреволюційна діяльність, агітація проти радянської влади і робота на користь польської контррозвідки»*. Припускаємо, що останнє обвинувачення з'явилося тому, що в протоколах допитів НКВС у графі «національність» сам митець зазначив: поляк. 3 січня 1938 року Владислава розстріляли. У Запоріжжі проживали також брат Владислава - Юлій разом з дружиною Манюсею.

Невістка Іоланта – піддана Італії. Але ні вона, ні її матір ніколи не були у цій країні, а народилися в Єлисаветграді. З Апенін до Єлисаветграда перебрався ще її дід. Іоланта рано осиротіла, проживала з тітками. Очевидно, вона мала відношення до тих Маріані, які володіли триповерховим будинком на розі Дворцової та Миргородської вулиць в Єлисаветграді, у якому відкрили один з перших у місті кінотеатр, та у якому були магазини і готель, а потім квартирувало 1-ше комерційне училище. У місті була також і аптека Маріані. Після розстрілу чоловіка, Іоланту разом з маленькою дитиною вислали з Радянського Союзу до Італії. Там вона, хвора туберкульозом, невдовзі померла. Вітольда усиновило бездітне італійське подружжя. У 80-ті роки минулого століття він приїздив у гості до тітки у Кіровоград.

...Спочатку на допиті Адам Чвалінський зізнався, що він був завербований у 1926 році. А розпочав займатися націоналістичною діяльністю ще студентом медичного факультету Київського університету у 1896-му. Входив до організації польського земляцтва у Києві. У польському місті Конськ проживав товариш по навчанню у гімназії. У 1935-му, після смерті брата, нелегально утекла до Польщі його дружина Катерина Петрівна Чвалінська. Та згодом лікар заявив, що обмовив себе під тиском слідчого.

4 січня 1939 року Кіровський МВ НКВС звільняє Адама Чвалінського з-під варті на підписку про невиїзд. А 25 жовтня того року Судова колегія у кримінальних справах Верховного Суду УРСР дійшла висновку, що *«злочин не доведений»* і в порядку ч.1 ст.302 КК УРСР виправдала Адама Ансельмовича, а його справу закрили.

До речі, емігруючи у 90-ті роки минулого століття на історичну батьківщину до Польщі, Софія Адамівна Чвалінська передала до художнього музею у Кіровограді картину Феодосія Козачинського, якій дали назву «Гімназистка». Начебто на полотні зображена родичка Софії Адамівни - Тамара Головченко. Однак знайомство з історією родини Чвалінських змушує нас засумніватися у цьому. Та щоб назвати справжнє прізвище гімназистки, доведеться переглянути документи Єлисаветградської жіночої гімназії, які зберігаються у Держархіві області. Результатам цих пошуків буде присвячена одна з наступних публікацій.

ЗАБУДОВНИКИ ТЯГНУЛИ ЖЕРЕБ

У 1869 році через Єлисаветград проклали залізницю. Під нею влаштували арку-шляхопровід на інший бік залізниці, за якою пролягала дорога на село Лелеківку. Друга арка під залізницею була метрів за двісті від шляхопроводу, влаштували її для відведення дощових вод, які збігали ярм Мотузьянка. Далі через залізницю були два переїзди. Один - у районі нинішніх «складів Брайченка», - вів до кладовищ, інший біля Петропавлівської церкви – на село Аджамку.

Зліва за аркою-шляхопроводом, де нині корпуси заводу «Гідросила», згодом збудували казарми обозного батальйону, приміщення казенного кінзаводу, військовий лазарет (у ньому у 1920 році лікувався майбутній поет Володимир Сосюра), та склади так званого «недоторканого запасу». Паралельно залізниці виникла вулиця, яку стали називати Військовою (зараз Братиславська).

Справа від арки-шляхопроводу знаходилися склади керосину. А по схилах яру Мотузьянка було кілька кладовищ: на лівому єврейське, караїмське, магометанське, католицьке та лютеранське, а на правому ковалівське, старообрядницьке та ще одне єврейське. Поховання доходили аж до нинішньої Варшавської вулиці.

Яр Мотузьянка у післявоєнні роки. Удалині будинки Червонозорівської вулиці. Фото з архіву Ю.В.Любовича

Історія робітничої слобідки Миколаївки бере початок у 1909 році. Ось як описувала газета «Голос Юга» перипетії роздачі бажаючим місць під забудову у цьому новому мікрорайоні Єлисаветграда.

«22 октября 1909. К устройству рабочей слободки. Городская комиссия вчера выезжала для осмотра местности для устройства рабочей слободки Николаевки. Наиболее отвечающей требованиям признана местность за полотном железной дороги к кладбищенской церкви «Всех скорбящих радость». Местность эта ровная, хотя несколько с уклоном в сторону железной дороги. В настоящее время предстоит распланировка слободки на кварталы и дворы. До распланировки в думу вносится принципиальный вопрос о том, что желательно ли устройство слободки. Многие гласные сочувствуют проекту образования слободки, но считают, что нельзя будет удовлетворить всех 600 рабочих, подавших ходатайство, даже если отвести для слободки участок земли и слева от дороги к Скорбященской церкви. Ввиду этого возможно, что дворовые участки будут при образовании слободки раздаваться предпочтительно более взрослым рабочим и семейным.»

2 декабря 1909. К устройству рабочей слободки. Рабочие заводов Шкловского, Якульского, Кесслера и Козубского возбуждают пред городской управой ходатайство, чтобы и им предоставлено было право селиться в устраиваемой для рабочих завода Эльворти рабочей слободке, на одинаковых с рабочими этого завода условиях.»

6 февраля 1911. О рабочей слободке. В аудитории при заводе Эльворти состоялось вчера в 4 часа дня собрание рабочих этого завода. Присутствовало до 500 рабочих. Рассмотрев выработанные городской управой условия разверстки участков проектируемой слободки,

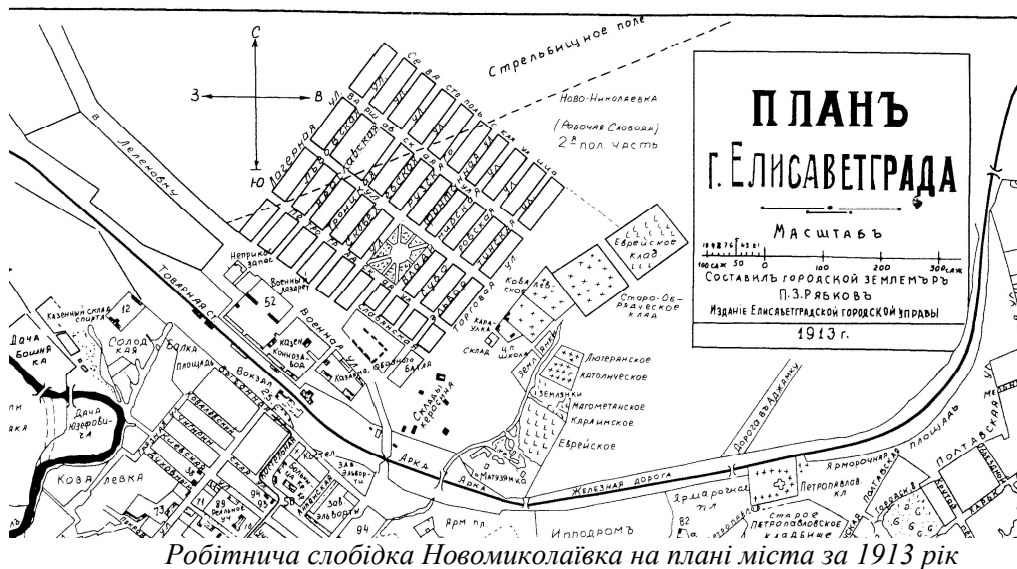
собрание признало желательным, чтобы разверстка производилась по жребию. Затем поручено комиссии уполномоченным обсуждать вопрос об организации артели для устройства квартир на слободке. На расходы комиссии установлено отложение всех выселяющихся на слободку по 10 копеек.

16 июля 1911 года. Об устройстве рабочей слободки. Начальником губернии утверждено постановление городской думы об устройстве рабочей слободки «Николаевки», соответственно представленному городской управой плану.

30 августа 1911 года. Раздача мест на слободке Николаевке. Вчера в городской управе членами управы Близнюком и Пыховым производилась раздача мест на слободке Николаевке. Подано заявление о наделении их участками на слободке – 241 рабочего завода Эльворти и других. Распределение участков производилось по жребию.

8 октября 1911 года. К устройству рабочей слободки. Получившие на слободке Николаевке участки для застройки рабочие завода Эльворти приступят к постройке домов лишь в весны будущего года. Ввиду этого они просят городскую управу внести на рассмотрение думы их ходатайство об исчислении срока аренды с января 1912 года, а не с сентября 1911 года. Помимо этого они просят городскую управу провести поближе к слободке городской водопровод и разрешить бесплатный отпуск песка и глины из городских глиниц для построек на слободке».

Елисаветградской Городской Думой въ заведеніи своемъ, состоявшемся 25 Ноября 11

Як бачимо, спершу слобідку називали Миколаївкою. Та уже на плані міста за 1913 рік вона позначена як Новомиколаївка. На цьому плані позначені і нові квартали робітничої слобідки.

Проїхавши арку під залізницею, візник потрапляв на Торгову вулицю (Колгоспну, нині Левитського). Уліво, паралельно їй, були Ельвортинська (Гаспаряна), Суворівська (Степанова), Володимирівська, Фонтанна (Журливої), Рузского (Авіаційна), Скобелівська (Височина), Троїцька (Михалевича), Ярославська, Львівська (Леваневського) та остання Лагерна (Каніжська) вулиці. Перпендикулярними до Торгової вулиці та паралельними до Військової були Петроградська (Ленінградська), Брусилова (Мічуріна), Варшавська та Севастопольська вулиці.

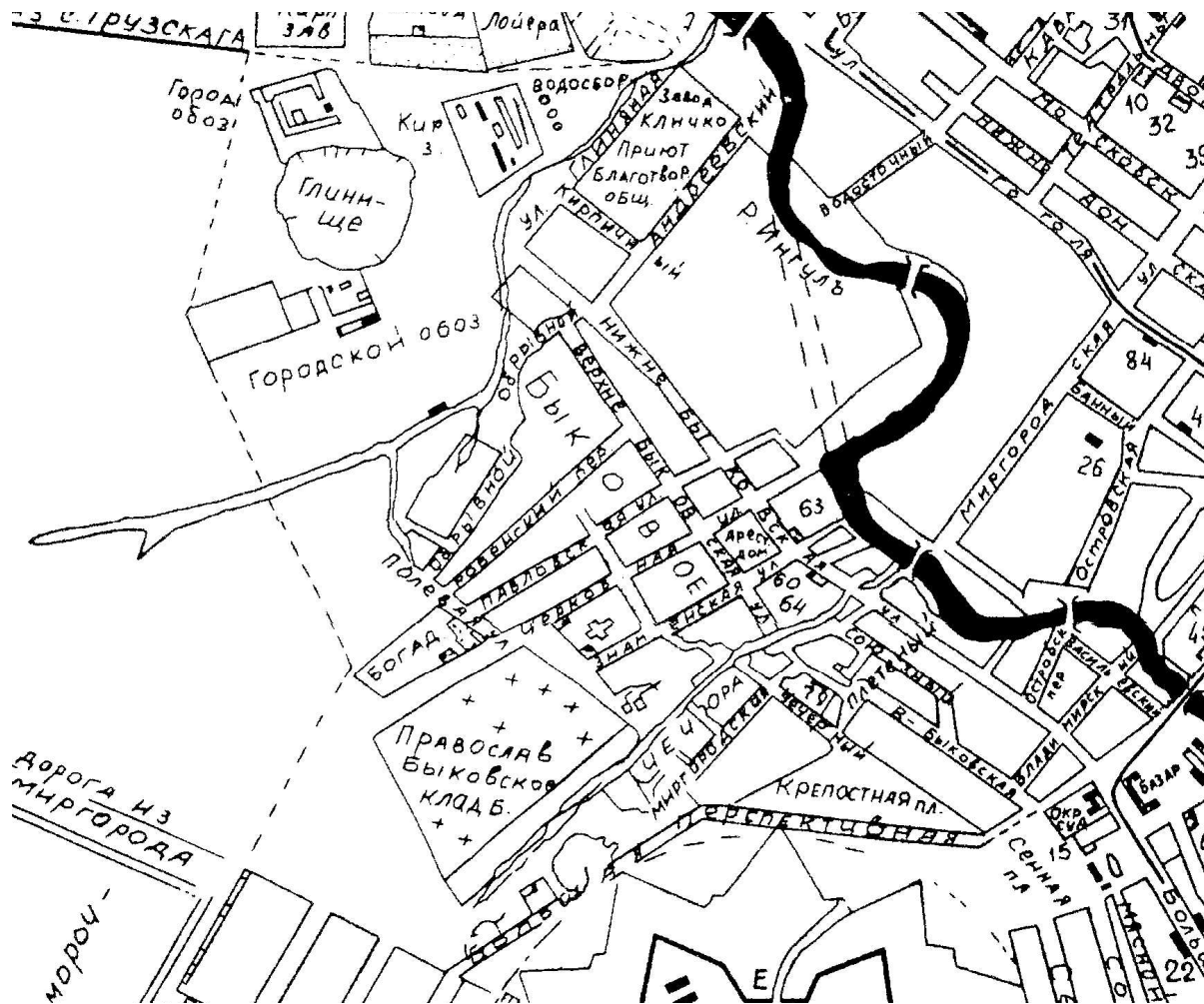
У кварталі між вулицями Володимирською, Рузского, Петроградською та... був розбитий парк, сьогодні відомий як парк Крючкова. Про подальшу розбудову мікрорайону, зокрема про будівництво народного училища на Новомиколаївці та прокладання лінії трамваю, ми розповідали у попередніх номерах газети.

Що стосується сусіднього мікрорайону Некрасівка, то коли тут нарізали землі під забудову, повідомляє «Голос Юга» у номері за 10 апреля 1912 года: «Жеребьевка участков. В воскресенье в думской зале состоялась жеребьевка участков. На жеребьевку явилась масса публики. Нарезано было 189 участков возле слободки Романовка, по 300 квадратных сажень каждый, 154 участка на Некрасовской слободке возле Петропавловской церкви и еврейского кладбища, 25 участков возле тюрьмы, 10 участков за полотном железной дороги и 27 участков в районе Балки».

ЧЕЧОРА – БАЛКА НА БИКОВОМУ

Бикове – один з перших мікрорайонів міста. Його поява та заселення описані в «Історичному нарисі м.Єлисаветграда» за 1897 рік, видавцем якого був багаторічний міський голова О.Пашутін:

Мікрорайон Бикове на плані м.Єлисаветграда за 1913 рік

«В окрестностях крепости св. Елисаветы селились греки, молдоване, сербы, беглые русские и старообрядцы из Польши и Черниговской губернии. Таким образом вблизи крепости образовалось поселение, составляющее теперь часть г. Елисаветграда под названием Быкова или греческого и Пермских. Последнее получило название от лагеря Пермского Карабинерного полка, вызванного в 1754 году для прикрытия рабочих людей и искоренения гайдамаков, – а первое по фамилии капитана Быкова жившего там и заведовавшего им, как равно и другими поселениями под главным руководством и начальством коменданта крепости св. Елисаветы. Греки которые населяли предместье Быково имели своих старшин. Капитан Быков заведывал также отводом мест грекам в предместьи Быково. Так например из ордера коменданта крепости св. Елисаветы от 1-го апреля 1755 г. на имя капитана Быкова видно, что ему поручено было отвести место греку Дмитрию Юрьеву, желавшему поступить в мещанство крепости св. Елисаветы».

У цій книзі зазначено, що значних збитків мікрорайону завдали пожежі 1833 та 1834 років.

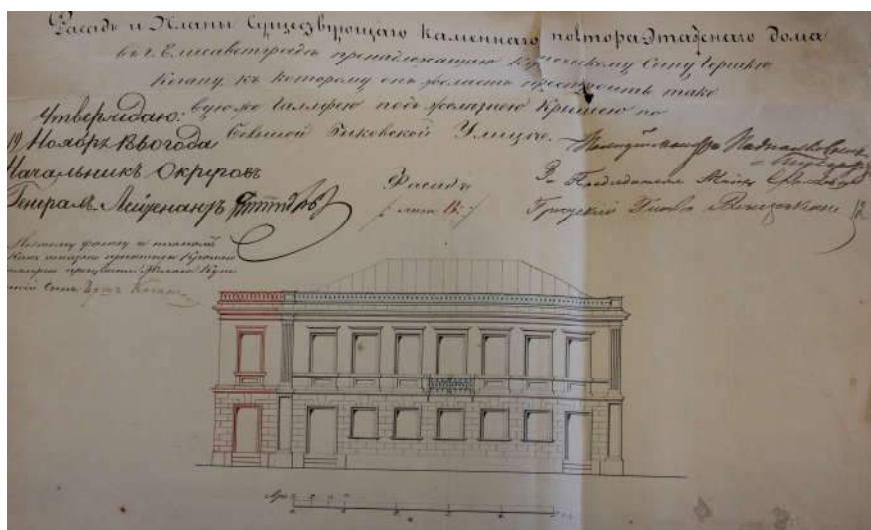
Головними вулицями мікрорайону були Нижня, або ще Велика, і Верхня Биковські. Вони тягнулися від Великої Перспективної вулиці до Глиняної. Їх перетинали Володимирівський (Пушкінський), Плетений, Миргородський (продовження лівобережної Миргородської вулиці на правому березі Інгулу), Рівненський та Обривний провулки, а також Знам'янська (Тобілевича), Церковна (Каховська) і Павлівська (Ряbkова) вулиці. Також тут були Чечерний, Союзний та Цегляний провулки і Польова (Габдрахманова) вулиця.

По Нижній Биковській вулиці у будинку Шулешка, між балкою Чечора і Знам'янською вулицею, була 8-я міська амбулаторія. На розі із Знам'янською вулицею, по стороні від річки, у будинку Сахарової була земська ветеринарна лікарня. Також на цій вулиці мали будинки торговець мануфактурою М.А.Абідон, статський радник Михайло Степанович Долинський (на розі з Павлівським провулком), колезький асесор Назарій Миколайович Павловський, дружина надвірного радника Варвара Миколаївна Лукеш (на розі з Церковною вулицею), вдова полковника Анастасія Осипівна Гордєєва, підполковник Петро Панкратович Бутович, дворянин Іларіон Іванович Іванов...

У гуртожитку заводу Кличка на розі Обривного провулку та Нижньої Биковської вулиці проживав Михайло Драч, більш відомий, як Ригор Кобець – популярний в Білорусії письменник, драматург, засновник сценарного відділу кіностудії «Білорусьфільм».

У Переліку пам'яток містобудування та архітектури місцевого значення зазначений 21 будинок з Нижньої Биковської вулиці. Зокрема на стіні будинку №40/9, у якому квартирує санепідемстанція, прикріплена пам'ятна дошка, що тут, на міській кінно-поштової станції, зупинялися у серпні 1824 року російський поет Олександр Пушкін та у лютому 1825 року класик польської літератури Адам Міцкевич. Однак це документально не підтверджено. У вищезгаданому «Історичному нарисі м.Єлисаветграда» сказано, що у «1830-х годах был весьма популярным елисаветградским почтмейстером Грамеко, а по смерти его, сын его. Причем почтовая контора в то время помещалась в их же доме, на Нижне Быковской улице». Однак де знаходився будинок Грамеко - поки що не встановлено. А на плані Єлисаветграда за 1833 рік позначена лише одна поштова станція – по Великій Пермській вулиці.

У будинку №29 народився і жив М.М.Тараканов (1898-1976), народний артист УРСР. У 1985 році на фасаді будинку на його честь була встановлена меморіальна дошка, проте років п'ять тому її зняли і здали у брукт.

План місцевості та проект будинку сина купця Геррика Когана на розі Нижньої Биковської та Знам'янської вулиць (нині це будинок №41). Архітектор І.Шилін. ДАКО, Фонд 18 Опис 1 Справа 60 «Планы на постройку обывательских домов в г.Елисаветграде в 1860 году».

УРОДЖЕНЕЦЬ ЄЛИСАВЕТГРАДА, ЯКИЙ УВІЙШОВ У БІЛОРУСЬКУ ЛІТЕРАТУРУ

Краєзнавець Федір Шепель у книзі «Ніхто не хотів помирати» (Кіровоград, Імекс-ЛТД, 2014) розповів про архівну справу учасників підпільної організації «Комітет по боротьбі з більшовизмом», яка з'явилася в Єлисаветграді як операція особливого відділення Першої кінної армії.

Керував «Комітетом» 33-річний Петров, співробітник особливого відділу ВУЧК. Його «помічник» - воєнком Управління 1-го кінзапасу 1-ї кінармії Тихонов. Збиралися підпільники у будинку Марії, сестри Тихонова, вікна якого виходили на Фортечну площу. Припускаємо, що цей будинок зберігся, і нині він у Батумському провулку, неподалік від будинку, у якому у ті часи проживав у своєї тітки майбутній письменник Юрій Яновський. Брала участь у цих засіданнях, які щоразу закінчувалися буйним застіллям за гроші Тихонова, ще два чекісти – Бондаренко та Сокіл. На роль голови «Комітету» призначили військового Євгена Грохольського. Для конспірації підпільники повигадували собі прізвиська, шифр та пароль.

У матеріалах цієї архівної справи згадується прізвище «Сандига». Він обіцяв *«завербувати усю Чечору (балку на Биковому – прим авт.) і визволити тюрму»*. Говорив Марії, що довіряє їй та її чоловікові, але має досить *«специфічні підозри»* щодо особи Бондаренка. Припускаємо, що цим Сандигою й був Михайло Мусійович Драч, який потім став Ригорем Кобцем.

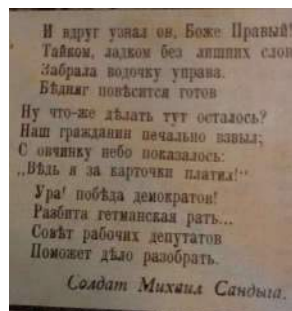
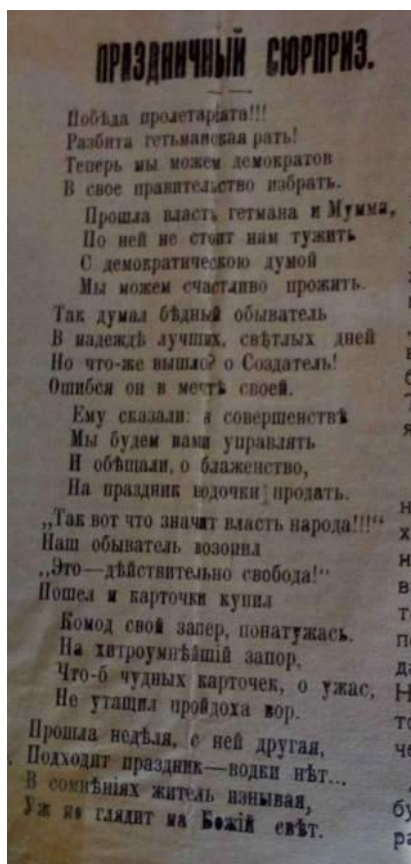
Чому він узяв псевдонім Сандига - невідомо. Прізвисько Сандига напевне походить від татарського слова «сандик», що у перекладі означає «скриня», а його міг отримати майстер, який виготовляв ці меблі.

Що ж стосується долі «Комітету», то 29 березня 1921 року «особісти» провели арешти його членів. Та затримали не усіх - Сандизі з товаришем удалося утекти з міста. Під час слідства виявилось, що «Комітет» мав *«контрреволюционный характер неопределенного направления, ни один член комитета не знал его платформы»*, та що *«дело организации сфабриковано»*. У підсумку Тихонова відправили до концтабору, Грохольського та Ковгана розстріляли, іншим фігурантам справи призначили легші покарання...

Народився Михайло Драч в Єлисаветграді 20 липня 1900 року. Сім'я проживала на Кушівці. Навчався у земському реальному училищі. У 1914-му, щоб потрапити на фронт, додав собі два роки. Воював недовго, повернувся до міста після поранення у руку. У 17 років, через непорозуміння з матір'ю та вітчимом, вчиняє спробу самогубства. Покинувши материн будинок, перебрався на Нижню Биковську вулицю до гуртожитку, у якому жили робітники машинобудівного заводу Кличка. Працював токарем на заводі Ельворті, маркувальником на станції Єлисаветград-товарна.

У 1918-му у єлисаветградських газетах «Наша жизнь» та «Друг народа» з'являються сатиричні вірші, байки та фейлетони, які були підписані «Рабочий Михаил Сандыга», «Солдат Михаил Сандыга», «Солдат М.С.». Начебто уперше він потрапив до в'язниці того ж року за вірш «Лавочка», який був спрямований проти гетьмана Скоропадського.

Автору цих рядків вдалося знайти в обласному Держархіві у газеті «Друг народа», «органе незалежної соціалістическої думки», за 3 січня 1919 року вірш «Праздничный сюрприз», а у номері за 14 січня того ж року - вірш «Сон обывателя под Новый год», які підписані псевдонімом «Солдат Михаил Сандыга».

Вірш «Праздничный сюрприз», газета «Друга народа», 3 січня 1919 року

У ті роки побував Сандига і в анархістській організації «Набат», і у Махна, і у кінноті Будьонного. А після вищезгаданої історії подався до Білорусії - збирався утекти за кордон. Був заарештований, у в'язниці захворів. Став називатися Ригорем Кобцем – узяв прізвище директора Єлисаветградського земського реального училища. Медсестра, яка доглядала за харизматичним авантюристом, стала його дружиною.

«В Гражданскую войну я участвовал в анархистском движении федерации “Набат” и некоторое время служил в армии Махно, - згадував письменник. - Мы воевали за советскую власть без коммунистов. Потом объединились с Красной Армией и вместе воевали за советскую власть. Потом снова разбежались. Большевики стали побеждать, и анархистам пришлось скрываться от ЧК. Так я оказался в Минске».

Працював кочегаром у лікарні, на Мінському дріжджовому заводі «Пролетарій», на пивзаводі «Білорусь». Закінчив три курси Мінського вечірнього робітничого технікуму. Входив до літературного об'єднання «Звенья». У білоруській пресі вірші та оповідання почав друкувати у 1923 році. Писав російською та білоруською мовами. Вірш «Паровоз», написаний у 1925-му, став популярною комсомольською піснею. У 1929-1930 роках завідував сільськогосподарським відділом газети «Рабочий». Працював консультантом, завідувачим сценарним відділом кіностудії «Советская Белорусь» у Ленінграді (1931-1937). П'єса Ригора Кобця «Гута», фільми за його сценаріями «Ураган», «Двічі народжений» та «Дніпро у вогні» стали бестселерами.

Під час репресій з'явилася небезпека, що викриють «гріхи анархічної молодості» і тоді - розстріл. Вирішив випередити події: *«Все время мысль подспудная точила о делах бурной молодости. Не выдержал, написал письмо в ЦК КПБ, рассказал о своих грехах. Руководство было в шоке, но простило. Тем более, что давно была объявлена амнистия. Но простили до поры до времени...»*.

Коли студія «Белгоскино» знімала фільм про те, як євреї з'їжджаються у Біробіджан, у створений Єврейський автономний округ, і знаходять там, природно, своє трудове щастя, писати сценарій довірили Ригору Кобцю та Йогану Зельцеру. Вийшло те, що вимагали - відверта агітка. Ось, мовляв, як у Радянському Союзі добре вирішили єврейське питання. Та сценарій запам'ятався глядачам репліками. Крім відкритого пафосу, у картині ховалися і єврейський гумор, і шолом-алейхемський смуток. Фільм з тріумфом пройшов екранами, був розібраний на цитати, пісні з нього на ідиші та російській мові співала уся країна... На чому ж базувався успіх? Сучасники Ригора Кобця згадують, що він вільно говорив на ідиші, а дослідники його творчості відзначають, що фільм «Шукачі щастя» вийшов таким вдалим саме тому, що сценарист виріс в єврейському містечку, і з дитинства був знайомий зі звичаями містечкових євреїв. Та й сам Дмитро розповідав, як ще хлопчиком підробляв у рабина.

Але через три роки, коли СРСР уклав пакт з гітлерівською Німеччиною, фільм зник з екранів. А знову вплив лише у хрущовську епоху. За Брежнєва удруге зник...

До речі, у створенні фільму брав участь ще один єлисаветградець - одну з головних ролей зіграв актор Іона Бий-Бродський (1896-1963), випускник земського реального училища.

Репресії 1940-х торкнулися і творчу інтелігенцію Білорусі, і біробіджанських євреїв. Ригора Кобця заарештували у 1938-му у Біробіджані. Сам письменник в «Автобіографії» (1967) писав: *«Мне предъявили обвинение в шпионаже в пользу Японии, Англии, Польши. Начались допросы "с пристрастием". Меня били, мучили бессонницей. Результатов никаких. Отбросил я всяческий "шпионаж" и в знак протеста объявил голодовку. На одиннадцатые сутки голодовки, а именно 5 апреля 1939 года, меня вывели на суд областного суда Еврейской Автономной области. Председатель суда Перлов, прокурор – Рябкин. Судили меня за мое прошлое. Выложили все мои грехи. Судили Григория Кобеца, он же Михаил Сандыга, анархист и т.д., и т.п. Утром начали процесс – вечером закончили. Была развернута вся моя жизнь, начиная с детства, по справкам, полученным из Кировограда. Всё вспомнили, ничего не забыли. Приговор вынесли такой: "Учитывая чистосердечное раскаяние подсудимого, его юность и неопытность при совершении преступлений, давность содеянных преступлений, а также и его особые заслуги перед советской властью, подсудимого Кобеца Григория Яковлевича, он же Сандыга Михаил Моисеевич, из-под стражи немедленно освободить со снятием всех судимостей"»*.

Удруге арештували 5 грудня 1941 року і засудили до 10 років таборів за поразницькі настрої та наклепи на Сталіна. Відбував покарання на лісоповалі, будівництві залізниць у Тайшеті, Монголії та Забайкаллі. У 1951-1960 роках був на поселенні у Середній Азії.

Повернувся до Мінська у 1960-му. У цьому ж році реабілітований. Першим у Білорусії у 1964-му написав повість-роздум «Ноїв ковчег» про життя у таборах ГУЛАГу. Член Спілки письменників СРСР (1934), заслужений діяч мистецтв Білорусії (1935). Помер 9 вересня 1990-го у Мінську.

Хто ж були та чим займалися батьки Михайла Драча, та де саме проживала його сім'я на Кушівці, - поки що не встановлено. Гуртожиток заводу Кличка по Нижній Биковській вулиці у Кропивницькому зберігся. Збереглося й приміщення земського реального училища, де кілька років

навчався Дмитро Мусійович. Хтозна, можливо колись на них з'явиться пам'ятна дошка уродженцю Єлисаветграда, який став білоруським письменником.

Єлисаветград, реальне училище. Листівка 1907 року

ФОТОГРАФІЯ АВТОРА «КАПІТАЛУ»

Наш читач Іван Вікторов приніс до редакції номер кіровоградської обласної молодіжної газети «Молодий комунар» за 4 травня 1968 року.

- Наводячи порядок у кладовці покійних батьків знайшов кілька підшивок газет радянських часів. Став гортати їх і виявив багато цікавого. Ось, приміром, у цій газеті надрукована фотографія Карла Маркса з загадковою текстіркою (на знімку).

«Оригінал цього фотознімка зберігається в Кіровоградському обласному краєзнавчому музеї. Його подарував нещодавно наш земляк художник А.Нюренберг.

А.Нюренберг у 1919 році був редактором газети «Червоне село», що виходила в Єлисаветграді, потім працював в Одесі, а з 1920 року – в Москві разом з В.В.Маяковським у «Вісках РОСТА». У 1927 році народний комісар освіти А.В.Луначарський командировав Нюренберга в Париж для читання лекцій про радянський живопис і для вивчення французького мистецтва. Там, у Парижі, Нюренберг і дістав фото Маркса».

- Невже це справді оригінал фотографії автора «Капіталу»? – запитує читач.

Як повідомив редакції головний зберігач фондів обласного краєзнавчого музею Павло Павлович Рибалка, Амшей Нюренберг справді був у рідному місті у 1968 році, і передав музею фотографію Карла Маркса, фотографію порту в Одесі та чотири листівки з видами Парижа, на яких є позначки олівцем, зокрема дата «1912». Того року художник був у цьому місті. Однак фотографія Карла Маркса – це копія його знімка, який був зроблений у 1875 році. І вона радянських часів. Яку мету переслідував Амшей Нюренберг, передаючи її до музею у рідному місті, – невідомо, адже вона ніякої цінності немає, як лише ту, що художник тримав її у руках, і вона є подарунком музею. В експозиції краєзнавчого музею виставлена картина Амшея Нюренберга «Кримський пейзаж».

ЕЛИСАВЕТГРАДСЬКІ ПОВЕНІ

Щовесни жителі нашого міста, будинки яких знаходяться неподалік Інгулу, насамперед на лівобережжі, моляться Богу, щоб їхні помешкання не підтопила тала вода. Дві найбільші повені в історії Єлисаветграда були у XIX столітті – у 1841 та 1896 роках. Вони описані в «Историческом очерке г.Елисаветграда», який вийшов друку у 1897 році під редакцією багаторічного міського голови О.Пашутіна.

«Самое большое наводнение в Елисаветграде было 27-го и 28-го марта (в последние дни страстной недели) 1841 года. Ингул, вскрывшись в этом году внезапно, и поднявшись на значительную высоту от неимоверно быстрого таяния снегов, предшествовавшей зимы, затопил все прибрежные части города, в особенности же пострадали базар и предместье Ковалевка. Разлив воды на Большой Перспективной улице достигал почти до собора (нині на місці Успенського собору будинок міськради – прим. авт.), нижняя же улицы, по направлению к Куцовке были покрыты водою до Преображенской улицы. В это наводнение утонуло 20 человек и снесены были дома двух кварталов, при чем вообще картина наводнения, по словам старожилов, представлялась ужасной, тем более, что наводнение это застало прибрежных домовладельцев врасплох, в страстной четверг ночью, целые дома вместе с людьми неслись по реке и не было никакой возможности подать помощь утопавшим, все разбивалось у разрушенного наводнением большого моста и те из несчастных, которые на время задерживались на деревьях роицы у бывшего Османского бульвара, на Пермских, были также вскоре уносимы быстрым течением и находили для себя верную смерть в пучинах Ингула, того, Ингула, который почти пересыхает в летнее время года. Исключение составляли верхняя и нижняя часть Ингула, где многих из погибавших удалось спасти...

...Для предотвращения больших наводнений в г. Елисаветграде на будущее время, департаментом военных поселений, по представлению графа Дмитрия Ерофеича Остен-Сакена, предполагалось урегулировать течение реки Ингула, дав ему прямое направление, прорытием нескольких каналов, часть же прежнего русла проектировалось заградить фашинами, как равно обставить и берега Ингула такими же фашинами в черте города. Для задержания же воды на летнее время рекомендовалось устроить подвижные ящики, системы Ботордо. Все эти работы, на деле, не осуществились, вероятно, потому что на них потребовалась довольно значительная сумма, а именно по составленным инженер-поручиком Роде и инженер штабс-капитаном Яновским сметам и чертежам на все это требовалось 86 720 руб. серебром, кроме 18 625 руб., которые нужно было уплатить по оценке за имущества частных лиц, отходивших под каналы. Переписка об урегулировании течения р. Ингула сохранилась в городском архиве, а самое предположение об этом породило в то время в городе толки, будто Правительство предполагает соединить каналом реку Ингул с Днпром, сделав таким образом Ингул судоходным».

Очевидно, повинь 1896 року сталася тоді, коли більша частина книги уже була зверстана, тож розповідь про неї розміщена у книзі трішки далі від опису повені 1841 року:

«Окончившееся довольно благополучно в январе месяце разлитие Ингула повторилось совершенно неожиданно и в сильной степени в марте месяце. После прошедшего ночью 18-го марта дождя, вода в Ингуле начала быстро подниматься и 19-го марта, около вечера снесла на базаре мост, затем вследствие прорванных по верховьям Ингула нескольких плотин продолжала все прибывать вплоть до 2-х часов ночи, 20-го марта, с этого же времени вода начала быстро падать и 22-го марта Ингул снова вошел в свое прежнее русло. Разлитие воды достигало: на Ковалевке до Покровского переулка включительно, при чем залита была почти половина Вокзальной улицы, большая часть Грязной улицы до Духовного переулка, часть Московской до Бульварной и часть Бульварной до дворового места г. Абертасовой, по ту сторону Ингула Андреевский переулок и сад Альгамбра, окончательно пострадавший от наводнения; во 2-й части города залиты были: Безноповская улица до Безименного переулка включительно, Миргородская улица до бывшей мельницы Корецкого включительно. Бедный переулок и Островская улица до Ингульской, при чем залита была большая часть Банной площади. На Большой-Перспективной улице вода достигала до магазина Ларионова-Иванова включительно. Наконец в 1-й части города был залит базар до Покровской улицы, а также часть Александровской, Михайловской и других параллельных им улиц. По ту сторону Ингула были залиты мясные и рыбные ряды. На Пермских: бывший Османский бульвар, Нижне-Пермская и Вознесенская улицы и наконец прибрежная часть Куцовки на довольно значительное расстояние.

Большая часть пострадавших от наводнения оказалась на Ковалевке, Пермских, на Островской улице и в Бедном и Андреевском переулках, а также в конце Безпоповской...

... В настоящее наводнение, по размерам своим превышающее все бывшие в Елисаветграде наводнения, после знаменитого наводнения 1841 года, никаких человеческих жертв не было».

У радянські часи найбільша повінь у Кіровограді була у 1980 році. Головною її причиною стали не природні фактори, а людські помилки - неправильні дії гідротехніків з черговості відкриття водних запорів на Інгулі та його притоках. У центрі міста під водою опинилися усі мости. Вода стояла на центральному ринку, «омивала» готель «Київ», на правому березі доходила до ступеньок обласного суду, залило Ковалівку. Остаточно вода пішла через чотири дні.

ДЕПУТАТИ «ВІД ПЛУГА»

При словах «депутат Державної думи Російської імперії»

на пам'ять приходить жебракування Іполита Матвійовича Вороб'янінова, героя роману «12 стільців» Ільфа і Петрова:

*- Мосье, же не манж па сис жур. Гебен зи мир битте этвас копійок
ауф дем штюк брод. Подайте що-небудь колишньому депутату Державної думи.*

Предводитель дворянства Старгородського повіту Вороб'янінов не був депутатом Держдуми, а згадав про неї лише для успіху своєї справи. А от предводителі дворянства Єлисаветградського та Олександрійського повітів Сергій Іполитович Келеповський та Семен Григорович Піщевич були депутатами Держдуми.

Загалом до Державної думи Російської імперії чотирьох скликань у 1906-16 роках були обрані зо два десятки представників цих двох повітів. Більшість з них - багаті землевласники. Наприклад, депутат Держдуми трьох скликань Сергій Тимофійович Варун-Секрет, який володів селом Варунівка (тепер Олександрівка Добровеличківського району). Під час останньої каденції він був старшим товаришем, тобто заступником, голови Держдуми.

Серед депутатів редактор-видавець єлисаветградської газети «Голос Юга» Дмитро Степанович Горшков, який мав землю біля села Акимівка у Маловисківському районі; товариш прокурора Одеського окружного суду, землевласник села Миролубівка Єлисаветградського повіту (нині у Новобузькому районі Миколаївської області) Людвиг Готлібович Лютц; поміщик з села Георгіївка Компаніївської волості Еммануїл Костянтинівич Саргані; голова Одеської повітової земської управи Володимир Іванович Нестеренко, землевласник Одеського та Єлисаветградського повітів.

Слід згадати й про одного з двох інженерів 1-ї думи, які отримали мандати в українських губерніях, Миколу Дмитровича Байдака з села Богоявленського (тепер Олександрівка Олександрійського району); одного з найкращих господарів-поміщиків Херсонської губернії Володимира Романовича Буцького з Котовки (біля села Варварівка Олександрійського повіту); потомственного почесного громадянина Єлисаветграда Олександра Йосиповича Волохіна, який з 1895 по 1915 рік обирався гласним Єлисаветградської міської думи.

Серед депутатів були і два священники - Дмитро Федорович Машкевич, єлисаветградський повітовий наглядач церковно-приходських шкіл, та єпископ Єлисаветградський Анатолій.

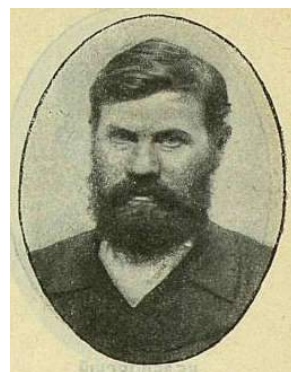
Більшість з вищеназваних осіб заслуговують на ширші публікації. Але сьогодні наша мова про інше: у царську Державну думу від нашого краю було обрано п'ятеро депутатів, так би мовити «від плуга». А таке немислимо сьогодні, коли депутатами Верховної Ради України стають не за своїми знаннями, уміннями та справами, а за розміром банківського рахунку, який обов'язково повинен сягати мільйонів доларів. Звісно, обрання селян у царську Держдуму можна називати грою у демократію. Та сьогодні навіть такого немає. Усе вирішують гроші, а не думка народу.

Отож, хто вони депутати Держдуми «від плуга»?

У 1906 році був обраний до Держдуми 1-го скликання Херсонськими губернськими виборчими зборами від з'їзду уповноважених від волостей селянин Єлисаветградського повіту Афанасій Михайлович Борисов (1872 - ?). Відомо, що він закінчив двокласне міністерське училище та витримав іспит на право заняття класної посади у воєнний час. Був членом Товариства з роздачі продовольчих кредитів. У Держдумі входив до групи безпартійних, а за політичними поглядами – лівий конституційний демократ. Виступав у Думі з аграрного питання. Єлисаветградська газета «Новая волна» у номері за 22 червня 1906 року надрукувала наступну інформацію: *«Депутат Государственной Думы. Прибывший на днях в м.Злынку депутат от крестьян г.Борисов как нам сообщают имел беседу с своими односельчанами о деятельности Государственной думы».*

Депутатом Держдуми 1-го скликання від Херсонської губернії був і Михайло Павлович Федченко (1869 — ?), селянин села Красно-Кам'янка Олександрійського повіту. Здобув початкову освіту. Протягом дев'яти років був волосним писарем. 14 квітня 1906 року обраний до Думи від загального складу виборників Херсонського губернського виборчого зібрання. Входив до Партії демократичних реформ. Співпрацював з Українською думською громадою.

Селянин села Гурівка Боківської волості Олександрійського повіту Кузьма Павлович Горячка (1865—?) був депутатом Держдуми 2-го скликання. Освіти не мав, але в деяких джерелах його характеризують як грамотного. Займався землеробством на своєму наділі. 6 лютого 1907 року обраний у Думу від з'їзду уповноважених від волостей Херсонської губернії.

Увійшов до складу групи безпартійних. У роботі думських комісій активної участі не брав, з думської трибуни не виступав.

Депутатом Держдуми 3-го скликання був селянин села Мошорине

Мошоринської волості

Олександрійського повіту

Іванович Сторчак (1862 - ?). Займався землеробством (мав 4½ десятини надільної землі), і столярною справою. Протягом шести років був волосним суддею. До думи обраний у 1907 році з'їздом уповноважених від волостей. На першій сесії входив до фракції кадетів, на другій - у групу безпартійних. Був членом комісії по боротьбі з пияцтвом. Виступав з кількох питань.

Селянин містечка Рівне Рівненської волості Єлисаветградського повіту Григорій Григорович Мазуренко (16 листопада 1864 року - ?) був членом 4-

го скликання Думи. Закінчив сільську школу. Займався землеробством (30 десятин надільної та купленої з числа надільної землі). До обрання у Думу п'ять років був Рівненським волосним старшиною. Голова комітету з будівництва церкви у містечку. У 1912 році обраний до Держдуми з'їздом уповноважених від волостей. Входив до фракції октябристів, після її розколу — у групу земців-октябристів. Також входив у Прогресивний блок. Був членом кількох комісій: продовольчої, з питань робітників, із старообрядницьких та переселенських справ. 16 березня 1917 року, після Лютневої революції, відряджений у Загальноросійський продовольчий комітет. Одружений, мав семеро дітей. Доля Григорія Мазуренка після Жовтневого перевороту невідома.

До речі, доля усіх депутатів Держдуми, селян від Єлисаветградського та Олександрійського повітів, також невідома після 1917 року.

БУДИНОК КІЛЬКОХ АРХІТЕКТОРІВ

Напевне небагато наших читачів знають, що приміщення 3-ї міської лікарні, що на розі вулиць Архітектора Паученка та Пашутінської, складається з чотирьох об'ємів, які зблоковані в єдине ціле. І споруджені вони у різних архітектурних стилях, і у різні роки. Це й не дивно, адже навіть у книгах відомих краєзнавців ця будівля згадується лише як водолікарня лікаря нервових захворювань Ісаака Абрамовича Гольденберга. Разом з тим, остання являє собою лише двоповерхову споруду розміром 20х14 метрів, яка фіксує кут квартальної забудови.

Будівля водолікарні досі неатрибутована, тобто невідомі автор проекту та роки побудови. У некролозі на смерть Якова Паученка, надрукованому у газеті «Голос Юга» у жовтні 1914 року, зазначається, що архітектор будував серед іншого і лікарню Гольденберга. І хоча немає інших документальних підтверджень, загально-прийнято вважати саме Якова Васильовича автором проекту будинку.

Водолікарня у плані має вигляд прямокутника із зрізаним кутом. З дворового фасаду в уступі був балкон (галерея) на мурованих з цегли стовпах. У радянські часи балкон демонтували, а на його місці змурували цегляну добудову. У площині фасаду зрізаного кута майже на висоту двох поверхів парадний вхід, який прикрашений двома півколонами з обох сторін, що поєднуються в верхній частині рустованою аркою, яка обрамлює віконний отвір освітлення сходової клітини. Архітектурне вирішення будівлі було унікальним для Єлисаветграда - мавританський стиль. У більшості кімнат лікарні збереглося об'ємно-просторове рішення та первісне планування. Змін зазнали інтер'єри будівлі, які насичені ліпним декором.

На відстані 11 метрів від водолікарні Гольденберга у напрямку вулиці Олександрівської (нині Тарковського), вздовж червоної лінії Верхньо-Донської (Паученка) вулиці, знаходився двоповерховий будинок розмірами 32х14 метрів, який належав лісоторговцю Мойші Македонському. Цей будинок також не атрибутований. Як невідомо, який з будинків першим був споруджений – «мавританський» Гольденберга, чи «класичний» Македонського. Та й, якщо порівнювати їх фасади, важко сказати, який з них красивіший. Точніше – кожен оригінальний по-своєму. На парапетах будинку купця вимурувана цеглою монограма з літер «М» - Мойша Македонський. Про власника будинку обмаль даних. Припускаємо, що його склади з лісом знаходилися на ярмарковій площі.

На початку ХХ століття до будинку Македонського, у напрямку Олександрівської вулиці, був добудований триповерховий будинок розмірами 25х14 метрів. А у 1960-ті роки будинки лікаря та купця з'єднали двоповерховим будинком-переходом за проектом архітектора Лідії Федорівни Крейтор. Цю добудову називають прикладом делікатного, тактовного ставлення до архітектурної спадщини Якова Паученка.

Два пізніше добудовані об'єми вирішені в стилі еклектики з використанням елементів класицизму, вони вдало підтримують рішення центрального об'єму будівлі, декоровані ідентичними та подібними елементами. При будівництві мурування здійснювалося з різнорозмірної та тесаної глиняної цегли, оздоблення фасадів – з застосуванням ліпного декору. Первісне оздоблення екстер'єрів будівлі збереглося майже в повному обсязі.

Три будівлі, які входять до складу комплексної забудови лікарні, складають пам'ятку містобудування.

СЕЛО, НАЗВАНЕ НА ЧЕСТЬ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА

*Хто не знає свого минулого,
той не вартий свого майбутнього.*

М. Рильський

Кілька років тому, на початку кампанії з декомунізації, довелося читати інтерв'ю одного історика, який у числі інших Ульяново-Ленінок, які потрібно перейменувати, згадав і село Володимирівку Кіровоградського району.

Ще смішнішим було прочитане у номері районної газети «Зоря» від 14 червня 2014 року: «У XVIII столітті у Володимирівці мешкав князь Володимир на честь якого, напевно, і було згодом названо село». Поєднання слів «князь Володимир» у нас асоціюється з київським князем Володимиром Великим (979–1015 роки). Хоча землі у селі Володимирівка таки належали князю Володимиру, але не Святославовичу, а Володимиру Миколайовичу Баратову.

Ще дві версії походження назви села знаходимо у збірнику «Історія сіл Кіровоградського району», який вийшов друком у минулому році. Автор краєзнавчої розвідки про Володимирівку пише, що село назване так, бо воно засноване переселенцями з Володимирської губернії, або ж на честь місцевого пана.

Щоб встановити прізвище цього пана, треба було звернутися до документів, які зберігаються в трьох обласних архівах – Кіровоградському, Херсонському та Одеському. Автор цих рядків витратив на пошуки усього-на-всього годину.

Отож, архівні документи вказують на те, що землі, на яких сьогодні знаходиться село Володимирівка, належали князям Баратовим, на честь одного з яких – Володимира - і було назване село. Спершу воно було записане на Ганну Григорівну Булацель, яка вийшла заміж за відставного майора князя Миколу Баратова.

У метричній книзі Георгіївської церкви села Мартоноша (нині це село у Новомиргородському районі), яка зберігається в Державному архіві Одеської області, є запис, що 25 жовтня 1781 року народився, а 28 жовтня був хрещений хлопчик Дмитро, син відставного майора князя Миколи Баратова та його дружини Ганни. Воспреемником був відставний майор Стефан Ларій. Коли у Миколи та Ганни Баратових народився син Володимир, ще слід шукати у церковних метричних книгах, які зберігаються у вищезгаданих архівах.

У церкві села Мартоноша 8 квітня 1803 року була хрещена і дівчинка Марія, батьками якої були князь Володимир Баратов та його дружина Ульяна, а воспреемницею - поміщиця Ксенія Акацатова. А от свого сина Миколу, який народився у 1807 році, князь Володимир Баратов хрестив у Михайлівській церкві села Трикрати.

У книзі Покровської церкви села Кам'янка є запис, що 18 грудня 1819 року повінчані штабс-капітан Сергій Левшин та дівчина Марія, донька князя Володимира Баратова. Поручителями при цьому були Василь Булацель та князь Микола Баратов. Після одруження Марія узяла прізвище чоловіка, тож село стали називати за прізвищем нового поміщика ще й Левшине.

Доньку Ганну, яка народилася 9 липня 1821 року, капітан Сергій Ардаліонович Левшин та його дружина Марія Володимирівна хрестили у Миколаївській церкві у Бобринці. Там же у наступному році була хрещена і донька Софія. Це можна пояснити місцем проходження військової служби Сергієм Левшином. А от доньку Надію вони уже хрестили 4 серпня 1823 року у Миколаївській церкві села Володимирівка.

Згідно архівних даних, у 1800 році у «володільному селі» Володимирівка була дерев'яна церква, священником у якій був Даміан Курчирев. За даними "Списку населених місць

Херсонської губернії", який виданий Губернським статистичним комітетом у Херсоні в 1896 році, в Єлисаветградському повіті було 49 волостей. Одна з них - Володимирівська, мала 30 сіл, площу 197,7 кв. верст, 1042 двори та 5963 жителів. У Володимирівці були два ставки та дві криниці, волосне правління, станція земської повітової пошти, православна церква, церковно-приходська школа, у якій навчалося 35 учнів, дві лавки, одна з них винна.

У «Записках імператорського Одеського товариства історії та старовинностей» за 1894 рік знаходимо наступний запис: *«Владимировка (Левшина) с. на Дедовой балке. По сообщ. И. А. Ленкевича, в 2 в. отсюда кто то раскопал большой курган; нашли скелет человека и оружие. Л. В. Падалка передавал нам, что кладовискатели находили здесь бронзовые наконечники стрел».*

У Держархіві Кіровоградської області є два фонди, що безпосередньо пов'язані з історією села Володимирівка. Це Фонд 95 «Левшино-Володимирівське поштове відділення, с. Левшино-Володимирівка Єлисаветградського повіту Херсонської губернії» за 1914-1919 роки та Фонд 791 «Церква Святого Миколая, с.Володимирівка Єлисаветградського повіту Херсонської губернії», у якому метричні книги реєстрації актів про народження, шлюб та смерть за 1878 та 1905 роки.

У 2005 році у Володимирівці встановили пам'ятний хрест (на знімку), на якому вказано, що у селі на кошти Ганни Григорівни Баратової побудована церква, яку освятили у 1791 році. Разом з тим у документі «Склад та характеристика православних церков Херсонської губернії за формулярними відомостями 1815 року з обліковими даними про час заснування у приходах, підпорядкованих духовним правлінням Катеринославської єпархії» знаходимо, що в *«в помещьем селе умершей княгини Баратовой Владимировке церковь деревянная во имя Святителя Николая строением крепкая: устроенная вновь населенными жителями: в 1791-м году позволено ее строить, коего года 27 числа заложена, а кончена и освящена в 1796 году».* У «Даних про церкви Херсонської губернії 1906 року» також вказано, що дерев'яна церква на цегляному фундаменті у Володимирівці заснована у 1791 році княгинею Ганною Баратвою.

До речі, у родині Баратових-Левшиних дітей називали на честь діда та баби.

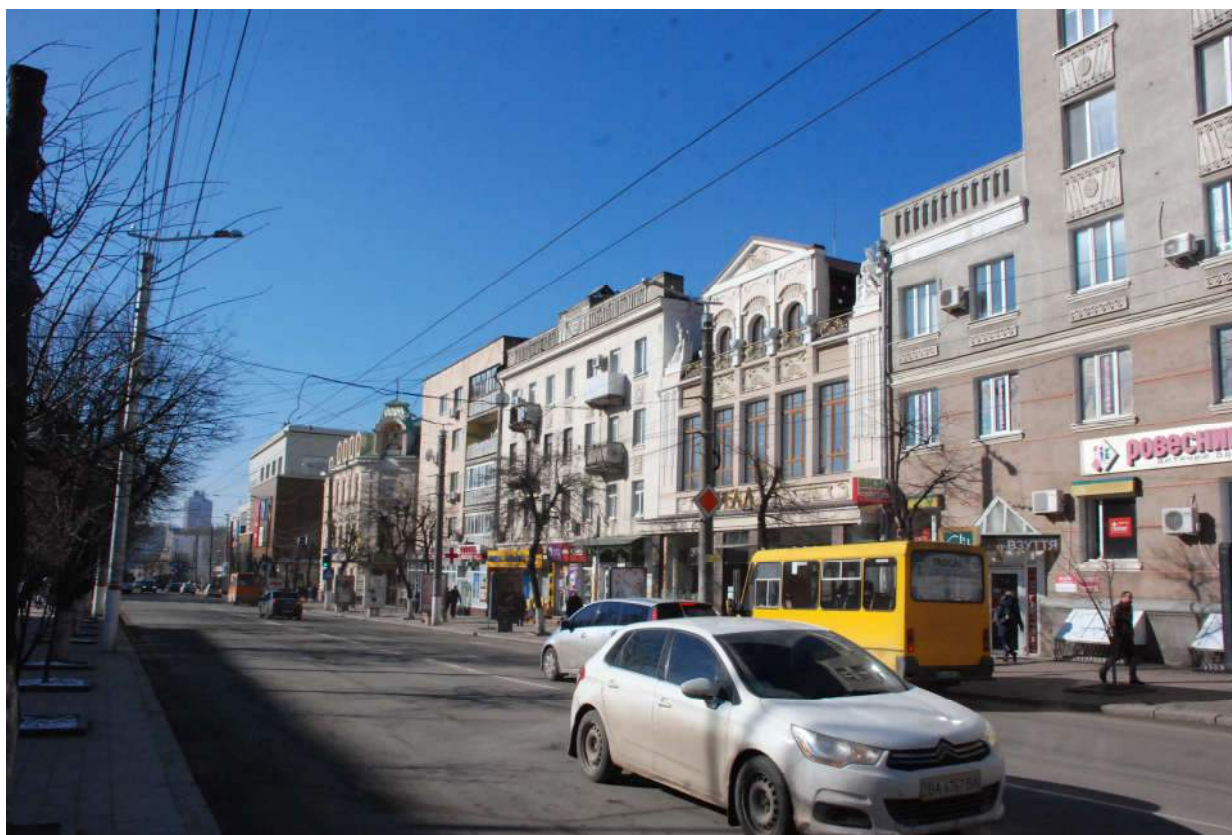
БУДИНОК З ДВОМА СКУЛЬПТУРАМИ НА ПАРАПЕТАХ

Важко сказати дахи скількох будинків нашого міста прикрашали архітектурні форми у вигляді скульптур. До наших днів збереглися лише два таких. Це будівля Зимового театру (нині театр ім.М.Л.Кропивницького) по Дворцовій вулиці та будинок магазину по вулиці Великій Перспективній, навпроти міської ради. Напевне про останній йшла мова у повідомленні газети

«Голос Юга» у липні 1915 року, що І.С.Заславський купив за 200 тисяч рублів будинок Д.І.Купченка по Великій Перспективній вулиці навпроти Собору.

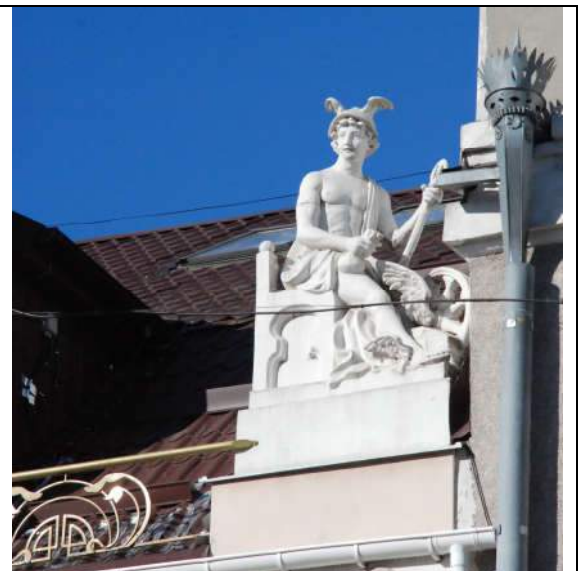
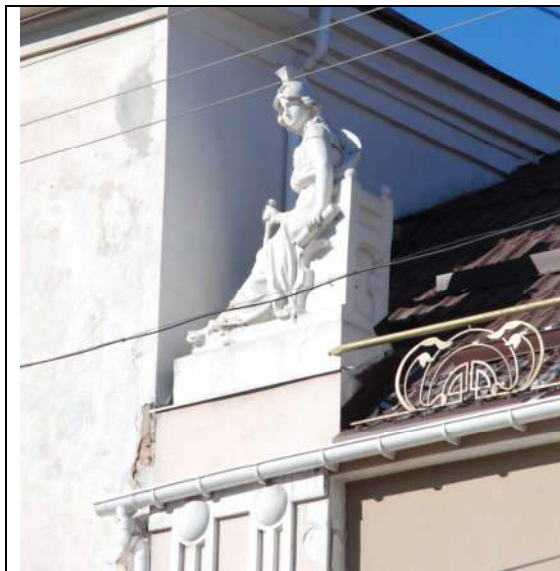

Фотографія будинку із скульптурами, зроблена 1 травня 1956 року. З архіву Ю.Тютюшкіна

Приблизно той же ракурс сьогодні

Цей будинок поки що не атрибутований – не встановлені автор проєкту, роки побудови та фундатор. Споруджений він у стилі еклектики з використанням елементів «неокласицизму» та «модерну». На рівні даху - цегляні парапетні стовпці по кутах будівлі, на яких змонтовані масивні монументальні скульптури, що символізують ангелів-охоронців. Справа - бог торгівлі і прибутку Гермес з крилатим жезлом-вісником у руці, зліва - богиня мудрості Афіна у корінфському шоломі на голові та списом у руці. У 1959 році справа, у напрямку вулиці Карпи, побудували п'ятиповерховий будинок, який має приєднання до нашого будинку у три поверхи. А у 1960 році з'явився зліва чотириповерховий будинок.

У цьому будинку до революції був магазин, у якому продавали тульські рушніці та самовари, а також велосипеди. У радянські часи тут торгували верхнім одягом та головними уборами. Багато хто з наших читачів пам'ятає дерев'яні скрипучі сходи, які вели на другий поверх. Зараз ця

будівля також використовується під магазин. У 1998 році реставрували скульптури, а у 2004-му фасад. Тоді ж по центру на даху зробили надбудову у вигляді мансарди.

Очевидно фундатором цього будинку був Дем'ян Іванович Купченко, єлисаветградський купець 2-ї гільдії, потомственный почесний громадянин. Відомо, що він закінчив трикласне Єлисаветградське повітове училище. Був власником кількох будинків та магазинів. У 1893 році замість дерев'яної Знаменської церкви на Биковому власним коштом збудував трьохпрестольний кам'яний храм та будинок для церковно-парафіяльної школи вартістю 80 тисяч рублів. За цей благодійний вчинок нагороджений золотою медаллю «За усердие».

Разом з дружиною Євдокією Дем'ян Купченко заповів місту 100 тисяч рублів, відсотки з яких мали йти на утримання заснованої ними у 1906 році християнської богадільні неподалік Знаменської церкви. Нині це три лікувальні корпуси, лабораторія та адміністративний корпус шкірвендиспансеру.

Знаменську церкву зруйнували, а от приміщення богадільні залишилися. До війни у них був педагогічний технікум, у роки війни – концтабір, після війни – госпіталь ветеранів Другої світової.

Парні портрети подружжя Купченків у 1892 році виконав єлисаветградський художник П.О.Крестоносцев (зберігаються в обласному художньому музеї).

СТО ДОЛАРІВ ЗА ЗЕМСЬКУ ПОШТОВУ МАРКУ

У кількох колекціонерів з нашого міста є земські поштові марки Єлисаветградського повіту. Але ніхто, до кого доводилося звертатися, не захотів «світити» свої зібрання. Нагода познайомитися з колекціонером випала минулого тижня. На одному з сайтів потрапило на очі оголошення про продаж круглої марки номіналом 10 копійок та прямокутної марки вартістю 2 копійки (на знімку). Першу продавали за 4200 гривень, а другу - за 2800 гривень. Продавцем виявився житель Кропивницького Микола Петрович. Своє прізвище чоловік попросив не називати, оскільки нещодавно став жертвою злодіїв, які викрали з його будинку частину колекції. Ця крадіжка так вразила чоловіка, що він вирішив продати ту її частину, яку зберігав у камері схову одного з банків.

Вважається, що перша земська марка була випущена у Верхньодніпровському

повіті Катеринославської губернії (нині Дніпропетровська область) 1 грудня 1866 года. Земська пошта у Єлисаветграді була відкрита у квітні 1868 року, тобто 150 років тому. Марки перших випусків мали малюнок круглої форми із зображенням повітового герба. Наступні випуски - з гербом повіту на суцільному фоні або ж хрестом. Марки мали вартість 2, 5, 10 та 20 копійок. Їх гасили чорнилами (перекреслюванням, або ж написанням прізвища службовця земської пошти), а також штемпелями різної форми.

Загалом у Єлисаветградському повіті було випущено 41 різновид марок. Серія 1970 року включала у себе 22 марки вартістю 2,5,10 та 20 копійок. Вони були різнокольоровими – чорними, зеленими, червоними, синіми, коричневими, фіолетовими... Починаючи з 1884 року випуск земських марок перейшов у відання уряду і їх стали друкувати в Експедиції заготовляння державних бумаг.

У збірнику «Систематичних зведень постанов Єлисаветградських повітових зборів на 1865-1895 рік» сказано, що станом на 1871 рік на 53 поштових станціях повіту утримували 250 коней. Земська управа виділила на потреби пошти у 1872 році 36 100 рублів. Згідно затверджених Управою правил, коні земської пошти на хорошій дорозі повинні були рухатися зі швидкістю понад 10 верст на годину, а у непогоду – не менше 6 верст. У ямщики брали старших 18 років, хто умів керувати кінями та знати дорогу. Обов'язковими атрибутами поштових станцій були настінний годинник, диван, два стільці, самовар, а також книга скарг. За отримання листів, книг та газет брали по 5 рублів на рік. Казенну пошту у межах повіту пересилали безкоштовно. При прийманні та видачі листів брали по 3 копійки.

Управа розділила повіт на східну та західну частини. Раз на тиждень у кожную з них виїжджав поштар з кореспонденцією. У травні 1887 року на пунктах, через які проїжджали земські поштарі, встановили поштові скриньки. З 1878 року під час друкування поштових марок у друкарні обов'язково був присутній член Управи. По закінченню друку у його присутності малюнок на літографському камені знищували.

У номері за 9 жовтня 1885 року газета «Єлисаветградский вестник» повідомляла: *«Страсть к собирательству коллекций почтовых марок по-видимому создала особый ряд промышленников, собирающих марки и доставляющих их любителям с хорошим для себя барышом. Так в Елисаветградской земской управе приобретено такими иногородними предпринимателями разного вида земских почтовых марок, не бывших в употреблении, на сумму до 280 рублей и это втечение лишь 9 месяцев сего 1885 года».*

Герой роману Ільфа і Петрова «Дванадцять стільців» Іполит Матвійович Вороб'янінов, будучи керівником дворянства, вважався запеклим філателістом. Узаконивши в земстві у 1912 році випуск марки Старгородської земської пошти у кількості двох екземплярів, він власноруч розбив кліше. На прохання знаменитого англійського колекціонера містера Енфілда з Глазго, що зібрав повну колекцію російських земських марок, продати йому одну з них за будь-які гроші, Кіса Вороб'янінов написав дуже нечемну відповідь латинськими літерами «Накося викуси».

Земські поштові служби, як й інші земські установи, були ліквідовані після встановлення радянської влади. Сьогодні деякі марки земських пошт є справжніми філателістичних раритетами. Ціна на деякі на порядок більша за ті марки, які продав колекціонер з Кропивницького.

КРАЙНІЯ ВУЛИЦЯ СТАРОГО МІСТА

Ця вулиця належить до історичного центру Єлисаветграда. Та якщо походження назв більшості вулиць міста відоме, то чому цю вулицю назвали Береславською (нині Єгорова) – залишається таємницею. У деяких документах, приміром на плані міста П.Рябкова за 1913 рік, вулиця позначена як Бериславська. Тривалий час була забудована лише одна її сторона, а інша виходила на ярмаркову площу.

У 1892-93 роках інженер М.І.Алтухов збудував на ярмарковій площі, приблизно за пожежним депо, кам'яну водонапірну башту. Як зазначено у книзі «Історичний нарис м.Єлисаветграда», видавцем якої був міський голова О.Пашутін, «обійшлася сама башта з залізними балками, трубами і кранами 32886 руб., бак для води 6400 руб., а всього 39286 руб.».

Знаходилася на Береславській вулиці і земська повітова лікарня. З «Систематичного зведення постанов Єлисаветградських Земських Зборів за 1865-1895 роки» дізнаємося про історію її будівництва. У 1890 році інженер Жарневич склав проект будівель медзакладу, але через дороговизну кошторису не могли знайти підрядників на будівництво. Тоді земська управа відрядила Жарневича та земського інженера Костянтина Єразмовича Шостовського до Петербурга, щоб вони там оглянули кілька лікарень, які побудовані «за сучасними вимогами науки», і зробили проект Єлисаветградської земської лікарні.

Спочатку збиралися споруджувати лікарню на території домоволодіння Саргані на Биковому. Та це місце визнали незручним, і повітова управа попросила у міста виділити їй 1/2 десятини землі під будівництво неподалік Знам'янської церкви. Згодом і це місце забракували. Для нагляду за будівництвом лікарні створили комісію у складі І.І.Макеева, А.Ф.Долинського, Г.М.Цицеришина та К.В.Соколова-Бородкіна. Нарешті 3 вересня 1894 року земські збори визнали, що місце, яке місто виділило між Олександрівською (Тарковського) та Михайлівською вулицями, є зручним для будівництва. Споруджувати лікарню розпочали у травні 1895 року. До її комплексу входило п'ять будівель.

З щорічного додатку до газети «Голос Юга» за 1913 рік дізнаємося, що амбулаторія земської лікарні була відкрита щодня (крім суботи) з 9 до 12 години ранку. Ліки видавали безкоштовно, лише брали плату за посуд. Лікарями були О.В.Андрущенко та В.С.Вітковський, фельдшерами - І. М. Іванов, Д.Я.Кулага та Л. І. Череватенко, акушерками - Г.К.Канапьева, О. М. Липовецька та М.Я.Корсуненко. У лікарні були три палати - хірургічна, терапевтична та для інфекційних хворих. Усього було 51 ліжко, з них шість для місцевих жителів. Лікування - безкоштовне.

За радянської влади у приміщеннях земської лікарні розмістили туберкульозний санаторій, а потім - тубдиспансер. У роки незалежності територію віддали юридичному інституту МВС, за хазяйнування якого будівлі були зруйновані, тож сьогодні зберігся лише один корпус лікарні, який знаходиться на червоній лінії вулиці Єгорова. У ньому була поліклініка земської лікарні, а зараз квартирує міграційна служба.

Рекламне оголошення з щорічного додатку до газети «Голос Юга» за 1913 рік

Напередодні Жовтневого перевороту, у 1917 році, на Береславській вулиці володіли нерухомістю дворяни - удова полковника Анастасія Степанівна Роде (на розі з Пашутінською), Олена Леонівна Протасавицька, удова надвірного радника Олена Єлісєєвна Лазаревич (на розі з Михайлівською), удова полковника Марія Федорівна Жаховська (на розі з Архангельською).

На вулиці збереглося лише кілька старих будинків, сім з яких перебувають під охороною. Щоправда, це не завадило власникам змінити їхні фасади до невпізнаності.

Будинок №28 належав дружині ротмістра Надії Миколаївні Мороховець. Збереглося креслення цього будинку роботи І.Бузька. На ньому є віза головного архітектора міста О.Лішневського. Почали споруджувати будинок у 1899 році.

Як говорить краєзнавець Юрій Тютюшкін, у будинку №19а (на знімку) проживала родина дворян Бошняків. Юрій Володимирович був особисто знайомий з Іриною Михайлівною Бошняк. Вона розповідала про своїх ровесників, які потім стали відомими митцями, - Арсенія Тарковського, Володимира Канделакі та Михайла Хороманського.

До речі, жіночу гімназію в Єлисаветграді збиралися будувати за Береславською вулицею, «на пагорбі наприкінці Великої Перспективної вулиці». Та усе ж опікунська рада гімназії зробила вибір на користь майдану на початку Петрівської вулиці.

ТРИ ПАСАЖІ

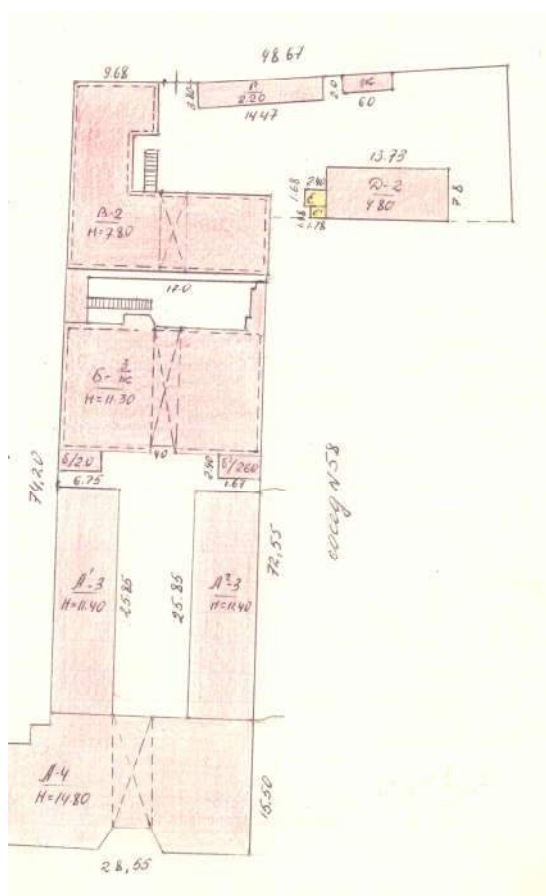
У другій половині XIX століття магазини, які були розташовані ярусами по боках широкого проходу із застеленим перекриттям, називали пассажами. Були такі магазини і в Єлисаветграді.

Найбільш відомий – пасаж Шполянського. У цьому будинку з 1992 року обласний художній музей. Дехто з краєзнавців припускає, що автором проекту будинку був відомий архітектор Олександр Лішневський, тож будинок споруджували на межі XIX і XX століть. Та поки що документально не встановлені фундатор, архітектор та роки побудови. З рекламних повідомлень ми дізнаємося, що на початку минулого століття власником будинку був Шполянський.

Центральний, чотирихповерховий на підвалі, об'єм будівлі використовували під торгівельні цілі, а збудовані з тильного боку два триповерхові бокові крила в глибину двору були номерами готелю „Пасаж”.

Композиційним центром фасаду є трапецієвидний у плані заглиблений об'єм з напівциркульним завершенням. По його боках ризаліти, оздоблені декоративними балконами округлого та трикутного абрису у плані. Висота ярусів різна, але відсутність поверхових пасків візуально створює відчуття цілісності малюнку головного фасаду. Він прорізаний серією віконних отворів - прямокутних, з лучковим, багатоцентровим та арочним завершеннями. Декоративне вбрання у вигляді віконної лиштви, нависаючих лизунів на рівні четвертого поверху, балконних кронштейнів у вигляді звіриних лап. Міжвіконний простір заповнений канелюрами та кнопками. Первісне оздоблення інтер'єрів не збереглося.

у будинку квартирували різні установи, зокрема до 1986 року тут був народний суд Ленінського району. Зараз будівлю використовують під офіси - адвокатську контору і юридичну консультацію, а також магазини.

Ще один пасаж належав багаторічному міському голові Олександру Пашутіну, і знаходився він у Поліцейському провулку. Залишилася його головна частина - нині це будинок №15 у провулку Декабристів. Дехто з краєзнавців датує споруду 1904 роком. Однак це документально не підтверджено. Автор проекту також невідомий.

Двоповерховий цегляний будинок, на першому поверсі якого були торгові приміщення, а другий поверх використовували під житло. Після 1917 року

Вид на пасаж Пашутіна з вулиці Великої Перспективної, лютий 1942 року

У плані пасаж Пашутіна також являв літеру «П». Головний фасад більш декорований цегляною кладкою і виходив на Велику Перспективну вулицю. Привертають увагу аттики на двох крилах та по центру будівлі, і чотириохгранный купол, покритий металевими «лусками». На другому поверсі вікна прикрашені цегляною лиштвою, надвіконними та підвіконними нішками у

вигляді кола та конусів. Поділяє площину фасадів міжповерховий карниз, оздоблений цегляним поребриком змінної висоти. Пілястри на висоту будівлі підкреслюють кути фасадів та парадні сходи. Над фасадами в зрізаних кутах будівлі парпетні стовпці, між якими кована огорожа з візерунком, який ідентичний огорожі парадних сходів. По фасадах ряд фігурних аттиків. У середині ХХ століття демонтували балкони з головного та бокового фасадів. Під час будівництва готелю

«Київ» демонтували і одноповерхові добудови, які були подовженням крил будівлі і направлені у бік вулиці Великої Перспективної.

З публікацій у елісаветградській пресі дізнаємося, що купець Максим Соловйов збирався влаштувати свій пасаж. У вересні 1910 року Матільда Трестер просила міську управу Єлісаветграда дозволити їй на власному подвір'ї «покрыть железной крышей пространство между двумя стенами А и Б». З креслення, яке додала до заяви Матільда Адамівна, бачимо, що її нерухомість знаходилася на розі вулиць Преображенської та Великої Перспективної. Стіна А - будинок на розі вулиць, який орендував під магазин Державець. Стіна Б – це уже інший, паралельний, будинок на відстані кількох метрів, який орендував під магазин Манзон. А у номері газети «Голос Юга» за 15 липня 1911 року читаємо: «Третий пассаж. Местный купец М.Соловьев приобрел дворовое место Трестера на углу Б.Перспективной и Преображенской улиц и решил также устроить пассаж». Та, очевидно, цим намірам не судилося збутися, бо уже у липні 1915 року «Голос Юга» повідомляв, що торговий дім «Шполянський і сім'я» придбав за 150 тисяч рублів у

Соловійова будинок на розі вулиць Великої Перспективної та Преображенської, колишній Трестера. Ця будівля відома жителям нашого міста як кінотеатр «Сивашець». Її зруйнували у 70-ті роки минулого століття під час будівництва готелю та ресторану «Київ».

БУДИНОК ЗАСЛАВСЬКОГО НЕ ЗАВАЖАВ БУДІВНИЦТВУ УТО

У двох попередніх публікаціях ми розпочали розповідь про центральну вулицю нашого міста – Велику Перспективну. У першій пройшли від Фортечної площі до Інгулу. А у другій розповіли історію Великого мосту. Сьогодні продовжимо шлях від Інгулу до Преображенської вулиці.

На березі річки знаходився триповерховий будинок Заславського. На його першому поверсі були магазини та торгові склади, а на другому та третьому - готельні номери та квартири, зокрема жили власники будинку, а у радянські часи були квартири та контори держустанов. До 1919 року на фасаді будинку була вивіска «Торговий дім Н.І.Заславський і Х.Р.Гіршберг». Споруджений будинок майже на старому руслі Інгулу, на плавуні, стояв на палях з модрини. Архітектор та роки побудови невідомі.

Коли у 1976 році розпочали споруджувати приміщення Універсального торгового об'єднання «Кіровоград», будинок Заславського підірвали. Хоча, як бачимо зі знімка, зробленого з даху УТО, він не заважав новобудові. Більш детально про цей цікавий будинок, та хто дав злочинний наказ знищити його, ми уже розповідали в одній з попередніх публікацій.

Навпроти будинку Заславського», по інший бік вулиці, від річки були три одноповерхових та три двоповерхові будинки. Зберігся лише двоповерховий будинок біля пасажу Шполянського (художнього музею). На планах міста, складених землеміром П.Рябковим, між пасажем та річкою знаходилися два готелі - «Московські номери» та «Європейський». Останній готель належав Немировському, який потім продав його Барському.

Від будинку Заславського розпочинався ряд одноповерхових лавок, який тягнувся до двоповерхового будинку, у якому у радянські часи був магазин «Турист» (цей будинок зберігся до наших днів). А далі, на розі з вулицею Преображенською, був один з будинків міського голови Олександра Пашутіна. У 60-ті роки минулого століття на його місці звели п'ятиповерховий житловий будинок. Лавки знесли, коли почали будувати УТО.

На розі з вулицею Преображенською, навпроти будинку Пашутіна, знаходився кінотеатр «Сивашець». У 1911 році Матільда Трестер продала це приміщення купцю Максиму Соловйову, який збирався влаштувати у ньому третій у місті пасаж. У цьому ж кварталі, між річкою та Преображенською вулицею, уже було два пасажі. Один належав Шполянському, а власником іншого був Пашутін. (Про ці пасажі – наша наступна розповідь).

Між пасажем Шполянського та кінотеатром «Сивашець» знаходилися дво- та одноповерхові будинки, у яких за радянської влади були магазини, фотоательє та різні установи. У 70-ті роки минулого століття ці будинки та кінотеатр «Сивашець» знесли, а на їхньому місці побудували готель та ресторан «Київ».

ОСТАННІ НОВИНИ ЗА ТРИ КОПІЙКИ

Благополуччя існування будь-якого періодичного друкованого видання залежить від його тиражу, а він формується під час передплатної кампанії. Як це було у Єлисаветграді – у цій публікації.

У найпопулярнішій дореволюційній газеті нашого міста «Голосі Юга» уже з перших місяців її виходу (газета виходила з 1905 по 1918 рік – прим. авт.) була організована широка система розповсюдження. У лютому 1905 року передплатити газету, чи купити її вроздріб за 3 копійки, а також подати оголошення до неї можна було у відділеннях в Новоукраїнці, Голті, Ананьєві, Балті, Кременчуці, Олександрії, Добровеличківці, Києві, Бобринці, Тишківці, Златополі, Фундуклівці, Кривому Розі, Кам'янці, Любашівці та Знам'янці. Перелік цих відділень подавався разом із адресами. Також газету продавали на головних станціях південно-західних і харківсько-миколаївських залізниць у книжкових шафах і в рознощиків на платформах станції.

На сторінках видання, поряд з іншими рекламними блоками, редакція друкувала інформацію про відкриття передплати, оновлювала перелік відділень головної контори, шукала працівників. Так у номері за 3 січня 1905 року читаємо, що необхідні рознощики-продавці для продажу газет на зарплатню до 40 рублів на місяць. Звертатися треба було у контору газети, яка знаходилася у будинку Волохіна по вулиці Дворцовій. Передплатники з Голти, Ольвіополя, Богополя, Новоукраїнки, Ананьєва і Балти з 15 лютого 1905 року отримували газету «Голос Юга» не поштою, на наступний день виходу газети, а спеціальними редакційними розповсюджувачами, і в день виходу газети: у Голті, Ольвіополі, Богополі, Новоукраїнці - до 9-ї години ранку, а в Ананьєві і Балті – до 2-ї години дня.

У січні 1906 року в Єлисаветграді почала виходити щоденна політико- економічна і літературна газета «Новая Россия». У №2 за 29 січня надруковане оголошення про відкриття передплати на газету. Як рекламний трюк, у повідомленні було посилання на те, що до підготовки матеріалів для видання залучені ряд відомих людей, зокрема М.Горький. а загалом у цьому списку було 20 прізвищ. Можна було оплачувати за газету частинами. Передплату приймали у конторі «Новой России» по Великій Перспективній вулиці, у колишньому будинку Остроухова, а також у магазині Золотарьова та у відділеннях газети в Одесі, Києві, Полтаві, Новоукраїнці, Новомиргороді, Бобринці, Олександрії, Кременчуці, Балті, Черкасах, Голованівську, на станції Знам'янка, Плетеному Ташлику і Лохвиці... Редактор-видавець С.Липовецький пропонував робітникам заводів, ремісникам та селянам місячну передплату у сумі 50 копійок. Також в оголошенні йшлося про набір молодих людей для продажу газети на вигідних умовах.

ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА на 1913 годъ
НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

ГОЛОСЪ ЮГА

(9-й годъ изданія).

«Голосъ Юга» получаетъ, кромѣ агентскихъ телеграммъ, также телеграммы отъ собств. корреспондентовъ изъ Петербурга, Москвы и др. крупныхъ городовъ.

ОТЧЕТЫ О ЗАСѢДАНІЯХЪ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДУМЫ ПЕРЕДАЮТСЯ СОБСТВ. ДУМСКИМИ КОРРЕСПОНДЕНТАМИ—ЧЛЕНАМИ ГОСУД. ДУМЫ.

Въ 1912 году помѣщались отчеты членовъ Думы П. Герасимова, Н. Никрасова и А. Шинярева.

Въ «Голосѣ Юга» помѣщаются статьи по политическимъ и общественнымъ вопросамъ извѣстныхъ политическихъ и общественныхъ дѣятелей.

Во всѣхъ крупныхъ городскихъ и сельскихъ поселеніяхъ нашего района «Голосъ Юга» имѣетъ корреспондентовъ, доставляющихъ свѣдѣнія по почтѣ и телеграфу.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

съ доставкой:		БЕЗЪ ДОСТАВКИ:
На годъ . . . 8 р. — к.		На годъ . . . 7 р. — к.
„ 1/2 года . 4 „ 25 „		„ 1/2 года . 3 „ 75 „
„ 3 мѣсяца 2 „ 25 „		„ 3 мѣсяца 2 „ 10 „
„ 1 мѣсяць — „ 75 „		„ 1 мѣсяць — „ 70 „

Учителя, земскіе и городскіе служащіе, рабочіе, крестьяне и сельскіе священники платятъ въ годъ 6 р. съ пересылкой.

Годовымъ подписчикамъ допускается разсрочка—при подпискѣ 3 р. 1-го апрѣля—3 р. и 1-го сентября—2 р.

Всѣ подписчики на срокъ не менѣе 3-хъ мѣсяцевъ получаютъ **ЕЖЕГОДНИКЪ ГОЛОСА ЮГА за 1913 г.**

КОНТОРА помѣщается въ г. Елисаветградѣ, по Московской ул. [между Ивановской и Ингульской] въ д. Златкевича. Открыта съ 8 часовъ утра до 7 час. вечера. Телефонъ 149.

Издатель **Д. С. ГОРШКОВЪ.**

У лютому 1908 року газета «Голос Юга» надрукувала на першій сторінці оголошення про переплату, обіцяючи річним передплатникам розстрочку в оплаті на суму 3 рублі. Також ті, хто оформлював переплату на газету на півріччя або на рік, отримували безкоштовно додаток до газети – книгу відомого професора І.Х.Озерова «3 життя праці», яку видав редактор «Голоса Юга» Д.С.Горшков.

А уже на початку 1910 року редакція «Голоса Юга» пропонувала своїм річним передплатникам безкоштовне зібрання творів Миколи Гоголя – «щедро ілюстроване видання в одному томі (820 стор.), що вміщує усі твори великого письменника з його біографією, укладеною професором А.І.Кирпичниковим». А також «Альманах-календар для усіх» на 1910 рік, у якому крім довідкових відомостей був об'ємний розділ із багатьма ілюстраціями. Ті, хто передплатив газету лише на місяць, також заохочувалися книгами. І щомісяця це була книга нового автора з вишуканої кишенькової «Художньої бібліотеки», до якої входили твори відомих європейських письменників: Оскара Уайльда, Герберта Уелса, Анатолія Франса,

Редьярда Кіплінга, Станіслава Пишибишевського, Сельми Лагерлеф, Казимежа Тетмайера, Августа Стриндберга, Матильди Серао, Габріеле д'Аннуціо, Артура Конан-Дойля.

У четвертому номері за 1910 рік в оголошенні про відкриття передплати на новий рік редакція зазначила власні інформаційні переваги і бонуси для читачів. Наголошувалося, що газета «отримує власні кореспонденції із Петербурга, Москви й інших великих міст», а «звіти про засідання Державної думи передають власні думські кореспонденти, члени думи». Газета зазначала, що в ній «розміщуються статті з політичних і суспільних питань відомих політичних і громадських діячів».

ЗАБУТЕ ІМ'Я У МІСТЕЧКУ НА БЕРЕГАХ ІНГУЛУ

Єлисаветградські газети дали старт в поезію не одному уродженцю нашого степового краю, які потім прославили його своєю творчістю. Знайшли ми в газеті «Голос Юга» за 22 лютого 1908 року і віршований фейлетон, який підписаний «Ам Ш-скій». Належав він 19-річному Амінадаву Шполянському.

Маленький фейлетон

Песня Ингула

(Подражание Бальмонту)

Хочу быть дерзким! Не буду нежным!

Люблю свободу! Люблю разгул!

Я покажу глупцам прибрежным,

Что значит взбешенный Ингул!

О, если б знали, вы были-б грубы-ль,

Как были раньше — за годом год?!

И не пойду теперь на убыль —

Я мишу за кучи нечистот

Вы каждый день бросали гадость

И нечисть разную в меня...

Теперь я мишу!... Какая сладость

Во миценье нынешнего дня!

Зовете гласных? А где Иванов?

Теперь уже поздно — я не смолчу!

Я самый страшный с ураганов,

- Что мне Иванов?! - Я так хочу!..

Ам Ш-скій

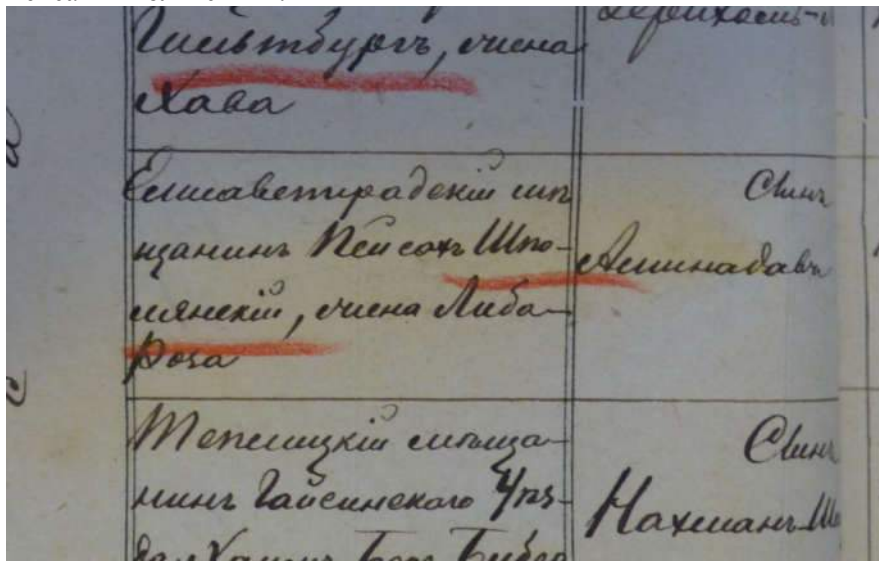
Можливо й інші віршовані твори Амінадава Шполянського виходили у єлисаветградських газетах, однак їх поки що не вдалося виявити. Хоча, вони могли бути підписані досі невідомими псевдонімами знаменитого поета, прозаїка, сатирика та епіграміста. У 1910 році в якості кореспондента єлисаветградської газети "Голос Юга" Шполянський був присутній на похороні Льва Толстого.

З тим, що Дон Амінадо неординарна особистість, погоджувалися видатні його сучасники: Купрін, Алданов, Адамович, Гіппіус... Про нього схвально відгукувалися Горький, Бунін, Цветаєва...

У фондах Державного архіву Кіровоградської області зберігається Книга реєстрації актів про народження Єврейської церкви міста Єлисаветграда за 1888-1891 роки. На 22 сторінці знаходимо запис №103 про реєстрацію народження сина Амінадава у сім'ї єлисаветградського міщанина Пейсаха Шполянського та його дружини Ліби Рози. А датою народження записане 25 квітня 1888 року (за новим стилем - 7 травня).

№	Кто сыновья образъ обуче- на	Число, месяц ро- ждения и обрече- ния	Год	Система креще- ния отца и матери	Кто сыновья образъ обуче- на
97		25	23	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
98		23	24	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
99		23	24	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
100	Аминадава Шполянського	25	25	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
101		24	25	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
102		24	25	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
103		25	26	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
104		26	27	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
105		26	27	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
106		27	28	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
107		28	29	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын
108		28	29	1	Василий Иванович, жена Мария Ивановна, сын

Чим займався батько Амінадава, та де був їхній будинок в Єлисаветграді – не встановлено. Відомо, що брати Шполянські тримали друкарню, були магазини Шполянського по Перспективній вулиці у кварталі між Інгулом та Преображенською вулицею, зокрема «Пасаж», Шполянський мав будинок на розі Олександровської та Болотної вулиць... Та чи мав відношення до них Пейсах Шполянський?

У 1897-му Амінадава прийняли до подготовчого класу Єлисаветградської чоловічої гімназії. Потім навчався на юридичному факультеті Новоросійського університету в Одесі та у Київському університеті, юрфак якого й закінчив. У номері за 26 червня 1906 року елисаветградська газета «Новая волна» надрукувала замітку, що «освобожден из под ареста студент Шполянский, арестованный и сильно избитый во время разгона митинга 15 июня».

У 1910-му оселився у Москві, займався адвокатською (помічник присяжного повіреного у 1912-1915 роках) і письменницькою діяльністю (газета «Ранній ранок», сатиричний тижневик «Новий Сатирикон»).

Брав участь у Першій світовій війні (1915-го був поранений і повернувся у Москву), опублікував свою першу книгу патріотично-ліричних віршів «Пісні війни» (1914). Лютневу революцію привітав п'єсою у віршах «Весна Сімнадцятого року», Жовтневої - не прийняв.

У 1918 році виїхав до Києва, співпрацював з місцевими газетами. Потім друкувався в Одесі. 20 січня 1920 року емігрував через Константинополь до Марселя, звідки переїхав до Парижа, де й провів решту життя. Друкував фейлетони, співпрацював з журналами та газетами, випустив кілька збірок своїх творів. Критики бачили у них продовження класичної традиції російського гумору з його співчуттям до «маленької людини», трансформацію цієї теми «стосовно емігрантського зарубіжжя».

У таланта Дона Амінадо була ще одна сторона: багато зі сказаного та написаного ним виявилось пророчим. У грудні 1991 року припинив своє існування Радянський Союз. Вирок

підписали у Беловежській Пущі президенти трьох країн-засновниць – Борис Єльцин, Леонід Кравчук і Станіслав Шушкевич. Та ще за 71 рік до цього про дану зустріч писав Дон Амінадо у своєму вірші «О белом бычке»:

*...О, Господи, Ты только вездесущ
И волен надо всем преображеньем!
Но, чую, вновь от беловежских пущ
Пойдет начало с прежним продолженьем.
И вокруг оси опишет новый круг
История, бездарная, как бублик.
И вновь на линии Вапнярка-Кременчуг
Возникнет до семнадцати республик.*

На прославлених паризьких бульварах його не покидало щемливе ностальгічне відчуття своєї батьківщини. «Небольшой городок, забытый на географической карте где-то в степях Новороссии, на берегу Ингула, преисполняет сердце волнующей нежностью, сладкой болью. Потерянный, невозвращенный рай!».

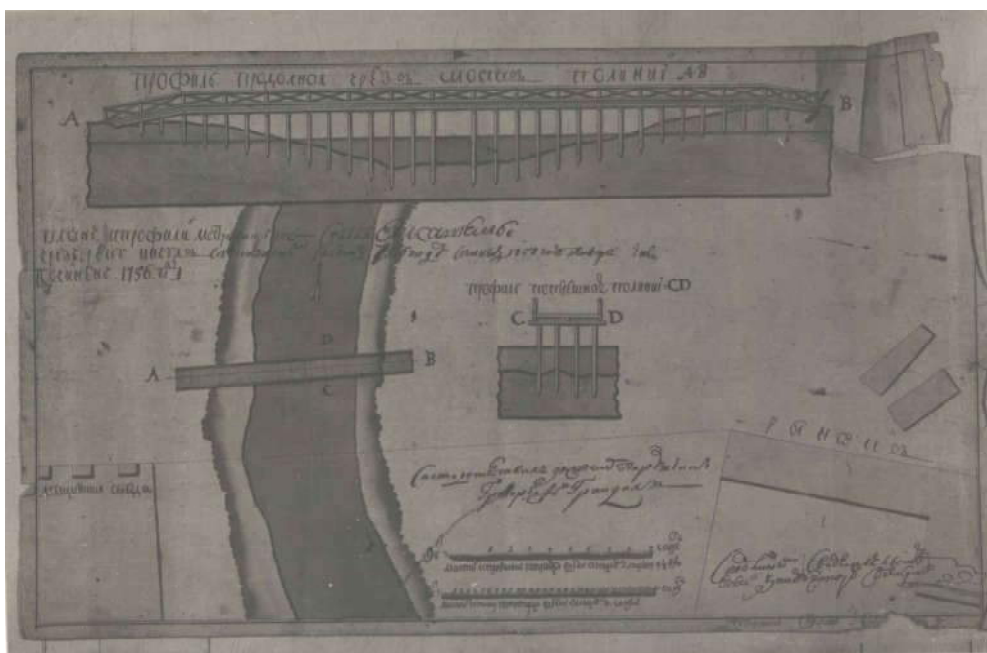
Мемуари не були закінчені. Помер Дон Амінадо в 1957 році, похований у Парижі. На своїй батьківщині поки що не увіковічений – ні пам'ятної дошки на фасаді Єлисаветградської чоловічої гімназії, ні вулиці його імені...

ВЕЛИКИЙ МІСТ

Початком міста Єлисаветграда було будівництво у 1754 році на правому березі Інгулу фортеці, названої на честь святої праведної Єлисавети – матері Іоанна Хрестителя. А от перший дерев'яний міст через Інгул у нашому місті розпочали будувати у 1756 році. Зберігся відповідний документ, щоправда його оригінал зберігається в архівах сусідньої країни. Колекціонер Юрій Тютюшкін приніс до редакції фотокопію плану цього мосту (на знімку), яку йому колись передав кіровоградський архітектор Анатолій Лук'янович Губенко.

Як писав Володимир Ястребов у своїй роботі «Архів фортеці Св. Єлисавети», у 1876 році єлисаветградська міська дума передала до університету Святого Володимира у Києві залишки архіву фортеці – 15 папок, а це 286 зв'язок, фортечного архіву за 1753-1784 роки. У радянські часи архів фортеці Святої Єлисавети забрали до російських архівних закладів. В Анатолія Лук'яновича були добрі знайомі у столиці, як замовили і передали у Кіровоград фільмокопії деяких раритетних документів, які стосуються життя нашого міста у XVIII столітті.

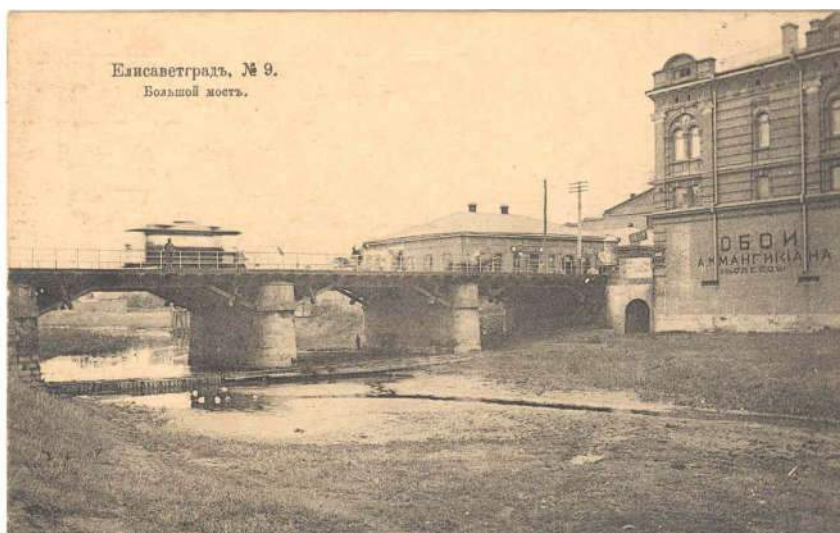

Цей план має наступний заголовок: *«Планъ и профили мосту при крепости Святыя Елисаветы чрезъ реку Ингуль с показанием работъ 1756 году сочинень 1757 году генваря дня...»*. Також на плані читаємо, що його *«сосвидетельствовалъ инженер-поручикъ Григорей фон Гриндаль»*, *«с подлиннымъ свидѣтельствомъ кандуктор (кресляръ військових комунікацій – прим.авт.) Сергей Суковъ»*, а *«копировалъ сержант Иван...»* (далі край паперу відірваний – прим.авт.). Тобто, цей план був скопійований з виготовленого раніше, з внесенням змін до нього, пов'язаних з будівництвом мосту у 1756 році.

Отож, перший міст через Інгул в Єлисаветграді був дерев'яний, і знаходився він приблизно на тому ж місці, де сьогодні міст по вулиці Великій Перспективній.

Припускаємо, що за наступні 90 років, поки збудували перший кам'яний міст через Інгул, його кілька разів ремонтували.

А от коли з'явився цей кам'яний міст, дізнаємося з *«Исторического очерка г. Елисаветграда»*, упорядником і віддавцем якого був багаторічний міський голова Олександр Пашутін. *«Большой мост чрезъ реку Ингул на гранитныхъ устояхъ. Построен в 1845 году подрядчикомъ кременчугскимъ купцомъ Слюнковымъ, постройка обошлась в 35831 руб. В 1879 году сделано капитальное исправление на 1980 руб. В 1885 году устройство подпорной стены обошлось в 1310 руб. В 1891 году произведен капитальный ремонт моста, который обошелся 7520 руб. 53 коп.»*.

Великий міст, поштова картка, 1917 рік

Фото мосту у повоєнні часи, приблизно 1960-ті роки. Як бачимо, цей міст за конструкцією уже відрізняється від дореволюційного.

Під час останньої реконструкції міст змінився. Він став ширшим і довшим. Замість двох рядів опор - один. Було розширене русло ріки. Береги узали у бетон. Навіть спершу по святах включали фонтани на річці, та коли це було востаннє - важко й пригадати.

ПЕЧАТКА «ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДИКТАТУРИ»

Колекціонер з Кропивницького Олександр Шилов нещодавно придбав на інтернет-аукціоні металеву печатку Єлисаветградського відділення повітової продовольчої комісії народного комісаріату державного контролю. Хоча на печатці й відсутня дата, припускаємо, що вона виготовлена у 1919 році. Її відбиток був не на одному документі, окропленому слізьми та кров'ю.

Продовольча справа в Україні у 1919 році будувалася на принципах «воєнного комунізму». Була оголошена державна монополія на найважливіші продовольчі товари - хліб, цукор, чай, сіль. Ними розпоряджалися лише державні органи. Вводилася продовольча розкладка: все зерно, крім необхідного мінімуму (посівний фонд, хліб для харчування членів сім'ї і фураж), селяни повинні були здавати державі за встановленими нею цінами. На практиці ж часто-густо забирали майже весь хліб без будь-якого відшкодування. Заборонялася також приватна торгівля продуктами харчування.

Усе це були елементи продовольчої диктатури, встановленої в Україні 12 квітня 1919 року декретом ВУЦВК. Народний комісаріат продовольства УСРР був єдиним органом, який мав право заготовляти і розподіляти продовольчі товари. Розподіл відбувався за «класовим принципом»:

більше - вищим чиновникам апарату, червоноармійцям, робітникам воєнних підприємств, майже нічого - так званим «нетрудовим елементам» і членам їхніх сімей.

Продовольчі органи, які формувалися і дислокувалися здебільшого в містах, у проведенні хлібозаготівель спиралися на сільську бідноту і робітничі продовольчі загони. Хлібозаготівля відбувалася з величезними труднощами. План продрозкладки на 1919 рік передбачав 139 млн пудів, а заготовлено було близько 10,5 млн пудів хліба та мало не 4 млн пудів інших продуктів. Селянство чинило впертий опір заготівлям, і хліб, як правило, доводилося брати силою. Нарком продовольства УСРР О. Шліхтер визнавав, що кожний заготовлений пуд хліба «був окроплений кров'ю».

До речі, не виключено, що цю печатку тримав у руках письменник Юрій Яновський. У 1919 році він закінчив реальне училище в Єлисаветграді з золотою медаллю і служив у різних радянських установах, зокрема у повітпродркомі.

ВІД ФОРТЕЧНОЇ ПЛОЩІ ДО ВЕЛИКОГО МОСТУ

Невідомо хто й коли назвав центральну вулицю нашого міста Перспективною. Очевидно, влада бачила у ній майбутній розвиток Єлисаветграда. А можливо тому, що вулиця проглядалася з кінця в кінець. Вона являла собою хребет міста, до якого ребрами були прив'язані інші вулиці: на правому березі Інгулу - Пермського та Биковського мікрорайонів, а на лівому - історичного Подолу, становлячи кістяк Єлисаветграда.

Вулиця кілька разів змінювала назву. При складанні межевого плану наприкінці XVIII століття її називали Московською-Перспективною, а під час перебування Єлисаветграда в управлінні військових поселень - Миколаївським Проспектом. Після повернення міста до цивільного управління, з 1860 року, вулицю називали Великою Перспективною. За радянської влади їй дали ім'я Карла Маркса. З 27 жовтня 2011 року вона знову Велика Перспективна.

«Первое шоссе было сделано на Перспективной улице, которое было совершенно закончено осенью 1842 года» - читаємо в «Историческом очерке г.Елисаветграда», видавцем якого був багаторічний міський голова О.Пашутін. У 1850 році на вулиці з'явилися стовби з ліхтарями, які спочатку освітлювали маслом, а з 1865 року - керосином.

Сьогодні на початку вулиці (якщо брати до уваги нумерацію будинків на ній) до 250-річчя міста встановили гранітну колону зі скульптурним зображенням Ангела-Хранителя. Але ми почнемо її опис з іншого кінця, який власне і був історичним початком.

А починалася вулиця від Фортечної площі і по прямій через Великий міст на Інгулі тягнулася до Ярмаркової площі за вулицею Бериславською (Сгорова).

На розі з вулицею Верхньою Биковською був будинок пересильної в'язниці, у якому кілька днів сидів розбійник Григорій Котовський при етапуванні з Кишинева на каторгу. На місці в'язниці у 1911 році технік Г.І.Зусман збудував двоповерховий будинок, фундатором якого був Брікле.

У кварталі між вулицями Верхньою та Нижньою Биковською був заїжджий двір Феодосія Зеленценка. На його місці сьогодні висотна споруда «Кіровоградобленерго». Зберігся документ, який свідчить, що у 1894 році заїжджий двір уже функціонував, і належав він бобринецькому міщанину Мошку Лінецькому. Потім його придбав Феодосій Зеленченко, а після його смерті удова Варвара зробила добудови на подвір'ї. Це був двоповерховий будинок, який від вулиці Нижньої Биковської мав напівпідвальний третій поверх.

Поштова картка, приблизно 1907 рік

Приблизно той же ракурс. Серпень 1941 року

Вище заїжджого двору Зеленценка, на розі з Верхньою Биковською, був одноповерховий будинок з напівпідвальним поверхом (на знімку він без вікон та дверей). Кому належав цей будинок, і що у ньому було – невідомо. Люди старшого покоління, які пам'ятають його, кажуть, що у напівпідвальному поверсі була велика зала без стелі на рівні першого поверху, а перший поверх над нею являв балкон.

У 1812 році «иждевением и трудами» церковного старости Караманенка була збудована Володимирська церква. Про неї ми уже розповідали читачам.

Нижче церкви був Василівський провулок, а між ним та Інгулом стояв двоповерховий будинок, постійний двір Збара (на знімку).

Вид з лівого берегу Інгулу на Великий міст та будинок Збара, 1959 рік

Нижче Фортечної площі по правій стороні вулиці був Сінний ринок. У 1956 році тут збудували двоповерхове приміщення школи-десятирічки (зараз лікарня «Ацинус»).

На розі з Великою Пермською вулицею - будівля Окружного суду. Ще нижче до річки - базарна площа та Османський бульвар. Про них ми також уже розповідали. На базарній площі збудували приміщення спорт школи.

І завершує нашу сьогоднішню розповідь про правобережну частину вулиці Великої Перспективної цитата з «Исторического очерка г.Елисаветграда»: «Постройка в 1845 году под наблюдением строительного комитета кременчугским купцом по Перспективной улице через реку Ингул большого моста на гранитных устоях».

150 РОКІВ ТОМУ В ЄЛИСАВЕТГРАД ПРИЙШОВ ПЕРШИЙ ПОТЯГ

У 1868 році було завершено будівництво залізничної дороги від Балти до Єлисаветграда. Перший потяг прибув до нашого міста 1 серпня 1868 року. Щоправда, він дійшов тільки до річки. Протягом осені будували міст через Інгул. Він вступив в дію 23 січня 1869 року. У тому ж році потяги пішли далі на лінії Єлисаветград - Кременчук.

У 1869-му був збудований «в специфічних формах залізничної архітектури» перший вокзал в Єлисаветграді та заасфальтована дорога до нього від центру міста.

Залізничний вокзал з боку перону. Фото з колекції Ю.Тютюшкіна

У роки Другої світової війни залізничний вокзал зазнав руйнувань. Тож у 1953 році розпочали будівництво нового приміщення вокзалу. А за вокзал використовували двоповерховий будинок на привокзальній площі (там, де зараз зупиняється маршрутне таксі при русі у місто).

Ось що писала газета «Кіровоградська правда» у номері за 4 серпня 1953 року: *«На будівлі нового вокзалу. Повним ходом ідуть роботи по будівлі нового Кіровоградського вокзалу. Це – красива будова, характерна легкістю архітектурних форм. Композиційно вона являє собою поєднання яскраво вираженої центральної частини фасаду з боковими крилами при симетричному їх розміщенні. Східці вхідної площадки будуть викладені мозаїкою. Довжина перону, який прикраситься клумбами, досягне 360 метрів, ширина – 12 метрів. Внутрішнє архітектурне оформлення вокзалу здійснює київська бригада архітектурно-оздоблюваних робіт під керівництвом майстра тов. Мандрики. Тепер вона закінчує оформлення залу чекання №1.*

Поруч з входом у головний вестибюль розташується багажна камера. У вокзалі буде зал-ресторан, 8 кімнат відпочинку, кімната для матерів з дітьми, санітарний пункт, касовий зал з чотирма касами. Приміщення матиме водопровід, каналізацію, центральне парове опалення.

Будівельники докладають всіх зусиль, щоб здати вокзал в експлуатацію до 36 річниці Жовтневої революції. Зразки стахановської праці показують бригада штукатурів-фасадників тов. Васіна, бригада землекопів, очолювана тов. Батурою, бригада теслярів тов. Шорстного».

Вокзал. Поштова картка, 1960 рік, фото Я.Паволоцького

А у номері за 10 серпня 1954 року газета повідомляла, що в «Кіровограді здано в експлуатацію новий вокзал. Спорудження його здійснювала Київська контора залізничного проекту».

ОДНИМ З ПЕРШИХ БУВ ВИСТУП БАНДУРИСТІВ

Споруджувати приміщення обласної філармонії у Кіровограді розпочали у 1954 році. У газеті «Кіровоградська правда» за 26 листопада того року була надрукована наступна замітка: «Спорудження концертної зали філармонії. У парку культури і відпочинку імені В.І.Леніна будується концертний зал філармонії на 1050 місць. Приміщення матиме фойє на 325 квадратних метрів. Три вестибюлі, в тому числі один касовий, сцену на 128 квадратних метрів, дві гардеробні, буфет, кілька кімнат для гримування репетицій. Будівництво здійснює колектив ремонтно-будівельного тресту за проектом архітектора Лідії Федорівни Крейтор. Уже закінчено кладку стін».

Відкриття нового приміщення філармонії та перший концерт на її сцені відбулися 14 січня 1956 року. «Сотні трудящих вчора вперше побували в концертному залі обласної філармонії. Вони з інтересом оглядали просторий, зі смаком оздоблений вестибюль з великими люстрами, дзеркалами, гардеробними та іншими кімнатами. З вестибюля східці ведуть на балкон, двоє дверей відкривають вхід у концертний зал. В ньому одночасно може розміститися більше тисячі глядачів. У залі – коштовні килими, люстри, що ллють зверху м'яке світло, зручні крісла» - читаємо у фоторепортажі «Хороший подарунок кіровоградцям», який був надрукований у «Кіровоградській правді» у номері за 15 січня 1956 року.

Будинок філармонії - ошатний, витриманий у чітких класичних лініях. Працівники обласного ремонтно-будівельного тресту за півтора року спорудили цей об'єкт. Автор газетної публікації згадує тих, хто відзначився на будові – майстра Володимира Анурова, муляра Олексія Похилка, маляра Якова Водоп'янова, тесляра Івана Чабанника та робітників Івана Горбатюка, Олексія Середу, Григорія Прудиуса, які виконували штукатурні та мозаїчні роботи.

Різні архітектурні прикраси виконав чудовий ліпник-скульптор Володимир Зайцев.

Глядачами першого концерту був так званий госппартактив – учасники обласної наради голів колгоспів та представники партійних і радянських організацій міста. На сцені виступив квінтет бандуристів у складі Надії Чередниченко, Галини Гордієнко, Семена Пилипенка, Василя Єфимчука та Олексія Чижевського. У програмі бандуристів – пісні композитора П.Майбороди «Мир переможе війну» і «Пісня трактористів», народна пісня на слова Т.Шевченка «Думи мої, думи мої». Молода артистка філармонії випускниця Київської консерваторії Ніна Аكوпова виконала пісню «Ой, на городі козак воду носить». Хороше враження справили танцюристи Михайло Грецький та Віталій Доценко. Заслужений артист Карело-Фінської РСР Іван Майданюк, артистки Оксана Михайлова та Тамара Козубська виконали народні пісні та пісні українські композиторів. Виступали на відкритті філармонії і артисти Московського ансамблю естрадних мініатюр.

Слід сказати, що сцена Кіровоградської філармонії стала першою в творчому житті виконавців Антоніни та Віталія Мареничів з популярного в 1970-80-х роках тріо «Мареничі», відомої сучасної російської артистки розмовного жанру Клари Новікової, кілька років у складі філармонічної групи «Контакт» працювала Ауріка Ротару.

ОГОЛЕНА ПРАВДА ПРО ВІЙНУ

Ми уже розповідали про Володимира Натановича Гельфанда (01.03.1923, Новоархангельськ Кіровоградської області – 25.11.1983, Дніпропетровськ) - учасника Другої світової війни, автора опублікованих щоденників про роки служби в Червоній Армії (1941-1946), які неодноразово видавалися російською мовою і у перекладі німецькою та шведською мовами.

Його мати Надія Володимирівна Городинська до революції давала приватні уроки російської мови в сім'ях багатих односельчан у селі Покотилове (тепер Новоархангельського району). Під час Громадянської війни служила у Червоній Армії, вступила у партію більшовиків. Завдячуючи цьому, а також умінню друкувати на машинці, її узяли на роботу машиністкою у... Кремль. Та потім вона повернулася на батьківщину, вийшла заміж за скляра Натана Соломоновича Гельфанда з Новоархангельська, народила сина Володимира. У пошуках кращої долі сім'я змінила кілька місць проживання, поки не оселилася у 1933 році у Дніпропетровську.

А сьогодні ми познайомимося з військовими щоденниками іншого земляка - Тимофія Лядського - «Записки с летного планшета». Вони вийшли друком у місті Вітебськ, де проживав після війни Тимофій Сергійович, уже після його смерті. Багато чого з цієї 120-сторінкової книги-щоденника - виданої тисячним тиражем, залишилося за кадром.

Народився Лядський 28 лютого 1913 року на станції Долинська (нині — у межах міста Долинська). Потім переїхав до Ленінграда, де працював креслярем на Кіровському заводі. З 1935 року у Робітничо-селянській Червоній Армії. У 1939 році закінчив Енгельську військову авіаційну школу льотчиків. З серпня 1942 року на фронті. Літав на Іл-2. Німці називали цей літак "чорна смерть".

Робив Т.Лядський нотатки для себе, носив зошити у льотному планшеті, нікому не показуючи - вести щоденники було заборонено. Читаючи ці позовклі сторінки, ще раз торкаєшся до оголеної правди про війну. "Не раз оплакував я своїх друзів в куцах" - пише Т. Лядський. Великі втрати льотного складу багато в чому пояснював невмілим керівництвом старших командирів. Самі не літали, але нагороди отримували регулярно. Після загибелі льотного складу вони навіть не робили розбору польотів, не аналізували причини невдач. Під час виконання одного бойового завдання загинули 18 осіб - і ніякого аналізу причин...

5.08.42 г. Наш полк (20 самолетов) начал воевать в конце июля. Результаты печальные. На сегодняшний день остались семь летчиков и четыре самолета. Три летчика погибли на своей территории. Остальные неизвестно где. Что впереди? Теперь только начинаю понимать и чувствовать, что такое война.

14.08.42 г. На войне естественный отбор. Толковые и сообразительные выдюживают, дольше живут и больше приносят пользы. Слабые выходят из строя. Немалую роль играет случайность. Мне пока везет. Был на волоске от гибели, но уцелел.

17.08.42 г. После того как меня подбили, немного поумнел: не болтаюсь долго над целью. Ничего напрасного, ненужного не делаю. Упреждаю все, что зависит от меня. Не лезь на рожон! Избегай ненужного риска! Осторожность - прежде всего! Война затягивается. Конца ей не видно. Сталинград может устоять только чудом.

...От сопровождения истребителями толку мало. Зачастую у летчиков сопровождения не хватает мастерства, смелости... А немцы нагледят. Да и наши штурмовики еще не научились себя защищать. Многие зависят от ведущих. К сожалению, "старичков" выбили, авиацию пополняют молодежью, сержантами, не имеющими опыта не то что военного, даже жизненного. Слабо выучены, плохо держатся в строю, рассыпаются, а их сбивают поодиночке.

Сержант Полетаев. Молодой парень. Пользуется большим успехом у местных девиц. Балагур. На первом боевом вылете заблудился. Сел под Селижарово. Не зная, где находится, думал, что попал к немцам. Самолет остался цел. Пытался взлететь, но не смог. Добирался домой пешком. На втором вылете на аэродром Дугино опять заблудился и завел с собою Прыткова. Сел в поле под Бологое нормально. Попробовал взлететь и разбил самолет. Был отдан под трибунал и получил 6 лет. Не сидел. Вернули на исправление. Обычное дело на войне. Теперь из него должен получиться хороший летчик. Научен горьким опытом. Неосторожен. Спутался с официанткой, на которую имело виды начальство. К тому же она четыре месяца как беременна...

26.07.43 г. В одном из полетов Береговой летел последним (Тимофей Лядский воевал вместе с Георгием Береговым - будущим космонавтом – прим ред.). К нему подкрался немецкий истребитель и поджег. Георгий терпел сколько мог, а потом выпрыгнул с парашютом. Приземлился между нашими и немцами. Его с трудом спасли. Потом дал мне кусочек парашюта на носовой платок.

15.12.43 г. При полете под Белую Церковь не вернулись старший лейтенант Шейнин, Горбачев, Костюнин, бывший мой курсант в Балаиовской школе. Вчера только один истребитель не вернулся. Наша дивизия из 96 самолетов имеет всего около 30. Получаем новые, нужно пополнение.

21.12.43 г. Летали две восьмерки на Белую Церковь. Их сопровождали 12 истребителей. Немцы не заставили себя ждать. Три истребителя сбиты: испанец Антонио Урибе, Монахин и командир звена Петренко. Все погибли. Из четверки непосредственного прикрытия пришел один Строганов. Когда их били, говорят, остальных восьми и близко не было. Прието плакал по своему земляку.

На аэродроме Жуляны с нами базируется полк истребителей ПВО: две эскадрильи женские и одна мужская. Летают днем и ночью. Вчера разговаривали с заместительницей командира эскадрильи. Похоже, они настоящие летчики, судя по тому, как пьют водку и ругаются.

Вчера смотрели кинофильм "Два бойца". Не понравился. Халтура на тему Отечественной войны.

У немцев на каждую авиационную дивизию есть специальный человек, который занимается пленными летчиками. Если авиадивизия перебрасывается на другой фронт, и он туда переезжает. Один наш летчик попал в руки такого специалиста. На допросе начал ему врать. Немец вынимает две фотокарточки нашего командира полка и показывает ему: а это кто? Мол, ты врешь! На фото был Иценко. Один снимок в профиль, на втором - идет по аллее. При каждой дивизии - особый отдел. Их работники выискивают "чужаков", "изменников". У генерала Каманина есть одно хорошее качество. Никого из тех, кто возвратился из плена, он не отдал на растерзание. 2-3 дня летчик отдыхает и продолжает летать, никаких особенных допросов ему не учиняют. В других соединениях бывшим пленным устраивают длительные проверки.

19.01.45 г Заседал партактив. Итоги работы дивизии подводил подполковник Саприкин. Назвал лучших: Кузин, Лядский, Павленко. А уже год, как мы не имеем ни одной награды. Обвиняют в этом нашего начальника строевого отдела Солодовникова, который подавал документы на тех, кто его поил. Попадет под суд..

28.11.44 г. Ведется следствие по поводу изнасилования женщины и девочки двумя механиками из 92-го полка. И еще на слуху один случай. В Буче начальник строевого отдела и писарь изнасиловали дочь управляющего именем.

13.12.44 г. Стрелок Кирицын напился, проник в хату к мадьяру, наверное, набезобразничал, в результате ему пробили голову, а он одного мадьяра ранил из пистолета.

26.03.45 г. Прибыли в Херд. Сделал 3 вылета, а затем перелетели на аэродром под Левице (Чехословакия). Горожане со слезами на глазах жаловались на наших солдат: грабят. Да и сами видели на улицах перья из распотрошенных подушек: видимо, мародеры искали золото. Это скорее всего злодействовали тыловые крысы. Воюющим на передовой ничего не нужно.

Попал в госпиталь. Он расположен в деревне. Раненых полно. Сплю на полу. В этой же комнатухе спит на кровати со своей фронтовой женой майор, какой-то помощник начальника тыла. Ему около 50, ей - 18. Санитарка. Живут по-семейному, никто не вмешивается. Не жизнь, а малина. Зло берет, когда встречаешь таких. Одни воюют, гибнут, а другие приспособились лучше, чем в мирное время".

22 березня 1945 року Лядському повідомили про присвоєння звання "Герой Радянського Союзу". За час війни він здійснив 185 бойових вильотів. Окрім Зірки Героя, на його кітелі були орден Леніна, чотири ордени Червоного Прапора, три ордени Червоної Зірки, два ордени Вітчизняної війни, орден Олександра Невського, безліч медалей... Після війни і до самої смерті Т. Лядський жив у Вітебську, служив в транспортній авіації, працював в місцевому аеропорту.

ПРЕДВОДИТЕЛЬ ДВОРЯНСТВА ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОГО ПОВІТУ

При словах «предводитель дворянства» більшість читачів згадає Кісу Вороб'янінова - персонажа роману Ільфа і Петрова "Дванадцять стільців". Предводитель дворянства Старгородського повіту Вороб'янінов разом з Остапом Бендером з ентузіазмом відправився на пошуки фамільних коштовностей, захованих у меблевому гарнітурі його тещі, і саме пошуки склали сюжет роману «Дванадцять стільців», який потім був екранізований.

Дворянське зібрання, або ще як його називали – Благородні збори, - орган дворянського станового самоврядування Російської імперії у 1785-1917 роках у губерніях і повітах. Обирався раз на три роки повітовим дворянським зібранням і затверджувався на посаді губернатора. Служба була почесним обов'язком, безоплатна (більше того, часто вимагала витрат з боку предводителя дворянства). З 1878 року посада відповідала 5-му класу у Табелі про ранги. Користувався незалежністю від місцевої влади, не підкорявся губернському

предводителю дворянства. Міг бути підданий стягненню або відданий під суд тільки з дозволу Сенату. Головував на Дворянських зборах. Брав участь в складанні книг родоводів, здійснював контроль за поведінкою і «моральністю» дворян, видавав їм характеристики при вступі на цивільну і військову службу. Виступав в якості третейського судді в конфліктах між поміщиками. Виконував постанови дворянського зібрання, представляв його в зносинах з органами влади, товариствами і приватними установами, від імені дворянських зборів мав право звертатися до влади, аж до імператора, доводячи до їх відома «всяку корисну думку, будь-яку пропозицію про заходи до викорінення зловживань або усунення незручностей, помічених в місцевому управлінні»; розпоряджався капіталом дворянського товариства.

З «Исторического очерка г.Елисаветграда» від 1897 року дізнаємося, що у 1859 році Дворянське зібрання квартирувало у будинку Самофалова на Дворцовій вулиці (за радянської влади там була міліція, зараз - Головне управління юстиції в області). Менш ніж через рік зібрання переїхало у будинок Н.Ширяєвої на Петрівську вулицю (потім там була земська управа, а нині це

корпус гімназії №5). Та уже у 1875 році зібрання перебралося до щойнозбудованого для нього будинку на тій же Петрівській вулиці. (На місці цього будинку зараз сквер перед міською стоматполіклінікою). Його спорудженням займалися старшини зібрання Л.А.Штенберг, С.К.Остроухов, С.К.Турчанов та архітектор В.К.Верлоп. У 1890 році цей будинок викупило повітове дворянство. У щорічному додатку до газети «Голос Юга» за 1913 рік читаємо, що на той час будинок, який належав дворянству, був на вулиці Олексіївській.

Із «Памятных книжек Херсонской губернии» дізнаємося, що у 1785-1787 роках предводителем дворянства Єлисаветградського повіту був підполковник Самійло Маркович Хорват. Потім цю виборну посаду займали прем'єр-майор Василь Іванович Селевін (1788-1790), колезький радник Омелян Іванович Седнев (1792-1794), секунд-майор Іван Васильович Міхалча (1795-1796), надвірний радник Василь Афанасійович Іванов (1802-1805), штабс-капітан Тимофій Іванович Золотарьов (1816), ротмістр Іван Григорович Булацель (1818-1819), майор Петро Павлович Шміт (1820), капітан Іван Костянтинович Станишин (1826-1827), ротмістр Ілля Григорович Булацель (1828-1831), надвірний радник Лев Леонтійович Добровольський (1832-1833), в гостях у якого 25 травня 1824 року селі Сасівка (нині Компаніївського району) був поет Олександр Пушкін, штабс-капітан Михайло Олександрович Соколов (1834-1836).

Потім землі Єлисаветградського повіту були передані у військове відомство, що призвело до його ліквідації та приєднання земель, що залишилися, до Бобринецького повіту. У 1837-1865 роках предводителями дворянства Бобринецького повіту були підполковник Василь Васильович Келеповський, штабс-капітан Дмитро Павлович Ревуцький, поручик Петро Павлович Ларій, майор Костянтин Іванович Іванов, штабс-капітан Олександр Вікторович Лутковський, полковник Володимир Іванович Іванов, колезький радник Костянтин Олександрович Рошачовський.

У 1865 році відновлюється Єлисаветградський повіт. З 1866 по 1873 рік предводителем дворянства Єлисаветградського повіту був ротмістр Кирило Васильович Соколов-Бородкін, у 1874-1883 роках – титулярний радник Анатолій Аркадійович Де-Каррієр, з 1884 по 1893 рік – колезький асесор Петро Дмитрович Ревуцький, у 1894 -1902 роках – статський радний Яків Єгорович Ерделі, у 1903-1904 роках – надвірний радник граф Юрій Васильович Стейнбок-Фермор. Потім цю посаду займали колезький асесор Михайло Миколайович Малаєв (1905-1906), барон Єгор Єгорович Швахгейм (1907-1910), титулярний радник Сергій Іполітович Келеповський (1911-1913).

Після Лютневої революції 1917 року дворянство було відсторонене Тимчасовим урядом від участі у державному управлінні. А після Жовтневого перевороту посади предводителя дворянства були ліквідовані. Останнім предводителем Єлисаветградського дворянства у 1914-1917 роках був титулярний радник барон Михайло Петрович Медем.

Про діяльність Дворянського зібрання Єлисаветградського повіту та його відомих діячів читайте у наших наступних публікаціях.

ВУЛИЦЯ СВЯТОГО ОЛЕКСІЯ

Більшість вулиць історичного Подолу Єлисаветграда названі за бастіонами та рavelінами фортеці Святої Єлисавети. Серед них і Олексіївська вулиця, нині Гагаріна. Починалася вона від Нового базару (зараз у районі стадіону «Зірка») і закінчувалася, упираючись у Петропавлівську вулицю.

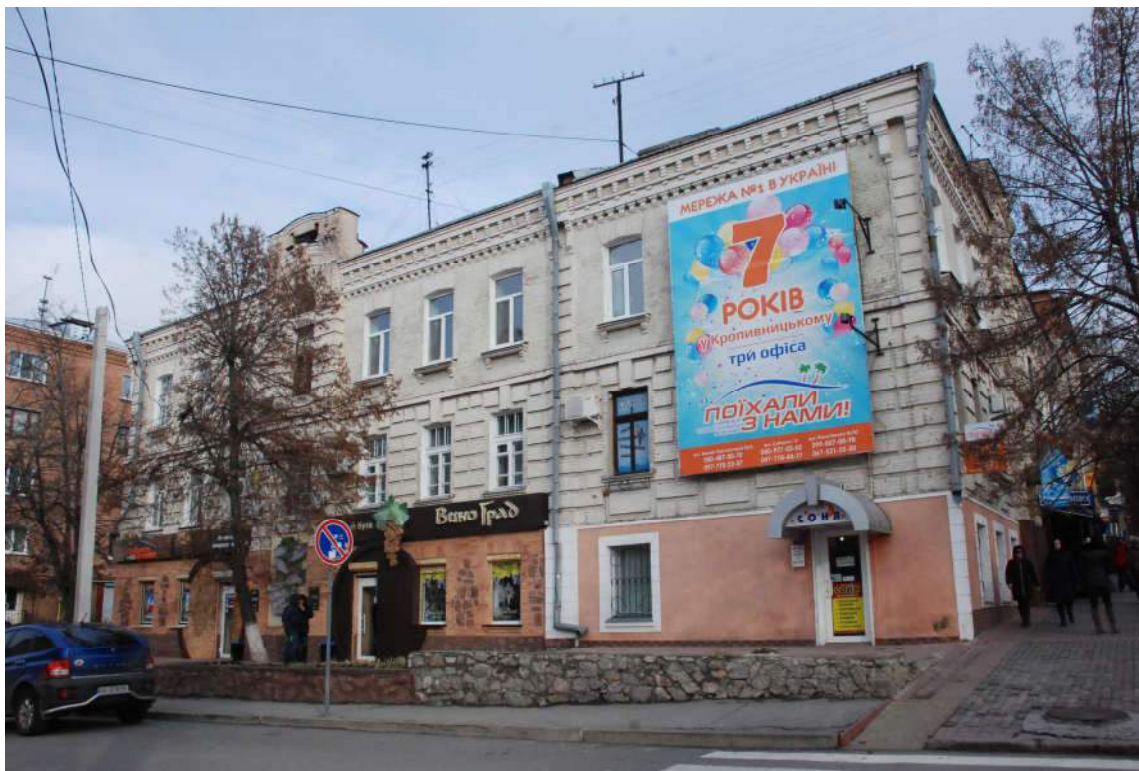
На вулиці збереглося більше десятка будинків дореволюційної побудови, та жоден з них поки що не атрибутований. Зокрема, це двоповерховий, з першим напівпідвальним поверхом, будинок №18 (справа на фотографії) та наступний одноповерховий будинок №20. Цікавим в архітектурному плані є й будинок №22 на розі з вулицею Тарковського. Він позначений на плані міста П.Рябова за 1914 рік, очевидно у ньому була якась установа, але не підписаний. Невідомо кому належав і двоповерховий житловий будинок на подвір'ї будинку №24.

По непарній стороні вулиці, у кварталі між вулицями Тарковського та Михайлівською, два триповерхових житлових будинки. В одному з них, під номером 29, був обкомівський готель. А в сусідньому проживали відомі у місті люди, зокрема Герой Радянського Союзу Микола Юхимович Єрещенко, про що свідчить пам'ятна дошка на фасаді, та колишній міністр МВС України генерал Юрій Федорович Кравченко. На стіні дев'ятиповерхового будинку №12 пам'ятна дошка, що у ньому проживав байкар Борис Чамлай. На розі з Пашутінською вулицею по парній стороні зберігся будинок Ледерера, у якому квартирувала повітова поліція.

У кварталі між вулицею Великою Перспективною та Новим базаром (нині вулицею Чорновола), знаходилися будинок громади сестер милосердя і безплатної медицини та церква при ній. 19 березня 1892 року товариство Червоного Хреста вирішило спорудити власний будинок для громади сестер милосердя і безплатної лікарні. 5 травня наступного року міська управа виділила місце площею 400 квадратних сажнів біля садиби удови генерал-майор Борткевича по вулиці Олексіївській. Голова комітету Червоного Хреста П.Д.Ревуцький клопотав у Санкт-Петербурзі про кредит у 15 тисяч рублів терміном на 15 років. 1 жовтня 1894 року новобудова була освячена. Поряд з нею «иждеванием» землевласника С.М.Козьми побудована домовая церква Святої Марії Магдалини, яка була освячена 14 листопада 1896 року. У лікарні було десять ліжок, вісім з яких – платні, від 1 до 3 карбованців за добу, хворих приймали щодня. У 1913 році лікарем була Ганна Василівна Трутовська, старшою сестрою - Аполінарія Георгіївна Чайковська.

Навпроти будинку громади Червоного Хреста знаходилася безкоштовна бібліотека-читальня. Її піклувальником був Антін Федорович Якубовський. Бібліотека-читальня товариства грамотності була відкрита щодня, за винятком понеділків, з 16 до 19 години вечора, а по суботах і неділях крім того від 11 до 14 години дня. Сьогодні на місці бібліотеки дитячий садок, будівля якого була споруджена ще до Другої світової війни, а у повоєнні роки у ній був пологовий будинок.

На Олексіївській вулиці, на розі з Великою Перспективною, зберігся будинок Дворянства (на знімку), у якому жили предводителі повітового дворянства титулярний радник Сергій Іполітович Келеповський (1911-1913) та останній предводитель елисаветградського дворянства (1914-1917) титулярний радник барон Михайло Петрович Медем.

Також на вулиці мали нерухомість Осип Семенович Авраменко (на розі з Карабінерною), Соколова, Сидоренко, Ламден, Слуцький, Полякова, Кішкіна, Небураковський, Штельтінг, Добровольський (на розі з Олександрівською), Хлудеєєв (на розі з Архангельською), Завадський, Цветков, Мексін та ін.

ДЯДЬКО КОМПОЗИТОРА ПОБУДУВАВ ЧАВУНОЛИВАРНИЙ ЗАВОД

У номері елисаветградської газети «Голос Юга» за 13 січня 1905 року було надруковане наступне оголошення: *«Жена, дети и родственники с душевным прискорбием извещают родным и знакомым о смерти горного инженера Мартина Феликсовича Шимановского, последовавшей 9 января в 3 часа утра. Панихида состоит в 10 часов утра. Вынос тела на местное католическое кладбище после панихиды».*

Немає сьогодні на карті нашого міста католицького кладовища. Знаходилося воно у верхів'ї річки Мотузьянка за землянками на Новомиколаївці. Також давно зруйновані кірха та кладовище біля неї, які були вище лікарні Святої Анни біля залізниці. Мартіна Шимановського поховали на якомусь з цих двох кладовищ.

Мартін Феліксович Шимановський – гірничий інженер, багаторічний директор-розпорядник першого у Кривому Розі металургійного підприємства, дядько композитора Кароля Шимановського. У селі Гданцівці Олександрійського повіту (тепер територія міста Кривий Ріг) Мартін Феліксович мав невелику ділянку землі. Припускають, що й помер він у Гданцівці від інфаркту. А ховали його з вулиці Безпопівської (нині Гоголя), де у кварталі між вулицею Миргородською (Шульгіних) та нинішньою вулицею Нейгауза був будинок родини Шимановських.

Ім'я Мартіна Шимановського до останнього часу було маловідоме широкому загалу. Сьогодні, завдячуючи краєзнавцям Марині Долгих та Володимиру Боську, ми знаємо, що народився він у 1857 році у селі Тимошівці Чигиринського повіту. Середню освіту здобув у Єлисаветградському земському реальному училищі, ставши у 1875 році одним з перших його випускників. У 1880 році закінчив Санкт-Петербурзький імператорський гірничий інститут. З 1881 по 1898 рік працював на Криворіжжі.

Дивно, що польські журналісти обласного центру ще не встановили Мартіну Феліксовичу Шимановському пам'ятну дошку на стіні будівлі колишнього земського реального училища.

В.Поліщук

Панорама Гд́анцівського чавуноливарного заводу, який був побудований у 1890–1892 роках з ініціативи та під безпосереднім наглядом інженера М. Ф. Шимановського. Фото 1899 року

В ОБЛІКАХ НЕ ЗАЗНАЧЕНІ

Переглядаючи підшивки газет 1950-х років, виписав кілька повідомлень про надходження нових експонатів до краєзнавчого музею області. Так у газеті «Кіровоградська правда» за 4 червня 1947 року читаємо: *«Рідкісна монета. Житель міста Кіровограда Короб, копаючи яму в своєму городі, знайшов рідкісну мідну монету. Монета має форму квадрата, розмір 326 кв см, вага 1600 г. Посередині монети в полі вибито: «Цена рубль. Екатеринбург. 1725 г.» На всіх кутах відбито герб Російської держави. Такий грошовий знак був у торговельному вжитку в Росії за часів Петра I та Катерини II. Свою знахідку товариш Короб передав обласному історико-краєзнавчому музею».*

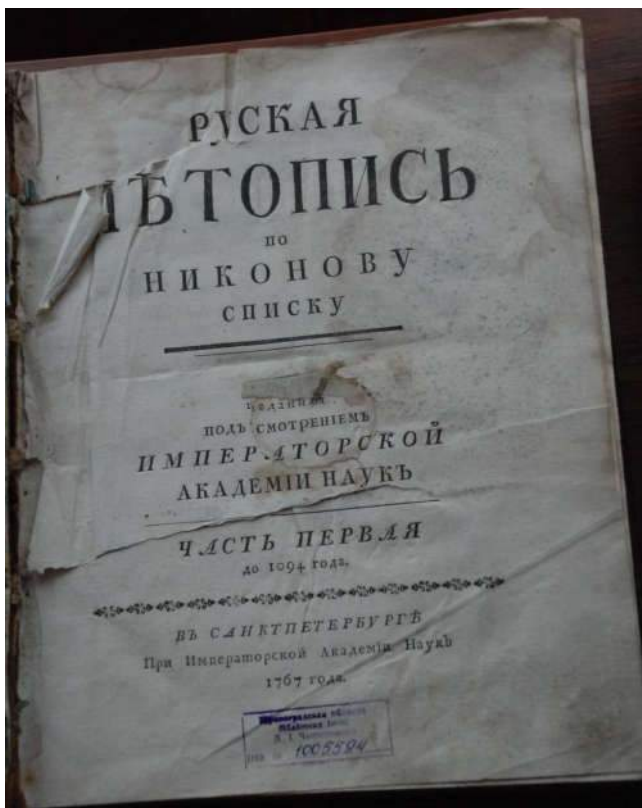
Слід додати, що викопав товариш Короб цю монету на своїй присадибній ділянці на Ковалівці. Вона є у фондах музею. Щоправда, як сказали працівники музею, монета надійшла до них не у 1947, а у 1948 році, і музей купив її у кіровоградського колекціонера Щербакова. Очевидно, у

музейників збереглося письмове підтвердження цього.

А от де знаходяться експонати, які згадуються у наступних двох газетних повідомленнях, залишається таємницею.

«До ювілею І.К.Айвазовського. 29 липня минає 130 років з дня народження видатного

російського живописця І.К.Айвазовського. Готуючись до цієї дати, обласний історико-краєзнавчий музей збагатив свій фонд кількома рідкісними експонатами. Серед них – автопортрет з малюнком «Буря на чорному морі». Великий інтерес являє медаль імператорської академії художеств, присвячена 50-річчю творчої діяльності Айвазовського. На лицевій стороні медалі – барельєф ювіляра з написом: «Профессор живописи І. К.Айвазовский». (14 липня 1947 року, газета «Кіровоградська правда»).

«Останнім часом обласний історико-краєзнавчий музей імені Конєва придбав кілька рідкісних книг. Серед них – «Слово о полку Игореве» московського видання 1800 року, більшість примірників якого, як відомо, загинуло під час московської пожежі в 1812 році. Книжковий фонд музею також поповнився «Русской летописью по Никоновскому списку», виданою в 1767 році, і творами М.В.Ломоносова за 1760-1770 роки». (5

лютого 1949 року, газета «Кіровоградська правда»).

Керівництво обласного краєзнавчого музею відповіло на запит редакції, що названі у ньому *«предмети у фондо-обліковій документації музею не зазначені і не перебувають у фактичній наявності»*. Тобто, цих раритетів уже немає у музеї, і, напевне, не збереглося письмового підтвердження, куди ж вони поділися.

У відділі рідкісних та цінних документів обласної бібліотеки ім.Чижевського серед книг, які у 1994 році надійшли із зібрання Олександра Ільїна, є чотири книги, які, очевидно згадуються у газетній публікації за 5 лютого 1949 року (на знімках). Це «Русская летопись по Никоновскому списку», видана у 1767 році, та три книги з творами М.В.Ломоносова – «Российская грамматика Михайла Ломоносова» (1755 р.), «Собрание разных сочинений в стихах и прозе» (1757 р.), «Полное собрание сочинений Михайла Васильевича Ломоносова» (1784 р.). Якщо це так, то виникає запитання: а як ці раритетні видання потрапили до Олександра Борисовича? Чи не за сприяння музейних працівників?

До речі, у листопаді 1944 року виконавчий комітет Кіровоградської міської ради народних депутатів прийняв рішення „Про відновлення музеїв”. Була створена комісія з трьох чоловік, яка на зборах голів квартальних комітетів ініціювала питання про повернення експонатів музею, які були украдені у роки війни. Як наслідок, жителі міста принесли до музею географічну карту Херсонської губернії 1869 року; грамоту Єлисавети Петрівни (оригінал); грамоту Катерини II (оригінал); дві грамоти царя Олексія Михайловича (оригінали); 20 рукописних книг-унікумів XV-XVIII ст.; портрети археолога Павла Рябкова і художника Фотія Красицького; понад 200 старовинних монет; портрети корифеїв українського театру І. Карпенка-Карого та М. Саксаганського; фарфорові статуї; опудала ведмеда, вовка та орла. Та чи «зазначені» ці предмети у фондо-обліковій документації музею, і чи перебувають у «фактичній наявності»?

САХАРОВСЬКИЙ МІСТ

Існує кілька версій походження назви цього мосту. За однією, автором якої є відомий місцевий краєзнавець, тут, на берегах річок Сугаклеї та Коноплянки, купець Масленніков збудував цукровий завод. За іншою, яка належить не менш відомому «історику», тут у повоєнні роки сталася аварія - з'їхав з мосту і перекинувся автомобіль, який перевозив мішки з цукром. За третьою, тут були землі купця Сахарова, який і збудував міст через річку Сугаклею.

Перша версія відразу відпадає, оскільки купець Масленніков мав цукровий завод не в Єлисаветграді, а в іншому місті. Відпадає й друге припущення, оскільки згадки про Сахаровський міст зустрічаються ще у документах кінця XIX століття.

Відповідь знаходимо у книзі «Список населенных мест Херсонской губернии и статистические данные о каждом поселении», яка була видана у Херсоні у 1896 році губернським статистичним комітетом. Під номером 1792 читаємо інформацію про хутір Сахарова, який складався з одного домоволодіння, та на якому проживали четверо чоловіків і одна жінка, і знаходився він при селі Іванівка Ганнинської волості. У цій же книзі про Іванівку (Нотбекова) сказано, що село знаходиться на річці Коноплянці за 12 верст від Єлисаветграда. Очевидно, що через землі цього Сахарова проходила дорога на містечко Рівне (нині у Новоукраїнському районі), і за гроші чоловіка, а може й на кошти земства, був збудований через річку Сугаклею міст.

Оскільки невідомо, як звали цього Сахарова, можемо лише пропускати хто це був. Таке прізвище кілька разів згадується в «Историческом очерке г. Елисаветграда» за 1897 рік, видавцем якого був О.М.Пашутін. Зокрема, що міським головою Єлисаветграда у 1848-1851 роках був Петро Єгорович Сахаров, що був він купцем і мав будинок на розі Невської (Пашутінської) та Преображенської вулиць. 23 квітня 1865 року Петро Єгорович заповів місту 1000 рублів. Як відомо із вищезгаданої книги, цей Сахаров займався заощенням вулиць Єлисаветграда: «...на устройство шоссе во 2-й части города, как то: на Ивановской, Ингульской, Миргородской, а также на поперечных улицах: Успенской, Московской, Донской, Дворцовой и Петровской в 1847 году было ассигновано всего на заощеніе города с прежними 75941 руб... Шоссирование вышеозначенных улиц было окончено в 1853 году и производилось под непосредственным заведыванием городского головы П. Е. Сахарова, который заканчивал эту работу и по окончании срока своей службы, за что был по представлению графа Никитина Всемилостивейше пожалован золотой медалью для ношения на шее, на Анненской ленте».

Був ще й купец Харитон Сахаров. Під час пожежі 10 липня 1798 року він зазнав збитків на 4000 рублів і отримав кредит на відбудову 500 рублів. Харитон Сахаров був одним з тих, хто клопотав про заснування в Єлисаветграді християнської богадільні.

Слід згадати і про Ульяну Василівну Сахарову, яка проживала по Нижній Донській (Карпи) вулиці у кварталі між Іванівською (Чорновола) та Великою Перспективною вулицями. Цей двоповерховий будинок зберігся (на знімку) і на його фасаді над воротами прикріплена мармурова дошка, яка вказує на те, кому належала ця нерухомість.

Чи були вони родичами, та ким їм доводився власник хутора Сахаров, на честь якого назвали міст через Сугаклею, – не встановлено.

ЮВІЛЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ХУДОЖНИКІВ

100 років тому відкрилася перша Українська академія мистецтв

раїМинулого понеділка, 18 грудня, у відділі мистецтв обласної бібліотеки ім.Чижевського відбувся захід, привчений 100-річчю з дня заснування Української академії мистецтв. Його учасникам розповіли про історію створення УАМ, життя та творчість тих митців України, які були її засновниками та розбудовниками. Саме цього дня 1917 року Центральна Рада ухвалила закон, що регламентував діяльність Української академії мистецтв. Тим самим було завершено процес формування української школи вищої художньої освіти, який через революційні події був вкрай непослідовним і розтягнувся у часі аж на півроку.

Засновники Української академії мистецтв (зліва направо): сидять - Абрам Маневич, Олександр Мурашко, Федір Кричевський, Михайло Грушевський, Іван Стешенко, Микола Бурачек, стоять - Георгій Нарбут, Василь Кричевський, Михайло Бойчук, 18 грудня 1917 року

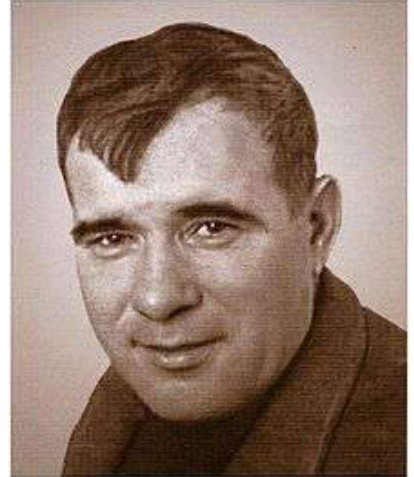
Ініціаторами створення Академії була група у складі Михайла Грушевського, вчених Дмитра Антоновича і Григорія Павлуцького, художників Василя Кричевського, Федора Кричевського, Вадима Меллера, Михайла Бойчука, Олександра Мурашка, Георгія Нарбута, Миколи Бурачека, Михайла Жука, Абрама Маневича. Статут Академії затвердила Українська Центральна Рада 18 листопада 1917 року, а урочисте відкриття відбулося через місяць у приміщенні Української Центральної Ради. Академію очолювала Рада Академії у складі Дмитра Антоновича, Павла Зайцева, Данила Щербаківського (вчений секретар) та ін. Ректорами Академії були: Василь Кричевський, Федір Кричевський (1918 і 1921-23), Олександр Мурашко, Георгій Нарбут, Михайло Бойчук. Перші професори: Михайло Бойчук (монументальне мистецтво), Микола Бурачек (пейзаж), Василь Кричевський (архітектура, композиція), Федір Кричевський (побутовоісторичне малярство, портрет), Абрам Маневич, Олександр Мурашко, Михайло Жук (станкове малярство, рисунок), Юрій Нарбут (графіка), Данило Щербаківський (українське народне мистецтво, історія українського мистецтва). 1921 року до професорського складу додатково увійшли: Лев Крамаренко (монументально-декоративне малярство), Вадим Меллер (театральне оформлення), Софія Налепинська-Бойчук (дереворит), Євген Сагайдачний, Бернард Кратко (скульптура), Андрій Таран (мозаїка) та ін. 1922 року розпорядженням Губернського відділу професійної освіти при Наркоматі освіти Академію перетворено на Київський Інститут Пластичних Мистецтв, який 1924 року, після об'єднання з Київським архітектурним інститутом, дістав назву Київський художній інститут.

ПОРТРЕТ МАТЕРІ ХУДОЖНИКА ІВАНА САВЕНКА

Фонд Кіровоградського обласного художнього музею поповнився ще одним цінним експонатом. Його подарував минулого тижня Андрій Петрович Савенко, племінник відомого художника, нашого земляка Івана Григоровича Савенка. Це портрет матері художника, який він назвав «Хлібороб Євдокія Пазенко», і який датований 1969 роком.

На долю Івана Григоровича Савенка випало багато випробувань. Народився 17 січня 1924 року у селі Варварівка (нині у Долинському районі Кіровоградської області), у заможній родині хліборобів з козацьким корінням. У період колективізації і розкуркулення разом з батьками був висланий до Сибіру. Під час Другої світової війни був танкістом, нагороджений орденом Слави 3-го ступеня. Демобілізований через поранення - у 1943-му, визволяючи Україну, втратив праву руку. Та усе ж зумів стати художником, у 1950-му закінчив Київський художній інститут. Займався в аспірантурі Ленінградського інституту живопису, скульптури і архітектури ім. І. Рєпіна у Олександра Герасимова. Кандидат мистецтвознавства (1954). З 1952-го - член Ленінградської організації Союзу художників СРСР. Учасник виставок з 1950-го. Писав пейзажі, портрети, жанрові і тематичні композиції. У 1975-му отримав звання Заслуженого художника РСФСР. У 1957-1987 роках вибирався делегатом з'їздів художників СССР. Помер 17 грудня 1987 року в Ленінграді на 64-му році життя. Його твори знаходяться у музеях і приватних зібраннях у Росії, Японії, Франції, США, Англії та інших країнах.

Для передачі картини у Кропивницький разом з 59-річним племінником художника Андрієм Савенком приїхав історик та видавець Владислав Сердюк. Це він розшукав у Москві Андрія Петровича і займався організацією його приїзду до нашого міста. Андрій Савенко узяв відповідний дозвіл у Міністерстві культури Російської Федерації на вивезення полотна.

- Треба було поспішати, - сказав Андрій Савенко, - адже картина написана у 1969 році, і у 2019-му мені б уже не дали дозвіл на її вивезення з Росії. Під час перетину двох кордонів, а летів я через Мінськ, прикордонники та митники не розгортали сувій, лише привідкрили край, щоб побачити, що там справді якесь полотно.

Племінник художника Андрій Петрович Савенко (справа) та історик Владислав Сердюк презентують портрет матері художника Івана Савенка «Хлібороб Євдокія Пазенко».

ВІН НАВЧАВСЯ У СЕМЕНА ДАНИШЕВСЬКОГО

Григорій Іванович Синиця не тільки створив новий живопис, побудований на колористичній основі, але й винайшов нову монументальну техніку «флоромозаїка», та обґрунтував це теоретично. Вражає і його творча спадщина. Оскільки біографія художника була пов'язана з нашим містом, у якому він прожив 12 років, ще у 2001 році піднімалося питання про увіковічнення пам'яті митця на карті Кіровограда. Але поговорили і забули. Не згадали і під час останньої топонімічної революції у рамках декомунізації.

Народився Григорій Синиця 17 січня 1908 року в Одесі. У 1914-му захворів, довго лікувався і вийшов з лікарні інвалідом дитинства. Після смерті батьків, родичі віддали 10-річного хлопчика на виховання в один із дитячих притулків Єлисаветграда. Згодом Григорій навчався у Зінов'ївській художньо-промисловій школі. У художньо-меморіальному музеї О.Осьмьоркіна зберігається фотокартка, датована 1930 роком. Передав цей знімок музею у 2001 році 92-річний вихованець художньо-промислової школи Юрій Горобченко. На знімку викладач малювання Семен Ісаакович Данішевський (у центрі в першому ряду) та вісім учнів другого і третього класів школи. На звороті знімку написано, що стоять (зліва направо) Михайло Світенко, Юрій Горобченко, М.Панфілов та О.Сидоренко. У нижньому ряду другий зліва Григорій Синиця та крайній справа М.Кладніцький. Прізвища ще двох учнів не можливо прочитати.

За спогадами Ю.Горобченка, які зберігаються в музеї О.Осьмьоркіна, школа знаходилася у триповерховому будинку по вулиці Леніна (Дворцовій). На фасаді будинку на рівні третього поверху була вивіска «Художньо-промислова школа». Оскільки, окрім палацу, на цій вулиці було ще два триповерхових будинки - будинок Гюнтера (буд. №30) та будинок Маріані (на розі з вулицею Шульгіних, де зараз пам'ятник трамваю), очевидно художньо-промислова школа була саме в останньому будинку. При школі працювала майстерня під керівництвом старого художника на прізвище Глиняний, і де виконували замовлення з виготовлення вивісок, різних плакатів, прапорів, табличок з матеріалів замовника, що допомагало поповнювати бюджет навчального закладу. Також Ю.Горобченко згадує викладача художника на прізвище Зануда, та що директором школи був Бондіні, а її вільним слухачем Михайло Божий, який згодом став відомим живописцем. Г.Синиця був старший на курс за Ю.Горобченка.

У 1930 році школу закрили і Григорій Синиця повернувся до Одеси. У 1930–1934 роках навчався в Київському художньому інституті на монументальному факультеті у Михайла Львовича Бойчука. У 1941 році у Києві відбулася його персональна виставка. Під час війни Синицю теж гнали до Бабиного яру, але йому чудом вдалося врятуватися.

У повосенні роки працював на київському заводі «Керамік» майстром-технологом. Облицьовував теракотою будинки на Хрещатику та на Червоноармійській вулиці. За це представили на Сталінську премію, та без будь-яких пояснень відмовили. Займався реставрацією Маріїнського палацу. Метод ручної формовки, розроблений Григорієм Івановичем, і вперше застосований на реставрації палацу, приніс успіх майстру. Потім виконував художньо-оздоблювальні роботи на будівництві університетів у Харкові та Москві.

У 1968 році Григорій Іванович переїхав спершу в Олександрію, де працював викладачем у дитячій художній школі, а потім у Кривий Ріг, де почав інтенсивно працювати над новою технікою «флоромозаїка». У цьому місті завершив свою фундаментальну теоретичну і естетично-філософську працю «Колорит в образотворчому мистецтві».

У 1992 році Григорію Синиці було присуджено державну премію України ім.Т.Шевченка «За відродження Української колористичної школи монументального живопису і твори останніх років». У 1996-му - нагороджено почесним званням «Заслужений художник України» - за вагомий внесок у примноження національних духовних надбань та високий професіоналізм.

ПАНОРАМА ЦЕНТРУ ЄЛИСАВЕТГРАДА

Таку назву можна дати картині уродження нашого міста художника Олександра Осьмьоркіна (8 грудня 1892, Єлисаветград — 25 червня 1953, Москва), яка минулого тижня була виставлена на огляд у залі обласного краєзнавчого музею, у якому експонуються картини, ікони та інші речі з колекції Олександра Ільїна. Хоча музейні працівники підписали цю картину як «Єлисаветградський пейзаж». Картина у 1994 році також потрапила до музею разом з цією колекцією, але увесь час перебувала у запасниках..

Картина невелика - 10,4 на 26 сантиметрів, написана олією на полотні. Судячи із зображеного, художник малював її на високій точці міста на правому березі Інгулу. Очевидно, з бастіону Олександра Невського фортеці Святої Єлисавети. Зліва на знімку - будинок Заславського на березі Інгулу, а правіше від нього - куполи Успенського собору. Також можна розпізнати Преображенську церкву, і по центру картини удаліні на горизонті - міську водонапірну башту.

- Полотно було наклеєне на фанеру, не обрізане, чітко видні його краї, які

позначені олівцем художника, - говорить головний зберігач фондів музею Павло Павлович Рибалко. – Картина потребувала реставрації, оскільки фанера була вражена жучком точильником. Цю роботу кваліфіковано виконали Анна Черешня та Сергій Зайцев з Одеської філії реставраційного центру. Реставратори зняли з фанери полотно картини і на нього продублювали ще одне полотно. Раму залишили стару, вона подібна до тієї, якою обрамлений портрет О. Ільїна, який малював В.Федоров.

У правому куті картини стоїть підпис О.Ос്മьоркіна. Працівники музею датують її 1912 роком, хоча реставратори мають іншу думку. Аргумент - нижче підпису автора проглядаються цифри «1912». Припускають, що цю картину намалював 20-річний О.Ос്മьоркін під час приїзду до батьків у рідне місто саме у цьому році.

ГРУЗИНСЬКА ПІСНЯ МАТЕРІ ВРЯТУВАЛА ВОЛОДИМИРА КАНДЕЛАКІ ВІД ГРИГОР'ЄВЦІВ

29 березня 2018 року – 110 років з дня народження Володимира Канделаки – співака (бас-баритон) опери та оперети, театрального режисера, актора, лауреата Сталінської премії другого ступеня (1952), народного артиста СРСР (1970). Він чудово виконував складні оперні партії, але солістом Великого театру не став. Він зіграв в улюблених мільйонами глядачів фільмах, але в кінозірки не вийшов. Його кар'єра була пов'язана з «солідними» музичними театрами, а він став класиком оперети і естради. Саме в цих нелегких «легких» жанрах Володимир Канделаки і здобув на десятиліття всенародну славу. Дитячі роки Володимир Канделаки провів в Єлисаветграді.

Професійним музикантом батько Володимира - Аркадій Костянтинович Канделаки, не був, але всюди, де б не жила сім'я, в їхньому будинку постійно лунала музика - у Тифлісі, Одесі, Батумі, Єлисаветграді. Під піаніно мати Наталія Євстафіївна, яка мала хороший голос, співала романси, а разом зі своїм братом - грузинські, російські та українські народні пісні. Такі домашні концерти, як і можливість самому доторкнутися до клавіш, - щастя для єдиної дитини у родині.

У життя Володі уже тоді уперше могло б увійти гучне прізвище, яких потім буде багато поруч з ним. Провінційний український Єлисаветград славний не тільки тим, що в ньому народився перший професійний український театр. Тут піаністи і педагоги подружжя Нейгауз створили музичну школу для талановитих дітей, і серед учнів якої кращим був їхній син Генріх. Та школа Нейгауза знаходилася за кілька кварталів, тож Володю у шість років віддають учитися музиці до жінки, яка жила недалеко від будинку Канделаки.

А через кілька років, під час Громадянської війни, грузинська пісня мами рятує йому життя. Місто кілька разів переходило з рук у руки воюючих сторін, зокрема його захоплювали загони лідера найбільшого антибільшовицького повстання на Україні отамана Миколи Григор'єва. Вони починають єврейський погром - один з 148-ми, учинених ними на українській землі. Уночі озброєні люди вриваються до квартири Аркадія Канделаки, який переховує сім'ю свого давнього знайомого єврея, хоча за це загрожує розстріл. Перший, кого григор'євці бачать у будинку, - чорнявий хлопчик Володя. Йому загрожує розправа і Наталія Євстафіївна у розпачі кричить: «Ми грузини!» А на доказ цього починає співати грузинською мовою. Бандити пішли, не дізнавшись, що у комірчині знаходиться єврейська сім'я...

У Єлисаветграді Володя знайомиться з театром, де, крім місцевих драматичних акторів, виступають і гастролують оперні трупи. Його заворожують сюжети, музика, закулісне життя. Коли ж сім'я переїжджає до Грузії, любов до театру вдається реалізувати. Згодом Володимир здобуває вищу освіту у Тбіліській консерваторії...

Краєзнавець Юрій Тютюшкін добре знав Ірину Михайлівну Башняк (1905-1995), часто спілкувався з нею. Жінка проживала у Єлисаветграді по вулиці Береславській (Єгорова). Вона розповідала, що була знайома з багатьма ровесниками, які потім стали відомими людьми, зокрема з Арсенієм Тарковським та Володимиром Канделаки. Обидва жили на вулиці Олександрівській (нині Тарковського), сім'я Канделаки мешкала у будинку №24 (на знімку).

Залишила спогади про Володимира Канделаки й інша його ровесниця - Марія Сергіївна Плахотіна (1908-1998). Зокрема вона згадує про концерт, який дав у Зінов'ївську, так тоді називалося місто, 20-річний Володимир Канделаки:

«За кілька днів до закінчення лікування (1928 рік - прим. ред.) я отримала лист від Віри Р.-К. про те, що в Єлисаветград приїжджає Володя Канделаки, треба встигнути повернутися до цього часу. І я, не чекаючи кінця терміну путівки, поїхала. Встигла вчасно. Під Верин акомпанемент Канделаки співав весь вечір арії з опер і романси. Звичайно, в той час це був гарний молодий чоловік з великою чорною шевелюрою і яскравими очима. Заїхав він до рідного міста по дорозі до Москви, де мав намір вступити до консерваторії. Його красивий баритон звучав так чарівно, що всі ми були дуже засмучені, коли вечір повернув за північ і треба було розходитися по домівках.

Удруге Канделаки приїжджав до Єлисаветграда багато років по тому, після Вітчизняної війни, і співав у клубі ім. Жовтня. Це була уже літня людина, з лисиною і солідним черевцем, актор театру ім. Станіславського і Немировича-Данченка. Перед початком концерту Канделаки сказав, звертаючись до публіки, що виріс у нашому місті, навчався в 11-ій школі, і йому приємно зустрітися з земляками. Кіреєва, вчителька співу в музичній школі, дала у себе вдома обід на честь знаменитого земляка».

Будинок, у якому, як стверджувала Ірина Михайлівна Башняк, проживала сім'я Канделаки по вулиці Олександрівській, зберігся. А от що стосується виступу Володимира Аркадійовича у клубі ім. Жовтня, то цей будинок у роки незалежності із незрозумілих причин зруйнували. Говорячи про 11-ту школу, співак напевне мав на увазі гімназію М. Крижанівського, яка знаходилася за квартал від будинку Канделаки, і у стінах якої потім за радянської влади і з'явилася 11-та школа.

ПРО ЦЕ ПИСАЛИ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКІ ГАЗЕТИ

Газета «Голос Юга», січень 1905 року

6 января. Объявление. Требуется разносчики-продавцы для продажи газет на жалованье до 40 рублей в месяц. Обращаться в контору газеты «Голос Юга», Дворцовая, дом Волохина.

Объявление. Отдаются в наем две меблированные комнаты с отдельным ходом против гостиницы Марьяны, дом Карнауковой, Миргородская улица.

12 января. Объявление. Окончивший физико-математический факультет ищет уроков. Обращаться письменно. Н. Донская улица, дом Немировского, Вульф.

23 января. Библиотека на заводе Эльворти. Существующая при заводе Эльворти библиотека рабочих названного завода выписывает на 1905 год 17 разных газет.

29 января. Местные заводчики пивоваренных заводов г. Лайэр и Зельцер отвели у себя помещения под склады вещей жителей прибрежной части, которые в случае разлива реки будут застигнуты наводнением.

Газета «Голос Юга», січень 1918 року

3 января. Кооперативная кофейня. По Дворцовой улице в доме Г. Я. Гольденберга открылась первая кооперативная кофейня под названием «Метрополь».

Мышь в пиве. Е. В. Элькинд доставил во 2-й район откупоренную бутылку с пивом, в котором плавал мышенок. Милиция составила протокол с привлечением администрации завода Зельцера к ответственности.

Городские бесплатные амбулатории. 1-я амбулатория – Кущевка, Преображенская улица, против городской бойни, в городском доме. 2-я амбулатория – Балка, Колодезная улица, дом Правдина. 3-я амбулатория – Нижне-Быковская улица, дом Шулешка.

4 января. Объявление. Продается наган с патронами за 200 рублей. Спросить в конторе «Голоса Юга» в течение 4 января.

9 января. Объявление. Желая отдать ребенка (мальчика крещенного) за собственного. Обращаться телефон №49.

10 января. Украинцы. В город прибыли три сотни украинцев, сформированных из 3-го стрелкового дивизиона.

Жертвы спирта. По последним подсчетам, число сгоревших в Новоархангельске от выпущенного в винокуренном заводе спирта, доходит до 350, из коих 200 сгорели на месте около завода, а остальные разными способами добрались домой и там скончались в страшных мучениях.

Объявление. Школа кроя и шитья. Успешно преподает по новейшей методе. Опытные учительницы. Цены весьма доступные. Окончившим курсы выдается свидетельство. Петровская угол Пашутинской, дом Линденблума (на знімку – при. ред.), против Дворянского собрания. Каминская.

13 января. Объявление. На старом базаре найдено 64 рубля. За получением явится в 3-й район.

14 января. У неділю, 14 січня (января), в помешканні гарнізонного зібрання (собрания – канцелярія кавалерійського училища) о 7-й годині вечора відбудуться загальні збори всіх українців м.Єлісавету з приводу складання «Вільного козацтва».

16 января. Газета надрукувала Універсал української ради від 12 січня 1918 року.

24 января. Находившейся на вокзале эшелон украинских войск, наводивший страх на местных красногвардейцев, направился в Полтаву. Станция Знаменка совершенно очищена от большевиков.

1 лютого 1950 року. У селі Турії Златопільського району живе найстаріший виборець району – Сава Данилович Маслюк. Йому 105 років. Але він ще без окулярів

читає газету, а влітку ходить ловити рибу.

12 лютого 1956 року. У цьому році на станції Користівка здано в експлуатацію новий вокзал. В ньому є просторий вестибюль з квитковими касами, добре оздоблені зали чекання для пасажирів і кімната матері й дитини, буфет, відділення зв'язку, перукарня, службові кімнати. Текстівка до фото Г.Верушкіна.

24 лютого 1957 року. Чесність. Токар Кіровоградського заводу «Червона зірка» Станіслав Рибкін, повертаючись увечері з роботи додому, на кладовищі проти обласного госпіталю інвалідів Великої Вітчизняної війни побачив чемодан та інші речі. Незважаючи на втому, С.Рибкін поспішив у перше відділення поліції і заявив про знахідку. Працівники міліції виїхали на місце і забрали вказані речі. С.Рибкіну оголошено подяку.

Ганна Іванівна Кравцова, бібліотекар середньої школи №8 м.Кіровограда, на автобусній зупинці знайшла маленький пакунок, у якому були загорнуті облігації державної позики на суму 1380 карбованців. Ганна Іванівна принесла знахідку в перше відділення міліції і попросила передати її власнику.

Перебуваючи у відрядженні в місті Гайворон, співробітник лісотехнічного інституту В.В.Євстаф'єв загубив у коридорі готелю наручний годинник. Чергова Дора Іллінівна Гольденберг знайшла його і повернула власнику.

Липень 1953 року

- В аптеках та аптечних кіосках м.Кіровограда не можна купити мінеральну воду. «Боржомі» та «Березівська» бувають дуже рідко і в невеликій кількості. Начальник обласного аптекоуправління тов.Губенко, як видно, про це мало дбає.

- Цього року в колгоспі «Більшовик» Ново-Українського району почала виходити сатирична газета «Радгоспний Перець». Вийшло вже п'ять номерів. Вони змістовні, добре оформлені.

- Зростає попит на газети і журнали в Бобринецькому районі. В другому півріччі хлібороби передплатили 1397 примірників центральних, 1550 – республіканських, і 2836 примірників обласних і районних газет, понад три тисячі примірників журналів.

- З початку липня з колгоспів Кіровоградщини відвантажено овочі для трудящих Москви і Ленінграда. За дві декади москвичі одержали 200 тонн капусти і 72 тонни огірків. В Ленінград відправлено 40 тонн капусти та 16 тонн огірків.

- В Кіровограді на площі ім.Кірова відкрилася нова дієтична їдальня. До послуг відвідувачів тут світлий просторий зал на 100 місць, кімната відпочинку, в якій є газети, журнали, брошури. Зараз у Кіровограді налічується 89 підприємств громадського харчування. Розширюється сітка таких підприємств і в районах області. За останні півтора роки в дію введено 12 нових чайних, 2 їдальні та багато буфетів.

Липень

- Згідно з наказом Міністерства освіти УРСР від 6 липня 1956 року Кіровоградське педагогічне училище фізичного виховання з 15 серпня цього року закривається. Ліквідком. (21 липня 1956 року).

- До відома населення міста Кіровограда та області. Бензозаправочна колонка обласного паливного тресту обслуговує приватний транспорт щодня – з 8 години ранку до 8 години вечора. Адреса: м.Кіровоград вул. Кавалерійська, 1. Адміністрація паливного тресту. (5 липня 1958 року).

- Понад 950 трудящих нашої області мають в особистому користуванні автомобілі. (11 липня 1958 року).

- Десять овець. У багатьох колгоспах Добровеличківського району організовано доїння овець. В сільгоспартілі імені Леніна (с.Олександрівка) для цього відібрано 120 маток, споруджено спеціальний станок. Дояри Леонід Ліщенко та Антон Хаян зобов'язалися надоїти за сезон 2000 літрів молока. 1300 літрів молока з жирністю 6-6,5 процента вони вже здали на приймальний пункт. (13 липня 1958 року).

Лютий

Осмотр. В понедельник предполагается произвести осмотр новой ветки городского трамвая, соединяющую Кушевско-Беспоповскую с Вокзальной. («Голос Юга», 2 лютого 1908 року).

Научная командировка. Местный врач С.А.Вайсенберг получил предложение от фонда имени Рудольфа Вирхова отправится в научную командировку в Палестину для антропологических исследований. Г.Вайсенберг предполагает выехать в Палестину в августе. («Голос Юга», 7 лютого 1908 року).

Реклама. На станции трамвая у вокзала сооружен щит, на котором будут выставлены для рекламы вывески некоторых торговых фирм. Чтобы привлечь больше внимания, на щите поставлены часы. («Голос Юга», 7 лютого 1909 року).

Неосторожная езда. Третьего дня вечером по Большой Перспективной улице катался на своих лошадях сын городского головы Иванов – студент. Возле старой аптеки лорд-мерский выезд сшиб с ног проходящую через улицу девушку, счастливо отделавшуюся легкими ушибами. В аптеке ей была оказана помощь. Характерно, что г.Иванов не остановился даже, а лихо промчался дальше, как-бы ничего не случилось. («Голос Юга», 7 лютого 1909 року).

Объявление. Ресторан А.И.Боженко. С 30 января играет ежедневно во время обеда и вечерами известный на юге России салонный дамский оркестр под управлением мадам Аузел Жозефины. С почтением А.И.Боженко. («Голос Юга», 4 лютого 1910 року).

Театр и музыка. А.Т.Полякова получила из Петербурга телеграмму извещающую, что оперетта обозрение «Господа елисаветградцы» главным управлением по делам печати к представлению разрешена и разрешенный экземпляр пьесы выслан в Елисаветград. Пьеса идет на местной сцене в конце недели. («Голос Юга», 10 лютого 1910 року).

Объявление. Землемер И.А.Федоров принимает работы по своей специальности. Успенская ул., дом генерала Коррлинга. («Голос Юга», 18 лютого 1910 року).

Сбор тряпья. Крестьяне Тарасов и Бабенко обратились в городскую управу с ходатайством предоставить им за известную плату исключительное право собирать по городу тряпье и прочее для промышленных целей. («Голос Юга», 24 лютого 1910 року).

Новая мельница. На днях закончена постройка новой паровой мукомельной мельницы Кавуновского по Александровской улице у реки Ингула. Внутреннее оборудование мельницы также заканчивается. («Голос Юга», 26 лютого 1910 року).

Квітень

Виды Златополя, Новомиргорода. Серия художественных открыток из 12 штук высылается за 50 копеек (можно марками) книжно- писчебумажный магазин Б.Белоцерковского в Новомиргороде Херсонской области. Торговцам значительные уступки. («Новая волна», 7 апреля 1906 года).

Убийство. В ночь на 12 апреля в центре города на углу Петровской и Невской улиц против дома Херсонского губернатора и рядом с 1-й полицейской частью в доме Додина неизвестные злоумышленники совершили зверское убийство 80-летнего старика Б.Гофмана и его 60-летней жены. («Новая волна», 13 апреля 1906 года).

Свадьба в тюрьме. Третьего дня в канцелярии новой тюрьмы в присутствии уездного раввина Песиса состоялось бракосочетание арестанта Арбитмана с находящейся на свободе М.Ярошевской. («Новая волна» 15 апреля 1906 года).

Объявление. Елисаветградская городская железная дорога предлагает 50 рублей вознаграждения тому, кто задержит злоумышленника, похищающего воздушные медные провода, проведенные по линии трамвая, и 100 рублей вознаграждения тому, кто первый укажет лицо, приобретающее эти заведомо краденые провода, по вступлению обвинительного приговора об этом преступлении в законную силу. («Новоросійський кур'єр», м.Елисаветград, 2 квітня 1906 року).

Качели. Со вчерашнего дня на Сенной площади приступлено к устройству качель и шалашей для праздников Св. Пасхи. («Новоросійський кур'єр», м.Елисаветград, 4 квітня 1906 року).

Де купити садівничі ножниці? У боротьбі з шкідниками фруктових дерев, зокрема, гусінню, застосовуються звичайні садівничі ножниці. Вони потрібні кожному садоводу. На жаль, у продажу це знаряддя відсутнє. Місцева промисловість не виробляє, а торгівельні організації чомусь на завозять його з інших місць. Я.Неліпа, Кіровоградський район (2 квітня 1954 року).

Текстівка до фотографії. На розі вулиць Карла Маркса і Береславської незабаром буде завершено будівництво нового 3-поверхового будинку. Фото А.Діброного. (2 квітня 1955 року).

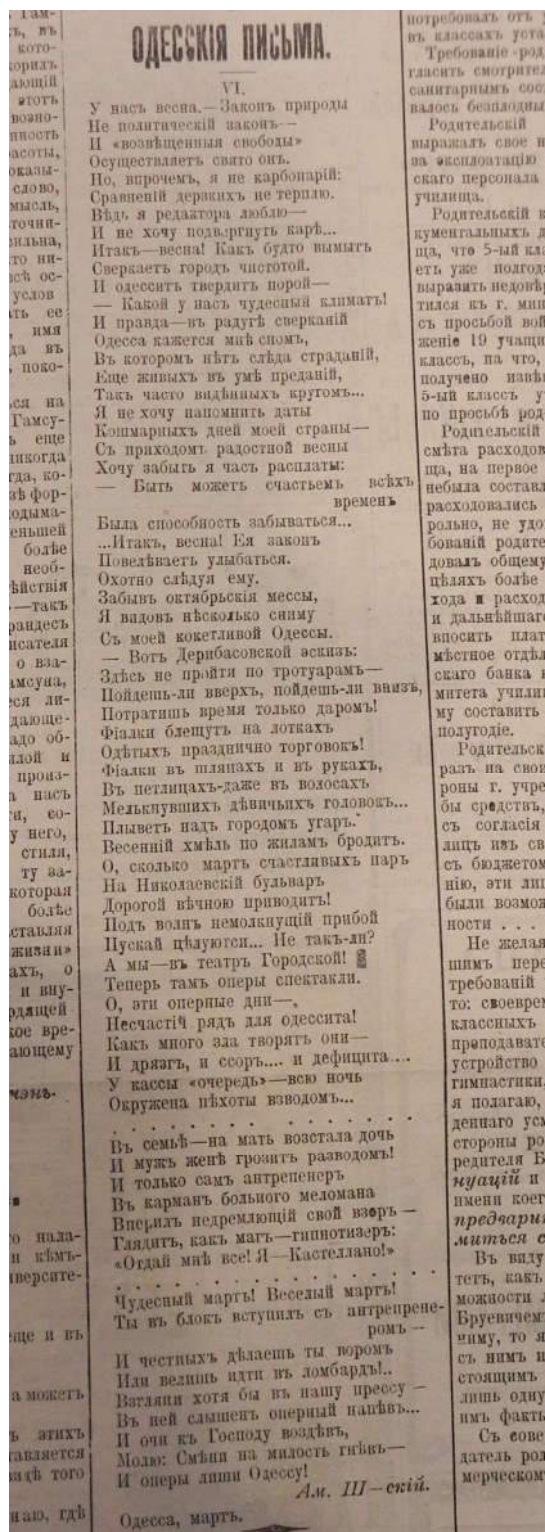
Кіровоград. На розі вулиць Карла Маркса і Береславської незабаром буде завершено будівництво нового триповерхового будинку.
На фото: новий будинок. Фото А. Діброного.

Озеленення шляхів. Трудящі Бобринця організовано проводять озеленення шляхів. Уже посаджено 4408 декоративних дерев і 8000 дворічних сіянців жовтої акації для утворення снігозахисної лісосмуги. Всього озеленено 12 кілометрів шляху. (8 квітня 1955 року).

Городи для робітників і службовців. Під індивідуальні городи робітників і службовців заводу «Червона зірка» виконком Кіровоградської міськради виділив 264 гектари землі. (8 квітня 1955 року).

У клубі нашого селища є більярд – цікава розвага для молоді. Багато охочих потренуватися забивати кулі в лузи. Та не кожному щастить виступити гравцем. Завідуюча клубом Людмила Міщенко пропускає в більярдну лише знайомих. С.Павлиш Онуфріївського району. (17 квітня 1955 року).

В Новоукраїні місцева автотранспортна контора відкрила регулярне автобусне сполучення. Перша лінія довжиною понад три кілометри з'єднує базарну площу з вокзалом. Щодня курсують два-три автобуси. (26 квітня 1955 року).

Вийшов перший номер чотириполосної газети «По шляху Леніна» (Компаніївський район). Тепер в області видається сім чотириполосних газет, шість з них виходить три рази на тиждень.

Березень

Объявление. На 14 марта сего года в 9 часов утра в имении при деревне Большой Чечелиевке Новгородковской волости Александрийского уезда назначена публичная продажа движимого имущества несостоятельных Епифана и Михаила Антоновых Здориков. («Голос Юга», 6 березня 1910 року).

Оголошення. У місті Кіровограді в провулку Слуцького (між вулицями Гоголя і Тімірязєва) відкрито стоянку легкових таксі «Победа». Вартість проїзду одного кілометра – 1 крб. 50 коп. Користуйтеся послугами легкових таксі – найпотужнішим, комфортабельним і найшвидшим видом міського пасажирського транспорту. Замовлення приймаються по телефону №5-61. Дирекція автобусного таксомоторного транспорту. (24 березня 1956 року).

Оголошення. Обласний краєзнавчий музей приймає і часткового купує у громадян м.Кіровограда та області речі музейного значення - матеріали про революційні події на території області і матеріали зв'язані з історією нашого краю (книги, фотографії, дерев'яні плуги, український одяг кінця XX століття тощо). Звертати на адресу: м.Кіровоград, вул.Леніна, 40. Телефон №0-73. Дирекція музею. (24 березня 1956 року).

Разбавленное водою молоко. На базаре на днях городским санитарным надзором взята была проба молока у базарных торговек. Из четырех проб три оказались неудовлетворительными: молоко, принадлежащее Чумаковой, Савченко и Хуторняковой оказалось снятым и разбавленным водою. Об этом составлены протоколы. («Голос Юга», 6 березня 1908 року).

Объявление. Приехали с Кавказа два черкеса. Желают получить место охраны. Адрес: гостиница Коваленко, спросить Г.Б. («Голос Юга», 11 березня 1908 року).

Новые лампы. В некоторых магазинах Большой улице установлены новые электрические лампы. («Голос Юга», 11 березня 1908 року).

Объявление. Требуется юпочница и лифочница на приличном жалованье при мастерской дамских нарядов Ф.С.Вольской (Н.Донская ул., дом Голынской). («Голос Юга», 13 березня 1908 року).

Фотокопія вірша Амінадава Шполянського, надрукованого у газеті «Голос Юга» у номері за 14 березня 1908 року

Объявление. «Н.Заславский и Х.Гиршберг», Елисаветград, Большая Перспективная у Большого моста (обойный отдел). Получен громадный выбор обоев. Цены и скидки фабричные. («Голос Юга», 15 березня 1908 року).

Ввиду предполагаемого к открытию в помещении, где находилась ранее земская аптека, биоскопа городской комиссией на днях будет произведен осмотр этого помещения для определения степени годности его для означенной цели. («Голос Юга», 15 березня 1908 року).

В заседании городской думы. В очередных заседаниях городской думы 19 и 20 марта предстоит рассмотреть следующие доклады: ...8) ходатайство Р.Эльворти о разрешении ему провести под Кавалерийской улицей для надобностей его машиностроительного завода туннель с гранитным перекрытием. («Голос Юга», 18 березня 1908 року).

П.Новоархангельск. Наши газетные заметки об отсутствии здесь телеграфа наконец возымели желанное действие и летом этого года будет устроен телеграф, что весьма радует местных и окрестных обывателей до сих пор лишенных этой первостепенной важности удобства. («Голос Юга», 24 березня 1908 року).

Газета «Голос Юга», лютый 1916 року

4 февраля. Запрещение езды вагонов трамвая. Согласно распоряжению начальника гарнизона нижним чином совершенно запрещен проезд в вагонах трамвая.

6 февраля. На почте. В местном телеграфе установлен аппарат новой системы «Бодо». Аппарат этот буквочитающий и будет работать специально с Харьковом и Одессой. Для обслуживания этого аппарата принято 16 новых служащих.

7 февраля. В сапожной артели. В первой елисаветградской сапожной артели отслужен торжественный молебен по случаю изготовления артелью стотысячной пары сапог для армии.

10 февраля. Просьба присылать музыкальные инструменты. Директором мужской гимназии Т.И.Виноградовым получен от нижних чинов 1-й роты 12-го саперного батальона письмо с просьбой прислать им гармонию, две балалайки и гитару.

12 февраля. Совет родителей при общественном коммерческом училище постановил просить педагогический совет училища воспретить учащимся посещать борьбу в цирке ввиду того, что это зрелище имеет нежелательное влияние на учащихся.

Объявление. Даю мебель на прокат новую и подержанную, а также покупаю и продаю по дешевым ценам. Преображенская и Пашутинская, против гостиницы «Рига» Ю.Л.Клиот.

14 февраля. Отпуск вина. Согласно полученному в местном акцизном управлении распоряжению, разрешено отдельным лицам отпускать по рецептам врачей из мести продажи по одной бутылке вина.

23 февраля. Объявление. Опытный дрогист или дрогистка требуется спешно в аптекарский магазин провизора А.М.Тростянецкого в Елисаветграде.

Новые пенсионные книжки. В этом году введены новые правила, по которым пенсионные книжки выдаются не на один год, как практиковалось до сих пор, а сразу на два года. Кроме того, из уездных казначейств пенсии теперь выдают не один раз каждый месяц, а 17 раз в течение месяца, смотря по размеру пенсии, начиная с 12 числа и до 1-го числа текущего месяца.

Газета «Голос Юга», березень 1916 року

1 марта. Приглашение на должность. Городской управой приглашен на должность заведующего городским предприятием по борьбе с дороговизной И.А. Де Рибас с окладом в 2500 рублей в год. И.А. Де Рибас состоял гласным городской Думы прежнего состава.

3 марта. Завод Зельцера получил разрешение от правительства на выпуск солодового напитка крепостью не более 1 ½ градуса алкоголя.

5 марта. Пленные. Вчера через станцию Елисаветград проследовали 55 австрийских офицеров, взятых в плен в последних боях.

13 марта. Елисаветградская городская управа приглашает лицо с высшим техническим образованием на должность городского архитектора до окончания войны с жалованьем 2000 рублей и 400 рублей разъездными в год. Разрешается частная практика.

15 марта. Высылка китайцев-торговцев. Местная администрация извещена, что согласно приказу генерал-губернатора все китайцы, занимающиеся разносной торговлей, подлежат высылке из пределов административного военного округа и впредь в предел округа не должны допускаться.

22 марта. Кинематограф и заем. Местная администрация извещена, что в целях распространения сведений о новом займе, разрешены повсеместно кинематографические ленты под названием «Заветная кубышка» и «Все для войны».

24 марта. О школьном здании на слободке Николаевке. Заслушан доклад члена управы А.И. Добровольского об окончании постройки школьного здания на слободке Николаевке. В докладе указывается, что ввиду удорожания строительных материалов и работ, на окончание постройки необходимо ассигновать свыше 7000 рублей.

25 марта. Спорт. Футбол. В воскресенье 27 марта футбольный кружок устраивает состязания между двумя местными футбольными командами «Молния» и «Сфинкс», по окончании которого состоится передача правлению кружка пожертвованного А.С.Кельцевым почетного кубка его имени. Кубок переходной и считается собственностью команды, которая возьмет в текущем году первенство. Плата за вход на состязание – 20 и 30 копеек.

27 марта. Трамвайна хроника. Появились в обращении летние вагоны трамвая. Началось движение по линии Зельцер - Сад.

Травень

Купцу Г.Музыканскому разрешено поставить выставочную фотографическую витрину у бордюра тротуара по Ивановской улице против книжного магазина г.Золотаревского за плату 50 рублей в год в пользу города. (*«Новая волна», м.Елисаветград, 20 травня 1906 року*).

Налог на велосипеды. Доход от взимания городом налога на велосипеды до сего времени в 75 рублей: выбрано 50 номеров. (*«Новая волна», м.Елисаветград, 20 травня 1906 року*).

Эмиграция. Третьего дня в Америку выехало из города Елисаветграда 24 человека преимущественно безработные ремесленники. (*«Новая волна», м.Елисаветград, 30 травня 1906 року*).

Онуфріївське лісництво почало заготовлю кори бересклета. Вже зібрано десятки кілограмів. Працівники лісництва Василь Шевченко і Микола Мусіяка здали по 20-25 кг кондиційної кори бересклета. (*28 травня 1950 року*).

Фізкультурні колективи ДСТ «Колгоспник» діяльно готуються до багатоденних велогонок, присвячених 300-річчю возз'єднання України з Росією, за маршрутом Кіровоград – Рівне – Новоукраїнка - Піщаний Брід – Добровеличківка – Новоархангельськ – Новомиргород - Велика Виска. Змагання почнуться 19 травня і триватимуть 5 днів. (*18 травня 1954 року*).

Перша телевізійна установка. Ново-Георгіївськ. Недавно районна контора зв'язку одержала телевізор «Ленінград-2». Його встановлено в червоному кутку. Прийом передач із Київського телевізійного центру на відстані 242 кілометри здійснюється через ромбову триярсну антену з посилюючою приставкою. (*22 травня 1955 року*).

Кіровоградський міський відділ комунального господарства здав в експлуатацію асфальтний завод. (*22 травня 1955 року*).

Тепер у районних центрах працюють 23 готелі, 12 перукарень, 16 лазень, 18 електростанцій. (*25 травня 1955 року*).

До нового навчального року буде закінчено будівництво десятирічок у Компаніївці, Малій Висці та школи №10 у місті Кіровограді. Почато будівництво в місті Знам'янці та селі Богданівці Знам'янського району. (*25 травня 1955 року*).

Все ширше входить в побут кіровоградців газ – вигідний і зручний вид палива. Ним користується вже близько 700 сімей. Газові плити найближчим часом буде встановлено в 150 квартирах робітників і службовців, у гуртожитках. (*6 травня 1956 року*).

У номері газети «Кіровоградська правда» за 14 травня 1958 року репортаж про відкриття обласної бібліотеки для дітей та юнацтва ім.А.Гайдара та фотографія будинку А.Діброного.

Местный комитет еврейского колонизационного общества доводит до сведения эмигрантов, что в конторе М.Б.Гессена (Александровская, дом Залбштейна, против кирхи),

видаються безплатно всякі справки по еміграції, як то свідчення о вартості проїзду, о країнах імміграції і т.д. Справки видаються щоденно з 5 до 7 годин вечора, крім суботи. (*«Новая волна», 17 мая 1906 года*)

Червень

Індійські факири. На днях в Єлисаветграді состоится ряд сеансів гастролюючих по Росії індійських факирів. Постановка сеансів разрешена факирам медичним советом. (*«Новая волна», 1 июня 1906 года*).

Маяк. Городской управой по инициативе секретаря И.В.Федорова поставлен маяк у оврага по дороге на Ровное у Соколовских хуторов. Наблюдение за фонарем поручено специальному сторожу. (*«Новая волна», 14 июня 1906 года*).

Из области курьезов. В 1903 году на Кушевке были отведены земельные участки для жителей города. Вчера полиция возвратила городской управе платные листы в количестве 67 экземпляров с объяснением, что по тщательным разностям этих новых домовладельцев на Кушевке не обнаружено. (*«Новая волна», 15 июня 1906 года*).

Новая газета. В субботу в Єлисаветграді вышел первый номер новой газеты «Неделя Русского Еврея» под редакцией М.А.Гольденберга. В редакционной статье газета говорит, что будет защищать интересы еврейского народа, исходя из начал истинного демократизма. Первый номер составлен довольно интересно. Издает много разнообразного материала. (*«Новая волна», 20 июня 1906 года*).

Музей. На днях в зале Сейдера по В.Донской улице будет открыт исторический и анатомический музей. (*«Новая волна», 17 июня 1906 года*).

Новый вид рекламы. Вчера по городу демонстрировали два мальчика с громадными белыми зонтиками, на которых крупными буквами значилось: сегодня бенефис Андро Чинизелли. Зонтики обращали на себя внимание публики. (*«Новая волна», 8 июня 1906 года*).

Конкуренция. Ввиду конкуренции между двумя керосиновыми фирмами керосин за последние дни значительно подешевел. (*«Новая волна», 19 июня 1906 года*).

У магазині передплатних видань. У цьому році магазин продав різної літератури на 151 500 карбованців. Зараз проходить передплата на твори А.Гайдара, М.Трубіліні, М.Рильського українською мовою. (29 червня 1955 року).

Найстаріший листоноша області. Заслуженою повагою серед колгоспників та інтелігенції села Мошориного Новопраського району 85-річний листоноша артілі імені Маленкова С.Конопльов. (29 червня 1955 року).

При Кіровоградському педагогічному інституті імені О.С.Пушкіна з нового навчального року відкривається факультет фізичного виховання. Він готуватиме вчителів для середніх шкіл. Строк навчання – 4 роки. (29 червня 1955 року).

Між Олександрівкою і Кіровоградом досі курсували вантажні таксі. Тепер місцева авторота одержала і пустила в експлуатацію два нових автобуси. Вчора о 6 годині ранку один з них вирушив у перший рейс до обласного центру У ньому їхали перші 20 пасажирів. Щодня автобус робитиме 4 рейси і перевозитиме 80 чоловік. Другий автобус зв'язує райцентр із станцією Фундуклієвкою і селом Івангород. У перший день на ці лінії перевезено понад тисячу пасажирів. (5 червня 1957 року) *На Центральному іподромі в Москві відбулося відкриття скакового сезону для чистокровних верхових коней. Добрі результати показав тренер-жокей Онуфрійського кінного заводу Лакс на жеребцях Розмах і Вампір. Він завоював два всесоюзних призи: Відкриття і Вступний. (28 червня 1957 року).*

Серпень

Приезд. Прибывший в Елисаветград в субботу Херсонский губернатор М.П.Малаев

выехал в тот же вечер к себе в имение и сегодня снова ожидается в городе. («Новая волна», 1 августа 1906 года).

Константин Егорович Брейер скончался в ночь на 4 августа. Панихида и вынос тела в кладбищенскую церковь в 1 час дня. («Новая волна», 5 августа 1906 года).

Нам передают, что бросившаяся с Балашовского моста девица в течение короткого времени покушалась несколько раз на самоубийство. Недавно она приняла яд, но ее удалось спасти, тогда она бросилась под поезд, но поезд успел вовремя остановиться. («Новая волна», 5 августа 1906 года).

Газета «Наша жизнь», серпень 1919 року

- **От редакции.** Редакция покупает за приличное вознаграждение иногородние газеты.

• **Избиение.** Третьего дня в живописную мастерскую в пассаже д-ра Пашутина вошло несколько лиц в военной форме и начали избивать находящихся там. До прибытия из комендатуры патруля – неизвестные скрылись.

- **Соль.** Мешочниками третьего дня была привезена из

Екатеринославского района соль, продававшаяся ими по 10 рублей за фунт, и коровье масло по 35 рублей за фунт.

- **Советские деньги.** Несмотря на приказ коменданта об

обязательном приеме советских денег, в последние дни большинство торговцев и на базаре отказываются их принимать. В связи с этим в городе розвелась спекуляция советскими деньгами, которые покупаются по 750 рублей за 1000.

- **Объявление.** Елисаветградский офицерский добровольческий

батальон приглашает добровольцев-музыкантов в формируемый при батальоне духовой оркестр. Командир офицерского батальона подполковник Диамандиди.

- **По Московской улице** в доме Штифта помещается приют для

беженцев-учащихся преимущественно уроженцев Волынской, Минской и Гродненской губерний.

- **Объявление коменданта города Елисаветграда.** Довожу до

сведения населения города Елисаветграда, что обыски, аресты или реквизиции производятся только по ордеру начальника гарнизона или коменданта города. Комендант города Гаевский.

Пропуски на выезд из города пока не выдаются.

Сегодня 10 августа состоится погребение расстреленных генерал-майора Михаила Панкратьевича Бутовича и подполковника Петра Панкратьевича Бутовича. О чем извещает семья погибших. Процессия тронется в 4 часа дня от городской больницы в собор, а затем на Быковское кладбище.

Газета «Восход». Завтра выходит первый номер газеты «Восход». Газета посвящена интересам еврейства в России и за границей.

Новооткрытая образцовая фабрика весов Е.Соколовского и И. Боринского, Болотенная ул, д.Данна, вблизи базара.

Радіоаматор Івангорода Олександрівського району Дмитро Бойченко змонтував телевізор. Поступово удосконалюючи складну апаратуру, він налагодив прийом сигналу Київського телецентра. («Кіровоградська правда», 14 серпня 1955 року).

Легкоатлети області кожного року влаштовують 20-кілометровий пробіг за маршрутом Кіровоград – Канатове - Кіровоград. (14 серпня 1955 року).

Текстівка до фотографії Г.Верушкіна. Скульптура робітника та колгоспниці, встановлена на Ровенському шосе при вїзді у Кіровоград. (31 серпня 1955 року).

Индийские факиры. На днях в Елисаветграде состоится ряд сеансов гастрوليрующих по России индийских факиров. Постановка сеансов разрешена факирам медицинским советом. («Новая волна», 1 июня 1906 года).

Маяк. Городской управой по инициативе секретаря И.В.Федорова поставлен маяк у оврага по дороге на Ровное у Соколовских хуторов. Наблюдение за фонарем поручено специальному сторожу. («Новая волна», 14 июня 1906 года).

Из области курьезов. В 1903 году на Кушевке были отведены земельные участки для жителей города. Вчера полиция возвратила городской управе платные листы в количестве 67 экземпляров с объяснением, что по тщательным разностям этих новых домовладельцем на Кушевке не обнаружено. («Новая волна», 15 июня 1906 года).

Новая газета. В субботу в Елисаветграде вышел первый номер новой газеты «Неделя Русского Еврея» под редакцией М.А.Гольденберга. В редакционной статье газета говорит, что будет защищать интересы еврейского народа, исходя из начал истинного демократизма. Первый номер составлен довольно интересно. Издает много разнообразного материала. («Новая волна», 20 июня 1906 года).

Депутат Государственной Думы. Прибывший на днях в м.Злынку депутат от крестьян г.Борисов как нам сообщают имел беседу с своими односельчанами о деятельности Государственной думы. («Новая волна», 22 июня 1906 года).

Музей. На днях в зале Сейдера по В.Донской улице будет открыт исторический и анатомический музей. («Новая волна», 17 июня 1906 года).

Новый вид рекламы. Вчера по городу демонстрировали два мальчика с громадными белыми зонтиками, на которых крупными буквами значилось: сегодня бенедикс Андро Чинизелли. Зонтики обращали на себя внимание публики. («Новая волна», 8 июня 1906 года).

Конкуренция. Ввиду конкуренции между двумя керосиновыми фирмами керосин за последние дни значительно подешевел. («Новая волна», 19 июня 1906 года).

У магазині передплатних видань. У цьому році магазин продав різної літератури на 151 500 карбованців. Зараз проходить передплата на твори А.Гайдара, М.Трублаїні, М.Рильського українською мовою. (29 червня 1955 року).

Найстаріший листоноша області. Заслуженою повагою серед колгоспників та інтелігенції села Мошориного Новопраського району користується 85-річний листоноша артілі імені Маленкова С.Конопльов. (29 червня 1955 року).

При Кіровоградському педагогічному інституті імені О.С.Пушкіна з нового навчального року відкривається факультет фізичного виховання. Він готуватиме вчителів для середніх шкіл. Строк навчання – 4 роки. (29 червня 1955 року).

Між Олександрівкою і Кіровоградом досі курсували вантажні таксі. Тепер місцева авторота одержала і пустила в експлуатацію два нових автобуси. Вчора о 6 годині ранку один з них вирушив у перший рейс до обласного центру. У ньому їхали перші 20 пасажирів. Щодня автобус робитиме 4 рейси і перевозитиме 80 чоловік. Другий автобус зв'язує райцентр із станцією Фундуклівською і селом Івангород. У перший день на цій лінії перевезено понад тисячу пасажирів. (5 червня 1957 року).

На Центральному іподромі в Москві відбулося відкриття скакового сезону для чистокровних верхових коней. Добрі результати показав тренер-жокей Онуфріївського кінного заводу Лакс на жеребцях Розмах і Вампір. Він завоював два всесоюзних призи: Відкриття і Вступний. (28 червня 1957 року).

Газета «Красный путь», травень 1922 року

Изъятие церковных ценностей. Комиссия по изъятию ценностей в пользу голодающих взяла на учет имущество двух местных церквей. Население к этому отнеслось спокойно.

Польская школа. Согласно заявлению польской секции Губнаробраз разрешил открыть в городе польскую школу.

В понедельник 1й мая в час дня на Елисаветградской метеорологической станции производился очень интересный и редкий для нашего города опыт с воздушным шаром с целью определения скорости и направления ветра в верхних сферах воздуха. Этот опыт по числу четвертый.

Детская школа соломоплетения. 9 мая открылось отделение мастерской соломоплетения для работ в нем детей всех местных детдомов. Мастерская помещается на углу улий Карла Маркса (Большой) и Алексеевской в доме Б.Борткевича.

Школьная жизнь. В данное время в городе Елисаветграде функционирует 23 трудшколы с 4355 учащимися и 235 учителями.

Детский дом чесоточных. Ввиду значительного количества заболевших среди детей, находящихся в городских детских домах, решено открыть для таких больных детей специальный детский дом.

Страшный ливень в Злынке. 7 мая в Злынской волости прошел дождь (небывалый ливень) с градом, от которого попорчено посевов около 120 десятин разных культур, все было смыто водой и унесено в балки, в особенности заметна картофель, как более крупные семена, которые видны на мели. По балкам водой несло лошадей, коров и овец. Зарегистрировано утонувшими лошадей четыре, коров одна. Мальчков, пасущих на поле скот, утонуло два, одного из них обнатужили в балке, занесенного илом.

Голод в Елисаветграде. Число голодающих детей – 5500, число голодающих взрослых – 27 007. Число питательных пунктов для детей – 2, для взрослых – 1, количество отпускаемых обедов для детей – 950, для взрослых – 300 обедов.

Афера с получением посылок. Недельку тому назад приехала из Кременчука некая гражданка Мотля Шор в местное отделение АРА (*добродійна організація у 1919-1923 роки, що об'єднувала добродійні комітети США з метою подання допомоги європейським країнам, які постраждали під час Першої світової війни – прим. ред.*) и предъявила документы на 50 посылок. По всех документах имелись печати Кременчуцкой милиции 2-го района. 10 расписок уничтожили как подозрительные. На остальные сорок посылок Мотле Шор, как агенту, выдали ордера. По каким-то соображениям Мотле Шор получить посылки было неудобно. Встретившись с местным гражданином И.Верховским, она передала ему все документы с тем, чтобы он получил посылки и отправил их в Кременчук на ее имя. Сама же уехала обратно в Кременчук.

(Газета «Красный путь», 14 листопада 1922 року)

Но напрасно Мотля Шор рассчитывала на честность Верховского. Последний подумал: уж если быть мошенником, то для себя, и решил посылки продать здесь. Предварительно он сговорился с местными торговцами Когоном, Фуксом и Миндином, которые дали ему задаток 500 м. (наверное миллионов – прим. ред.) и получили посылки. В это время приезжает из Кременчука один гражданин, которому нужно было получить посылку. Выяснилось, что 40 посылок были получены мошенническим образом.

Благодаря усилиям Угрозыска, все посылки были найдены и возвращены АРА. Дальнейшее дознание производится.

Убийство и взятка. В Новоукраинке на почве ревности между Григорием Карпенко и Ефимом Ляшенко происходили драки. Причем Карпенко не раз грозил мстостью Ляшенко. 16 октября Ляшенко поехал на работу в степь, откуда уже не возвратился. На другой день мать Ляшенко, зайдя в недостроенную баню, обнаружила труп сына. Отец покойного, усомнившись в естественной смерти своего сына, заявил следователю 3-го участка Локчевскому о Карпенко, которого он подозревал в убийстве сына. Врач Лиников после осмотра трупа заявил, что смерть произошла от воспаления легких. По требованию родных труп был вскрыт. Врач Лиников вторично подтвердил естественную кончину Ляшенко. Тогда родные обратились в угрозыск. Произведенное следствие выяснило, что следователь (старый «спец») взял взятку в 25 пудов с целью сокрытия преступления. Угрозыск представил в высшую судебную инстанцию убийцу Карпенко и его сообщника Бoriesкого, которые в убийстве сознались. Также арестован «ретивый спец» следователь Локчевский. Врач Лиников, как необходимый спец, освобожден под расписку. (*Газета «Красный путь», 22 листопада 1922 року*)

Почесне замовлення. Колектив Кіровоградського вагорементного заводу дістав почесне замовлення – виготовити 100 ватерпасів для будівництва Палацу культури у Варшаві. («Кіровоградська правда», 21 листопада 1952 року).

Текстівка до фотографії А.Дібровного. У Кіровограді в районі Кінної площі будується нова швейна фабрика. (13 листопада 1955 року).

Гробокопатели

В продолжении двух лет неизвестные злоумышленники приносили вскрытие могил на еврейском кладбище. Злоумышленники ничем не брезговали и похищали с мертвецов все, что могли. В особенности в последнее время случаи вскрытия могил и ограбления мертвых участились.

Недавно в Елисаветграде на еврейском кладбище похоронен был труп гражданина Френкеля, расстрелянного бандитами у станции Треповки. Через несколько дней родными Френкеля были опознаны брюки на толкучке рынка, в которых похоронен покойный. Брюки находились у коммерсанта Шкроба, который, по его словам, приобрел их у неизвестной ему женщины.

О случае было дано знать в угрозыск, который для расследования дела командировал лучших своих сотрудников. Сотрудниками угрозыска была вскрыта могила, в которой был похоронен Френкель. По вскрытию оказалось, что гроб был перевернут и труп совершенно нагой, а по словам родных, он был похоронен в одежде.

После усиленной агентурной работы сотрудниками угрозыска было обнаружено, что вскрытие могил совершили могилкопатель Яков Лаптев, кладбищенский сторож Скрипченко и его дочь Марья Васильевна, которые были задержаны. Двое из виновных, как видно заразившись трупным ядом, умерли – Лаптев и Скрипченко. Марья Васильевна привлечена к ответственности. (*Газета «Красный путь», 18 липня 1922 року*)

Разрешение новой пьесы. 27 сентября главным управлением по делам печати дано разрешение на постановку украинской драмы в трех актах «Идеалист», сочинение И.П.Юры (Загария), местного любителя украинского драматического театра. В непродолжительном времени пьеса эта пойдет на елисаветградской сцене в исполнении украинцев-любителей. («Южные отголоски», 10 октября 1906 года).

Конкурсные торги. Елисаветградское конкурсное управление объявляет, что 16 сентября по Большой Пермской улице в доме М.М.Шполянского состоятся конкурсные торги на продажу каменной лавки, принадлежащей признанному несостоятельным должником Ф.Дубинскому. («Южные отголоски», 11 октября 1906 года).

Необоснованное требование. Как известно, бывший городской голова покойный А.Н.Пашутин неоднократно заявлял думе, что он отказывается получать жалованье за свою службу городу. Ввиду этого за все время его деятельности в должности городского головы, отпускаемое ему жалованье в размере 4000 рублей оставалось в городской кассе. Он же получал часть из них в безотчетное пользование на расходы по городскому хозяйству. Ныне наследница покойного госпожа М.Диамандиди обратилась в городскую управу с ходатайством выдать ей оставшееся неиспользованным А.Н.Пашутиным жалованье. Управа подобное ходатайство считает

необоснованным, ввиду внесенного в постановление городской думы желание г.Пашутина работать на пользу города безвозмездно. («Южные отголоски», 24 октября 1906 года).

Полювання на ондатру. В Онуфріївському районі почалося полювання на ондатру. За перші дні промислу І.Білко здав на приймальний пункт 11 шкірок ондатри, Г.Калантаєвський здав 21 звірка. Всього за сезон мисливці району здали на заготівельні пункти тисячі шкірок цього цінного хутрового звірка. (30 жовтня 1953 року).

Мастерская по изготовлению протезов. При заводе Р. и Т.Ельворти в скором времени открывается мастерская по изготовлению протез для увечных воинов. («Голос Юга», 8 октября 1916 года).

Городское начальное училище на рабочей слободке. 6 октября начались занятия во вновь выстроенном здании городского училища на рабочей слободке Николаевке. Училище рассчитано на 400 учащихся. Открыты два основных и два параллельных класса. («Голос Юга», 9 октября 1916 года).

Еврейское женское ремесленное училище (Театральный переулок, дом Авербуха, тел. 359). Приглашается новая заведующая мастерской, опытная и прекрасная мастерица. («Голос Юга», 13 октября 1916 года).

Ловкий подделыватель. Бывший песец местной городской полиции Тимофей Задорожный, 18 лет, совершил целый ряд подлогов из казначейства сумм от имени жен запасных, получающих от казны денежные пособия. Как выяснилось, подсудимый служил в полиции всего лишь один месяц. И в течении 12 дней ему удалось получить из казначейства около 300 рублей. («Голос Юга», 20 октября 1916 года).

Управление воинского начальника просит лиц, у которых были ревизированы бинокли и компасы, явиться в управление для получения причитающихся сумм. («Голос Юга», 23 октября 1916 года).

Объявление. Асфальтный завод С.Ф.Шимановского по Безпоповской улице в д.41. Отдается в наем. («Южные отголоски», 17 вересня 1906 року).

«Центральная баня». Нас просят сообщить о том, что на днях в «центральной бане» во время купания сломались верхние полки и женщины, бывшие там упали на землю, отделавшись ушибами. («Южные отголоски», 19 вересня 1906 року).

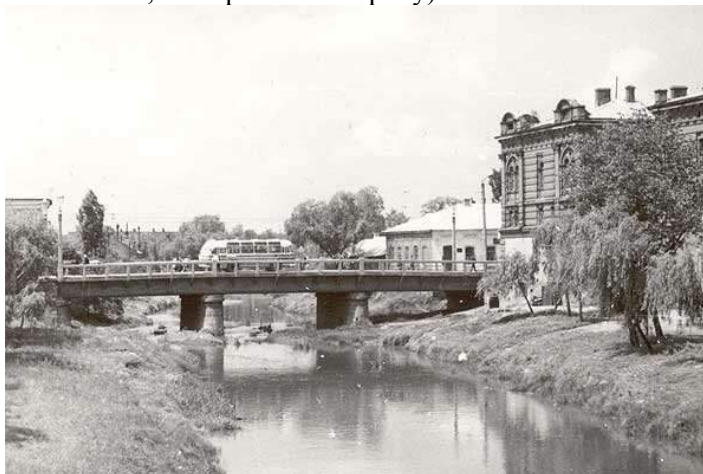
Макаронь. В городскую управу доставлен протокол о том, что макароны фабрики Фиша и Волимова по химическому анализу их оказались окрашенными каменно-угольной (анилиновой) краской. («Южные отголоски», 19 вересня 1906 року).

По примеру прошлых лет. Елисаветградское Городское Полицейское Управление приступило к изданию Адрес-Календаря на 1907 год, в котором будут помещены адреса всех учреждений, должностных лиц города Елисаветграда. Прием объявлений от желающих поместить в календаре поручен типографу Д.М.Шполянскому. Цены объявлений по соглашению с владельцем типографии. («Южные отголоски», 20 вересня 1906 року).

Самоубийство собаки. По городу циркулируют слухи о том, что на днях у дверей одного учреждения обнаружена повешенная кем-то собака довольно крупной породы, у ошейника которой была найдена записка: «Прошу никого не винить в моей смерти. Я решила покончить с собой, не имея средств оплатить собачьего налога». («Южные отголоски», 24 вересня 1906 року).

Объявление. В доме И.В.Ларионова-Иванова, Перспективная, 43, близ моста, отдается в наем квартира из 5 комнат с удобствами, годная под контору, и т.п., подвалы и склады. («Южные отголоски», 27 вересня 1906 року).

На знімку справа будинок Заславського, а навпроти нього будинок Ларіонова-Іванова

Характерная кража совершена на днях из конторы новой тюрьмы. Помощник начальника с начальником отправились в корпус для осмотра и оставили в конторе коробку с несколькими десятками рублей и двумя серебряными часами. Возвратившись, они ни денег, ни часов не застали. Предполагают, что кража совершена арестантами. («Южные отголоски», 28 вересня 1906 року).

Колгоспи Знамянського району достроково виконали річний план заготівель коконів тутового шовкопряда на 126%. Державі здано на 40 центнерів сировини, ніж торік. (27 вересня 1955 року).

Два тижні тому в Онуфріївці встановлено телевізорну установку, яка приймає передачі з Київського телецентру. (27 вересня 1955 року).

- Радіоаматор з Івангорода Олександрівського району Дмитро Бойченко змонтував телевізор. Поступово удосконалюючи складну апаратуру, він налагодив прийом сигналу Київського телецентра. (14 серпня 1955 року).
- Легкоатлети області кожного року влаштовують 20-кілометровий пробіг за маршрутом Кіровоград – Канатове - Кіровоград. (14 серпня 1955 року).
- Приезд. Прибывший в Елисаветград в субботу Херсонский губернатор М.П.Малаев выехал в тот же вечер к себе в имение и сегодня снова ожидается в городе. («Новая волна», 1 августа 1906 года).
- Константин Егорович Брейер скончался в ночь на 4 августа. Панихида и вынос тела в кладбищенскую церковь в 1 час дня. («Новая волна», 5 августа 1906 года).

- Нам передают, что бросившаяся с Балашовского моста девица и. в течении короткого времени покушалась несколько раз на самоубийство. Недавно она приняла яд, но ее удалось спасти, тогда она бросилась под поезд, но поезд успел вовремя остановиться. («Новая волна», 5 августа 1906 года).

В Елисаветграде получена телеграмма, что в трех верстах от станции юго-западной железной дороги «Веселый Кут» на ехавшего на подводе С.Царьгородского двумя грабителями в черных масках было совершено нападение, причем ограблено 46 250 рублей. («Голос Юга», 20 августа 1913 года).

ДЕКАБРЬ... ПОСЛЕДНИЙ МЕСЯЦ ГОДА

Уж близок годовой отчет,
И год 12-й уйдет под вековой гробницы своды,
Оставив сзади длинный хвост надежд,
несбывшихся желаний,
Ведь план судьбы несложен, прост,
А в простоте – очарование.
Повсюду снег лежит горой,
Сверкает белизной невинной,
И обывательский герой мечтает
возле лавки винной:
Как встретить нынче Новый год
И как приобрести обновки?
Ведро сивухи ли уйдет или довольно сороковки?
Из ярко блестящих витрин глядят заманчивые яства:
Тут поросенок на сардин сощурил
глаз не без приятства,
Тут груды черная икры, тут гусь,
начиненный до зоба –
Все чинно ждут своей поры...
О, сколь приемлешь ты, утроба!
А время, мрачный пономарь, идет
вперед без остановки,
Чиновник смотрит в календарь,
В уме скупая все обновки.
Поп ждет рождественских „статей”
– колбас, ветчинки и настойки,
Ждет думец вычурных речей,
а гимназист – хотя бы тройки.
Вздыхает беллетрист в тиши,
и, сдувши пыль с своих творений,
Он вынимает для души
десяток старых привидений.
Подкрасив залежалый хлам,
в угоду времени и вкусам,
Он их пускает по рукам,
на смех себе, на ужас трусам!
Яго (це псевдонім уродженця Єлисаветграда Якова Гольденберга).

Газета «Голос Юга», м.Єлисаветград, 30 грудня 1912 року

Новини села. Червоний похорон дівчини відбувся в с.Кетрисанівці Бобринецького району. («Червоний шлях», 7 липня 1927 року).

Знайдені стародавні черв'яки. На хуторі Лісовому Седнівської сільради Устимівського району під час ремонту греблі викопано 7 штук черв'яків, карбованих 100 років назад. Розмір знайдених грошей трохи перебільшує розмір колишніх царських золотих «десяток». («Червоний шлях», 7 липня 1927 року).

Почали будувати школу на власні кошти селяни Олено-Когогорівки Велико-Вищанського району.

Сім єврейських родин села Рівного приєднуються до хліборобської праці, виїжджаючи на переселення.

Найлегший спосіб. Найпростіший спосіб зробити вино – насипати на 2/3 сулію роздавленими вишнями, сливами або смородиною, додати грамів 400-800 (на смак) цукру, долити водою аби тільки вона накрила ягоди й заткнути сулію пробкою з дудочкою. Зігнуту дудочку можна замазати прямою, а на неї натягнути гумову кишечку, обов'язково спустивши кінець її в склянку з водою. Воду в склянці доливати, як висихає. Коли вже газ перестане виходити з сулії, можна обережно злити вино в пляшку, заткнути її й дати вилежатися. («Червоний шлях», 10 липня 1927 року).

Оголошення. 20 копійок – гроші невеликі, але за них можна цілий місяць читати газету «Червоний шлях». («Червоний шлях», 14 липня 1927 року).

Утік секретар сільради с.Софіївки Компаніївського району, забравши 180 карбованців сільгоспподатку та набравши в борг краму в кооперативі. Проводиться слідство. («Червоний шлях», 24 липня 1927 року).

Индийские факиры. На днях в Елисаветграде состоится ряд сеансов гастрوليрующих по России индийских факиров. Постановка сеансов разрешена факирам медицинским советом. («Новая волна», 1 июня 1906 года).

Маяк. Городской управой по инициативе секретаря И.В.Федорова поставлен маяк у оврага по дороге на Ровное у Соколовских хуторов. Наблюдение за фонарем поручено специальному сторожу. («Новая волна», 14 июня 1906 года).

Из области курьезов. В 1903 году на Кушевке были отведены земельные участки для жителей города. Вчера полиция возвратила городской управе платные листы в количестве 67 экземпляров с объяснением, что по тщательным разностям этих новых домовладельцем на Кушевке не обнаружено. («Новая волна», 15 июня 1906 года).

Новая газета. В субботу в Елисаветграде вышел первый номер новой газеты «Неделя Русского Еврея» под редакцией М.А.Гольденберга. В редакционной статье газета говорит, что будет защищать интересы еврейского народа, исходя из начал истинного демократизма. Первый номер составлен довольно интересно. Издает много разнообразно материала. («Новая волна», 20 июня 1906 года).

Депутат Государственной Думы. Прибывший на днях в м.Злынку депутат от крестьян г.Борисов как нам сообщают имел беседу с своими односельчанами о деятельности Государственной думы. («Новая волна», 22 июня 1906 года).

Музей. На днях в зале Сейдера по В.Донской улице будет открыт исторический и анатомический музей. («Новая волна», 17 июня 1906 года).

Новый вид рекламы. Вчера по городу демонстрировали два мальчика с громадними белыми зонтиками, на которых крупными буквами значилось: сегодня бенефис Андро Чинизелли. Зонтики обращали на себя внимание публики. («Новая волна», 8 июня 1906 года).

Конкуренция. Ввиду конкуренции между двумя керосиновыми фирмами керосин за последние дни значительно подешевел. («Новая волна», 19 июня 1906 года).

Оголошення. Майстер бандур приймає замовлення. Виготовляє нові бандури. Адреса: Нова-Прага, 5 десяток, Лука Грановський. («Червоний шлях», 9 червня 1927 року).

Гвалтує дівчат безкарно. У с. В.Дрюково Бобринецького району живе собі хуліган Поламаренко Ф.І. Щоб він не зробив, то проти нього ніхто не хоче свідком йти, бо боїться, що Поламаренко помститься. Через це всі його вчинки сходять йому з рук. Ще в січні 26 року він хотів згвалтувати дівчину Черниш Марію, але поблизу були хлопці, збіглися на крик нещасної дівчини й прогнали хулігана. В 1926 році 3 травня він пробував згвалтувати батрачку Белікову Лукеру, про що писалось в «Червоному шляху». По замітці був суд і Поламаренка засудили на три роки умовно. А це 22 травня він знову пробував згвалтувати батрачку Марію Кулик. Їй він теж почав погрожувати ножем, але не залякав. Куліш почала кричати несамовито. Тоді Поламаренко почав її бити. Спершу по обличчю кулаком, а потім повалив на землю й бив її ногами. Коли на крик почали збігатися люди, він утік. («Червоний шлях», 16 червня 1927 року).

У магазині передплатних видань. У цьому році магазин продав різної літератури на 151 500 карбованців. Зараз проходить передплата на твори А.Гайдара, М.Трубіліні, М.Рильського українською мовою. (29 червня 1955 року).

Найстаріший листоноша області. Заслуженою повагою серед колгоспників та інтелігенції села Мошориного Новопраського району 85-річний листоноша артілі імені Маленкова С.Конопльов. (29 червня 1955 року).

При Кіровоградському педагогічному інституті імені О.С.Пушкіна з нового навчального року відкривається факультет фізичного виховання. Він готуватиме вчителів для середніх шкіл. Строк навчання – 4 роки. (29 червня 1955 року).

Між Олександрівкою і Кіровоградом досі курсували вантажні таксі. Тепер місцева авторота одержала і пустила в експлуатацію два нових автобуси. Вчора о 6 годині ранку один з них вирушив у перший рейс до обласного центру У ньому їхали перші 20 пасажирів. Щодня автобус робитиме 4 рейси і перевозитиме 80 чоловік. Другий автобус зв'язує райцентр із станцією Фундуклівською і селом Івангород. У перший день на ці лінії перевезено понад тисячу пасажирів. (5 червня 1957 року).

На Центральному іподромі в Москві відбулося відкриття скакового сезону для чистокровних верхових коней. Добрі результати показав тренер-жокей Онуфріївського кінного заводу Лакс на жеребцях Розмах і Вампір. Він завоював два всесоюзних призи: Відкриття і Вступний. (28 червня 1957 року).

Объявление. 8 ноября 1917 года толпой была сделана попытка к разгрому казенного винного склада. Настоящим объявляю, что всякая попытка к разгрому винных складов, к учинению погромов, будет без всякого промедления подавляться вооруженной силой, не останавливаясь перед огнем. Поэтому предлагаю жителям, в случае появления войск для прекращения беспорядков и погромов, немедленно очищать улицы, чтобы не было невинных жертв. Уездный Комиссар Временного Правительства С.Мрочковский. 9 ноября 1917 года. («Голос Юга», 10 листопада 1917 року).

Шахрайство. Нещодавно на базарі в селі Помішній Ново-Українського району з'явився якийсь чоловік, який назвавши себе службовцем Оленівського радгоспу Мало-Вищанського району, почав набирати наймитів на радгосп. З кожного наймита цей «наймач» брав по 20 копійок «за запис», як він пояснював. Зібравши таким чином по 20 копійок щось з двадцяти чоловік – шахрай зник з базару. За описом зовнішніх ознак цього шахрая справжні службовці Оленівського радгоспу гадають, що це був селянин села Гордієвки Таганчівського району, що на Шевченківщині Дудка Анатолій, який дійсно деякий час працював на радгоспі, а тепер невідомо куди поїхав, покинувши тут свою жінку. («Червоний шлях», 10 листопада 1928 року).

Хто виграв тисячу карбованців. Нарешті виявилось, хто виграв тисячу карбованців – на перших розіграшах п'ятої серії селянської позики.

Тисячу карбованців виграли на одну облігацію селяни с.Вершино-Кам'янки, Новгородківського району, Маркел Єрофеевич Воронько, Кіндрат Освієвич Лисенко, Харитон Якович Кляцький та Ісак Деліанович Костенко. Всі вони – бідняки. В кожного з них було по четвертині облігації.

Про виграш вони дізналися через газету «Червоний шлях».

- На нашу думку, - кажуть тепер Воронько, Кляцький, Лисенко і Костенко, - купляти облігації позики – це корисно й для нас, а для держави й подавно. Тільки от добре було б, щоб поширення позики переводили восени, коли в селян грошей більш буває...

... Виграні гроші всі четверо гадають повернути на зміцнення свого господарства. Хто купує фургон, хто корову, а хто облагодить хату.

(«Червоний шлях», 21 листопада 1928 року).

Примусова купівля чи відбирання лишків хліба – неприпустимі. За незаконні вчинки – до відповідальності. Останнім часом по деяких окремих округах спостерігалися неприпустимі вчинки місцевих органів в галузі хлібозаготівель. Були випадки примусової купівлі й навіть примусового вилучення в селян невеликої кількості (10-30 пудів) лишків хліба, по деяких місцях затримували селян, що продавали незначну кількість хліба.

Економічна нарада УСРР, розглядаючи стан хлібозаготовчої справи, ухвалила категорично запропонувати всім окривконкомам рішуче припинити примусове відбирання хліба на базарах та в тих селян, що мають незначні лишки і взагалі не спекулюють хлібом. В разі коли з боку урядових осіб чи то низових органів буде порушення цієї директиви, ОВК та органи прокуратури мають притягти винних до суворої відповідальності. Цю директиву затвердив голова Раднаркому УСРР тов.Чубар, її надіслано на місця до виконання. («Червоний шлях», 21 листопада 1928 року).

Объявление. 8 ноября 1917 года толпой была сделана попытка к разгрому казенного винного склада. Настоящим объявляю, что всякая попытка к разгрому винных складов, к учинению погромов, будет без всякого промедления подавляться вооруженной силой, не останавливаясь перед огнем. Поэтому предлагаю жителям, в случае появления войск для прекращения беспорядков и погромов, немедленно очищать улицы, чтобы не было невинных жертв. Уездный Комиссар Временного Правительства С.Мрочковский. 9 ноября 1917 года. («Голос Юга», 10 листопада 1917 року).

Перші орденоносці. На цьому знімку ви бачите всесоюзного старосту Михайла Івановича Калініна серед учителів-орденоносців. Сорока одному працівникові народної освіти Кіровоградщини 9 липня 1939 року були вручені високі урядові нагороди. На память про незабутню подію й сфотографувалися у Кремлі з М.І.Калініним. А через кілька днів своїх орденоносців-вчителів зустрічала громадськість Кіровограда. Першим з вагона вийшов Сергій Федорович Гаценко, на грудях якого сяяв орден Леніна, за ним – учителька Рівнянської школи №5 Ганна Миколаївна Радченко з орденом «Знак Пошани». (1 жовтня 1967 року).

Трактор на постаменті. Понад тридцять років тому молодий тракторист Петро Стець вивів на землі колгоспу «Росія» вітчизняний трактор «Універсал». Керма своєї машини ветеран-механізатор не залишав до останнього часу. Цими днями колгоспники артлі «Росія» Петрівського району урочисто проводжали Петра Васильовича на пенсію. Правління колгоспу вручило йому телевизор «Рубін». Своєрідним подарунком старому механізатору було відкриття постаменту, на якому гордо стоїть його «Універсал», і стоятиме завжди, як згадка про перші глибокі борозни на колективній ниві. М.Пилипенко (22 жовтня 1967 року).

«Вогник». Поруч автовокзалу виріс красивий будинок. Тепер жителям кіровоградських Черемушок не доведеться їздити в центр міста, щоб подивитися картину. (25 жовтня 1967 року).

В'єтнамський сувенір. У захисників Демократичної Республіки В'єтнам стало традицією з уламків американського літака виготовляти сувеніри на пам'ять. Один з таких сувенірів – гребінець – носить секретар комсомольської організації колгоспу Перше Травня Маловисківського району Микола Ковальов. Дюралюмінієвий гребінець виготовлено з уламків 1700-го американського літака, збитого патріотами ДРВ. Брат Миколи працює радником торгпредства у

ДРВ. Коли він недавно приїздив у відпустку, то подарував цей сувенір в'єтнамських патріотів. (2 жовтня 1968 року).

Нинішнього літа комбайнер радгоспу «Червоний хлібороб» А.Т.Односум зібрав зернові з 204 гектарів і намолотив 2240 центнерів хліба. Як переможцю в соціалістичному змаганні, робітничий комітет профспілки та адміністрація господарства преміювали механізатора путівкою для подорожі по шевченківських місцях. (6 жовтня 1968 року).

3 1 вересня 1968 року у всіх радіотелевізійних ательє та майстернях області запроваджено новий вид послуг – «терміновий ремонт». «Терміновий ремонт» дома у власника виконується в день подачі заяви, в стаціонарних майстернях – протягом доби. Дається гарантія на три місяці. Користується послугами «термінового ремонту». (10 жовтня 1968 року).

Как попасть в земские гласные?

В м.Новгородке перед выборами в волостное земство организовалась партия социалистов-революционеров, «заправилой» которой объявил себя товарищ Андрей Пеший. В предвыборную агитацию в волостное земство Пеший заявил избирателям, что он, и только он, сможет приобрести для партии дешевую мануфактуру. И вот на ряду с писанием и подачей избирательных записок товарищ Пеший вел за одно запись и на дешевую мануфактуру, чем, конечно, успел привлечь на свою сторону доверчивых обывателей. а особенно обывательниц. Обещал приобрести мануфактуру по следующим ценам: полусукно - по 1 р 20 к, сатин – 75 к, ситец – 40 и 45 к, и т.д.

Женщины, записавшиеся в партию, не имея о ней понятия, но надеясь получить дешевую мануфактуру, несли партии деньги: кто 50 р, кто 16 р, смотря по количеству аршин, а вместе с тем несли в урну и избирательные записки, голосуя за своего благодетеля Андрея Пешего.

Таким путем товарищ Пеший попал не только в гласные, но и в товарищи председателя Новгородковского волостного земства. И партия социалистов-революционеров уполномочила из среды своей двух уполномоченных для закупки «дешевой» мануфактуры лиц, также избранных женщинами в земские гласные, Фому Горячко (по ремеслу кузнец) и Г.Бойко (сапожник), знающих толк в мануфактуре, «як цыган в вивцях».

Они то и исполнили обещания Пешего, и привезли своим избирателям и избирательницам обещанный товар. Но вышла «маленькая» разница в цене: полусукно вместо 1 р 20 к – 22 р, сатин – не 75 к, а 5 р аршин, миткаль – 4 р 50 к, а бумазая 6 р. Вот таким путем Пеший, Горячко и Бойко попали в гласные волостного земства...

А каким путем Пеший и компания рассчитаются со своими избирателями – Аллах ведает.
(Газета «Голос Юга», 29 жовтня 1917 року)

Газета «Голос Юга», жовтень 1917 року

Жертва нерасторопной езды. Вчера в два часа дня по Большой Перспективной улице, возле Государственного банка, большой военный автомобиль наехал на мальчика. В бессознательном состоянии мальчик был извлечен из под автомобиля и отправлен в городскую больницу, где скончался. Мальчику 10 лет.

С.Панчево. У местного учителя Панченка, отдавшего на служение народу 30 лет своей молодой жизни, комитет захватил четыре десятины земли, вспаханных и частично засеянных самим владельцем.

Утеряно золотое обручальное кольцо по Успенской улице, на тротуаре у Успенского собора по направлению к Соборному переулку (нині у районі автобусної зупинки по вулиці Гоголя нижче міськвиконкому – прим. ред.). Нашедшего просят доставить за вознаграждение в редакцию «Голоса Юга».

(Через кілька днів газета повідомляла, що обручку знайшов і заніс до редакції 13-річний гімназист Семен Г. – прим. ред.).

Хиромант. Прибывший на короткое время известный хиромант М.М.Велонас отгадывает прошлое, настоящее и предсказывает будущее. Плата 1 рубль. Прием от 1- до 2 часов дня и от 3 до 8 часов вечера. Славинские номера, №11.

(Через номер газета повідомляла, що невідомі обікрали номер, у якому поселився у Славінських номерах хиромант Велонас – прим. ред.).

Объявление. Нужны морские свинки Земской больнице. Бактериологическая лаборатория.

Стрельба на улице. Третьего дня, часов в 5 дня, город был взволнован последовавшими ружейными выстрелами. Оказалось, один из казаков венчался. Процессия возвращалась из Преображенской церкви, сопровождаемая отрядом казаков, и по существующему у казаков обучая - венчания долино сопровождаться выстрелами. Вот почему казаки открыли стрельбу по Дворцовой улице.

Отпор ворам. 13 октября около 9 часов вечера в квартиру Ксении Мишевой стали пробираться злоумышленники. Выбив стекло в окне, преступники произвели этим шум, который услышали хозяева. Дочь Мишевой Елизавета, 18 лет, схватила висевшее на стене охотничье ружье и призвала в злоумышленников два выстрела. Воры скрылись.

Объявление. В 4-й район милиции прибудилась пара телят. Разыскивается их хазяїн.

Ходоки. В Малой Виске и в других местах появились так называемые ходоки из голодных губерний (Калужской) и стали просить хлеба.

Карманник. Во время представлений в цирке был задержан 15-летний карманник, успевший обкрасть восьмерых зрителей.

Газета «Голос Юга», м. Елисаветград, жовтень 1916 року

13 октября. Случай с электрической проволокой. Хмельницкий мещанин Ц.Перельман, проезжая верхом на лошади по Большой Перспективной улице, попал на висячую проволоку трамвая. Проволока обвила грудь и ноги лошади, которая от прикосновения тока там же замертво упала. Перельман по счастливой случайности отделался лишь испугом.

Сняли ботинки. Вчера вечером у Киркеруповского мостика, возле сада «Альгамбра», раздались крики о помощи. Оказалось, что крестьянка деревни Черняховки Марья Калабанова подверглась нападению хулиганов, которые сняли с нее ботинки и скрылись.

14 октября. Объявление. Уроки пения и постановки голоса. Антонина Теслон. Архангельская, угол Нижне-Донской, дом Здорик (дідусь письменника Ю.Яновського – прим. ред.). Видеть с 12 до 2 часов.

18 октября. По дружбе. Местный обиватель Дон Рабинович привлек к ответственности Я.А.Броуна за оскорбление его словами. Встретившись на улице, по словам Рабиновича, Броун без всякого повода выругал и обозвал его аферистом. На суде Броун не признал себя виновным, так как оскорблять Рабиновича не имел намерения, и объяснил, что аферистом назвал его по дружбе.

–Я готов принести извинения, если Рабинович обиделся, - заявил обвиняемый.

Мировой судья А.К.Серединский приговорил Броуна к 25 рублям штрафа с заменой при несостоятельности 4 днями ареста.

Мышенек в пиве. Капитан Яворский представил помощнику пристава Черняховскому, доставленную ему рядовым Крепаком, бутылку пива завода Зельцера, в которой находился мышонок. Мировой судья Ф.Т.Квитковский оштрафовал акционерное общество «Зельцер» на 50 рублей.

Конктракція чи «рефакція»

–Багато за останні роки таких слів з'явилося, всіх і не запам'ятаєш. Плантація... Боніфікація... Конктракція... А то ще кажуть апробація..

А мій сусіда Панас, так той майже сказився, коли йому наше с-г товариство не доплатило за пшеницю щось по 3 копійки на пуді.

Тобто йому зробили рефакцію.

Бо й справді таки пшениця була поганенька: дрібненька, морхливенька. Сказать би, не сортова, а своя, дороморосла ще від часів розв'юрстки залишилась.

Ну, то він мабуть з горя насъорбався самогону, бо додому приїхав, то вже очі на лоб повилазили, шукаючи ворога.

- А на, - каже, - всім хрещеним боніфікацію, чудову рефрактацію покажу!..

- Ну, й відомо кому він мав став рефрактацію показувати. По-перше, полоснув батогом декілька разів сина за те мовляв, що не з того кінця розпрягає. А потім ухопив люшню і став кружляти за жінкою поза стіжками соломи. Нібито позаторік, коли Панас хотів купити в товаристві кооператорку, жінка випросила в нього за кохту, чи спідницю два карбованці. Так оце позаторішні два карбованці повинні були відбитись на її спині при допомозі люшні чудовою, як він казав, рефрактацією. Гешефт, як бачите, для жінки невідходящий, а тому прийшлося небогу рятувати. Ледве визволили, озвірів чоловік, так би мовити, до самісіньких п'ят.

Так от зі всіх оцих слів одна тільки рефрактація шкідлива. Та й то тільки для ледачих, або тих, що почувають себе «агрономами», зважаючи на агрономів своїх дідів. («Червоний шлях», 15 грудня 1927 року).

Помощь милиции. Коммуналдел отпустил на нужды милиции один миллиард рублей. Госбанк 100 миллионов. Наробраз два пуда мяса. Уполномоченный Губсовнархоза 12 комплектов обмундирования. («Красный путь», грудень 1922 року).

Витвори фантазії художників. На міському ринку є кілька фотографій-п'ятихвилюнок. Зайдеш у фанерну споруду і тобі пропонують осідлати коника, взяти дерев'яний ніж. А відмовишся мати такий грізний вигляд, піднесуть щось подібне до матроської форми. Це бутафорія використовується спритними фотографами для жвавості свої торгівлі в своїх облізливих конурах. В обласному центрі привільно почувають себе фотографи-халтурники. («КП», 21 грудня 1954 року).

Текстівка до фотографії В.Ковпака. На вулиці Фрунзе споруджується новий 4-поверховий житловий будинок на 43 квартири. В нижньому поверсі буде влаштовано магазин та дитячі ясла. («КП», 28 грудня 1955 року).

Помощь милиции. Коммуналдел отпустил на нужды милиции один миллиард рублей. Госбанк 100 миллионов. Наробраз два пуда мяса. Уполномоченный Губсовнархоза 12 комплектов обмундирования. («Красный путь», грудень 1922 року).

Суд над шкідниками силікатної промисловості розпочався. Вчора об 6 годині вечора в клубі кол. будівельників почався суд над шкідниками із силікатної груп промкомбінату. Велика зала клубу не заповнена трудящими, що прийшли на судові засідання. На лаві підсудних 8 чоловік. («Соціалістичний наступ», 2 грудня 1930 року).

Зрікся прогульництва. Я, прогульник Г.Акімов, з інкубаторно-механічного цеху, вважаю, що мене цілком правильно було виключено з спілки та знято з роботи. Обіцяю, що більше прогулювати роботу не буду, зобов'язуюсь працювати віддано та сумлінно, бути корисним робітником. Акімов Г. («Соціалістичний наступ», 3 грудня 1930 року).